

NEMZETKÖZI
STATISZTIKAI
FIGYELŐ

2019/1.

TARTALOMJEGYZÉK

MEGÚJULUNK!	4
DEMOGRÁFIA.....	5
<i>RÓZSA GÁBOR</i> : Európai országok háztartás- és családstruktúráinak összehasonlító elemzése a 2011. évi népszámlálások adatai alapján.....	6
<i>KÁLMÁN RITA</i> : Csehország és Szlovákia népességének változása 1989 után	8
<i>BÁNDI MELISSA</i> : Regionális termékenység az átmenet után Romániában	11
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN</i> : Az ifjúsági korcsoportok kiemelt mutatói Ausztriában, 2018.....	14
<i>HAJNAL BÉLA</i> : Öregedési folyamat, társadalmi-gazdasági terhek, munkaerőpiac és jóléti rendszer: Kína esete különböző demográfiai scenáriók szerint	17
<i>BÁNDI MELISSA</i> : Az alvásidőtartam összefüggése a halandósággal. Számít-e a hétvégi alvás?	19
<i>HORVÁTH BALÁZS</i> : Az éhezés hatása a várható élettartamra a háború sújtotta szubszaharai afrikai országokban	22
<i>RÓZSA GÁBOR</i> : Európa etnikai és vallási jövője	24
<i>RÓZSA GÁBOR</i> : Demográfiai tényezők, amelyek az iszlámot a leggyorsabban terjedő vallássá teszik.....	26
<i>RÓZSA GÁBOR</i> : Európa és a szubszaharai migrációtól való félelmek	28
TÁRSADALOM	31
<i>HOLKA LÁSZLÓ</i> : A nagyvállalatok jóllétre és fenntarthatóságára gyakorolt hatásának mérése. Keretek és kezdeményezések szemléje	32
<i>HOLKA LÁSZLÓ</i> : Fejlemények a munkahelyi jóllét terén Japánban. Szemle és összehasonlítás Franciaországgal	34
<i>HOLKA LÁSZLÓ</i> : Az egyetemek, az iparvállalatok és a kormányok közötti együttműködés támogatása közpénzekből: a Cseh Köztársaság, Szlovákia, Magyarország és Románia esete	37
<i>HOLKA LÁSZLÓ</i> : A családon belüli erőszak és a serdülőkori önkontroll kapcsolata: többszintű metaanalízis.....	39
<i>HAJNAL BÉLA</i> : A szomszédsági jellemzők és a zárt ajtók mögötti erőszak: a gyermekbántalmazás és a párkapcsolaton belüli erőszak térbeli átfedése	40
<i>HOLKA LÁSZLÓ</i> : Fiatal felnőttek: a feszült viszony a szülőkkel gyakran a fiatalok pénzügyi nehézségeivel függ össze	42
<i>HOLKA LÁSZLÓ</i> : Jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenségek Amerikában, 1949–2016	44
<i>HOLKA LÁSZLÓ</i> : Egyenlők a jövedelmekben, egyenlőtlenek vagyonban? Lakástulajdonosi egyenlőtlenségek a Cseh Köztársaságban.....	45
<i>HOLKA LÁSZLÓ</i> : A méltánytalan egyenlőtlenség mérése: az esélyegyenlőség és a szegénységtől való mentesség összeegyeztetése	47

GAZDASÁG	49
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: A kínaiak közvetlen beruházásai (FDI) a V4-országokban, az együttműködés kiterjesztéseként.....</i>	50
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: A kőolajárak ingadozásának hatása az olajexportáló szovjet utódállamok gazdaságpolitikájára .....</i>	52
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: Az árnyékgazdaság alakulása a világ országaiban: az utóbbi húsz év elemzéseinek tanulságai .....</i>	55
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: A teljes tényezőtermelékenység kiigazítása a környezeti tényezőkkel: módszertan és empirikus eredmények az OECD és a G20 országaira .....</i>	58
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: A multinacionális vállalatcsoport termelése és a szolgáltatások globális kereskedelme .....</i>	63
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: AZ utazás és a turizmus globális gazdasági hatása, 2018.....</i>	69
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: Szellem a palackban: infláció, globalizáció és verseny.....</i>	73
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: A szociális ellátás reformja a foglalkoztatás és az egyenlő lehetőségek érdekében Finnországban .....</i>	75
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: AZ adat gazdasági fogalma, sajátosságai, kihívásai, kulcsjelentőségű technológiák a jövő adati piacain .....</i>	77
ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEK.....	80
<i>HOLKA LÁSZLÓ: A jólét jövője: az OECD 6. világfóruma.....</i>	81
<i>HOLKA LÁSZLÓ: A big data forrásaiból származó adatok megválogatási módszereinek áttekintése.....</i>	82

Alapító főszerkesztő

Rózsa Dávid

Főszerkesztő

Fülöp Ágnes

Társfőszerkesztő

Pásztor Angelika

Rovatszerkesztők

Holka László (Társadalom)
Nádudvari Zoltán (Gazdaság)
Rózsa Gábor (Demográfia)

Lapterv és tördelőszerkesztő

Csaba Tímea

Nemzetközi Statisztikai Figyelő

ISSN 2416-0814

Megjelenik évente négyszer
V. évfolyam 1. szám

Kiadó

Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
Budapest II., Keleti Károly u. 5.

Felelős kiadó

Rózsa Dávid

A szerkesztőség elérhetősége

Telefon: +36 (1) 345-6041
E-mail: angelika.pasztor@ksh.hu

Honlap

http://konyvtar.ksh.hu/index.php?s=kiadvany_nsf

MEGÚJULUNK!

A lapunkat kiadó KSH Könyvtár élén bekövetkezett változás a *Nemzetközi Statisztikai Figyelő* főszerkesztői posztját is érintette: a főszerkesztői feladatokat Fülöp Ágnes vette át Rózsa Dávid főigazgatótól, a társfőszerkesztői teendőket pedig Pásztor Angelika látja el. A célkitűzések azonban ugyanazok maradtak, és az elhivatott rovatszerkesztői csapat is tovább végzi munkáját, a megszokott szakértelemmel, magas színvonalon.

Megújult viszont a lap külleme. Technikai szerkesztőnk, Csaba Tímea könnyebben áttekinthető, reményeink szerint az olvasási kedvet növelő arculatot dolgozott ki, idei első számunk már ezt tükrözi.

Érdeklődésünk továbbra is kiterjed a gazdaságstatisztika, a társadalomstatisztika és a demográfia minden területére, gyakorlati és elméleti kérdéseire egyaránt, legyenek azok, angol, német, francia vagy akár román nyelvűek, publikációk, kutatási jelentések, netán konferenciaanyagok.

Örömmel vennénk a statisztika és a társadalomtudományok iránt érdeklődő, idegen nyelvet vagy nyelveket beszélő szakemberek, egyetemi hallgatók jelentkezését, akik részt vállalnának az ismertetések elkészítésében, hogy tovább bővíthessük a folyamatosan figyelemmel kísért források körét.

A stylized illustration of a city skyline composed of various rectangular buildings of different heights and widths. The buildings are rendered in a light blue color with white outlines and small square windows. The background is a solid light blue. The word 'DEMOGRÁFIA' is centered in the middle of the page in a large, white, sans-serif font.

DEMOGRÁFIA

1/2019

Európai országok háztartás- és családstruktúráinak összehasonlító elemzése a 2011. évi népszámlálások adatai alapján

Pavλίna Habartová: Recent household trends in Europe: a cross-country analysis
Demografie, 2018. 2. sz. 98–110. p.

URL: https://www.czso.cz/documents/10180/61449040/D+2_2018_web_clanek+Habartova.pdf/358b8ace-6d52-483e-b668-c5d6c443892f?version=1.2

Az utóbbi évtizedek során sokat változott a család- és háztartásstruktúra a fejlett országokban. A háztartások száma folyamatosan nőtt, átlagos nagyságuk jelentősen csökkent. Ugyanakkor ezek az általános megállapítások országonként eltérő mértékben érvényesek, mindenhol tükrözve a népesség demográfiai magatartását, életstílusát, kulturális jellemzőit, társadalmi-gazdasági helyzetét, valamint az ország egészségpolitikáját. A változásokat nagymértékben meghatározta a népesség öregedése, az alacsony születési arány, az elhalasztott gyermekvállalás, a kevesebb gyermek, az egyszemélyes és a gyermektelen háztartások arányának növekedése, valamint a családok és háztartások új formáinak terjedése.

A tanulmány a legutóbbi trendeket az Európai Unió és az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (EFTA) országainak 2011. évi népszámlálási adatai alapján elemzi, figyelemmel mind a családi együttélés új formáira – például élettársi kapcsolatok, szülőkkel élő fiatal felnőttek –, mind a hagyományos családokra. Az adatokat az Eurostat sokváltozós adatbázisa, a Census Hub alkalmazásával, az uniós jogszabályok, valamint a nemzetközi ajánlásokban szereplő fogalmi apparátus és módszertan alapján elemezték. Az elemzés a magánháztartások összes alaptípusára kiterjed, kiemelve mindazok megoszlását, mind a bennük élők családi és háztartási státusát, továbbá a korcsoportok, nemek, országok, országcsoportok szerinti legmarkánsabb különbségeket. Ezt követően a szerző bizonyos

közös háztartási trendek szerint csoportosítja az országokat.

Az európai magánháztartások átlagos nagysága 2,41 fő, a legkisebb Finnországban (2,07), a legnagyobb Szlovákiában (2,88) volt. A magánháztartások tagjai közül átlagosan csaknem 40% házastársként, illetve regisztrált vagy más törvényesen elismert párkapcsolati formában, közel 30% a családháztartásban gyermekként és 13% egyszemélyes háztartásban élt. A házasság nélkül (élettársként) együtt élő személyek aránya az észak-európai országokban több mint 10%, a délkelet- és kelet-európai régióban kevesebb mint 4%.

A változások egyik meghatározó jelensége az egyszemélyes háztartások arányának jelentős növekedése, főként a kontinens északi és nyugati országaiban, ahol átlagosan minden harmadik háztartásban egyetlen személy él. A Cseh Köztársaságban az ilyen háztartások aránya az európai átlag körül van.

Európa országai között a házaspáros családot (ideértve a regisztrált vagy legalizált élettársi kapcsolatokat is) tartalmazó háztartások esetében mutatható ki a legnagyobb variancia. Míg a skandináv és balti államokban ezek az összes magánháztartás harmadát teszik ki, a hagyományokat inkább őrző dél- és kelet-európai országokban továbbra is ez a leggyakoribb háztartástípus 90%.

A házasságkötés nélküli együttélés (élettársi kapcsolat) egyre terjed, de igen jelentősek az országok közötti különbségek. Leginkább a 25–34 éves korosztály választja ezt az együttélési formát, sőt

egyes észak- és nyugat-európai országokban a 25–29 évesek között az élettársi kapcsolatban élők száma háromszorosa volt a házásokénak. A Cseh Köztársaságban az európai átlaghoz közeli a házasság nélküli együttélésen alapuló családok aránya, bár számuk itt is jelentősen megnőtt 2001 óta.

Európa-szerte a két- vagy többcsaládos, illetve a több, családot nem alkotó személyből álló magánháztartások aránya a legkisebb, ezek együtt 6%-ot tesznek ki.

2011-ben a családok 8%-ában élt csak az anya a gyermekével, az apák esetében ez az arány 2% volt. A legmagasabb arányok a Cseh Köztársaságban, Magyarországon, Izlandon és a balti államokban fordultak elő. Egyedülálló apák főleg a skandináv országokban találhatók, ahol közismerten sokat adnak a nemek egyenjogúságára. A magasabb férfigalandság következtében több a gyermekkel egyedül maradt nő.

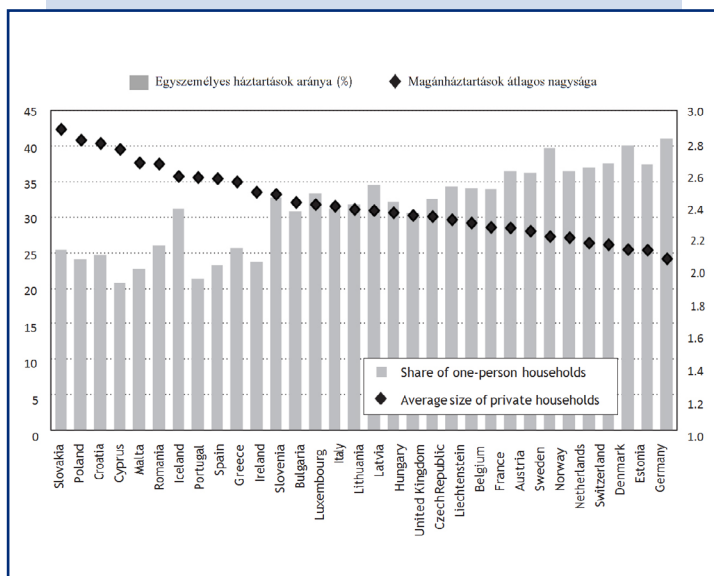
A családi magatartás új jelenségeként vizsgálják a pszichológusok, szociológusok és demográfusok, hogy a fejlett országokban a fiataloknál későbbre tolódik a gyermekvállalás és a házasságkötés időpontja. Európában a férfiak többnyire 25, a nők 23 éves koruk táján hagyják el a szülői házat.

Az országok közötti átfogóbb összehasonlító elemzéshez bonyolultabb módszerek alkalmazása vált szükségessé. Először faktoranalízist végeztek, majd klaszteranalízissel az európai országokat hat csoportba sorolták.

- Az első klaszterbe az északi országok kerültek, valamint Franciaország és Hollandia, amelyekben jellemző a háztartási és családi együttélés új formáinak elterjedtsége, például magas a házasság nélkül együtt (élettársi kapcsolatban) élő fiatal felnőttek aránya, miközben a családok általában kis létszámúak.

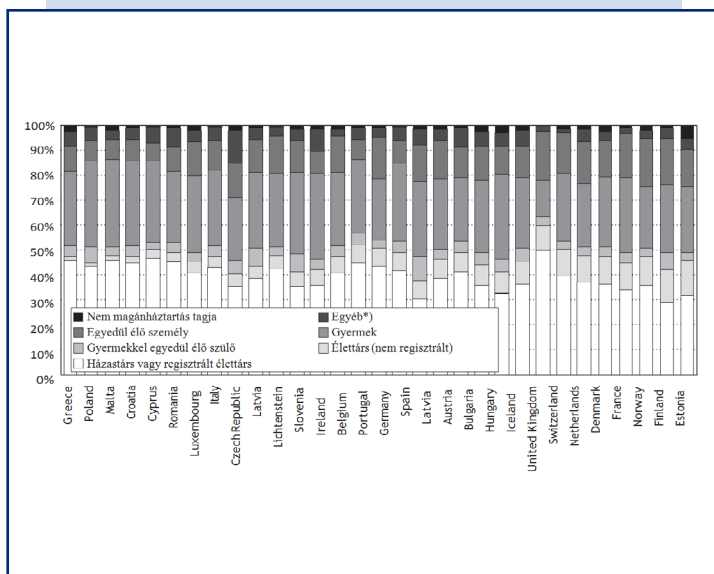
- A következő klaszterbe a dél- és délkelet-európai országok többsége tartozik, kiegészülve Szlovákiával és Lengyelországgal, ahol a hagyományos háztartási és családi viszonyok a jellemzők, kevesebb az egyszülős család, és a gyermekes házaspárok átlagosnál magasabb arányának köszönhetően általában nagyobbak a családok.

- Közép-Európa országai eltérő családi és háztartásmintákat követnek. Míg Lengyelországra és Szlovákiára inkább a dél-európai

1. ábra: A háztartások átlagos nagysága (fekete négyzetek) és az egyszemélyes háztartások (szürke oszlopok) aránya Európa országaiban, 2011

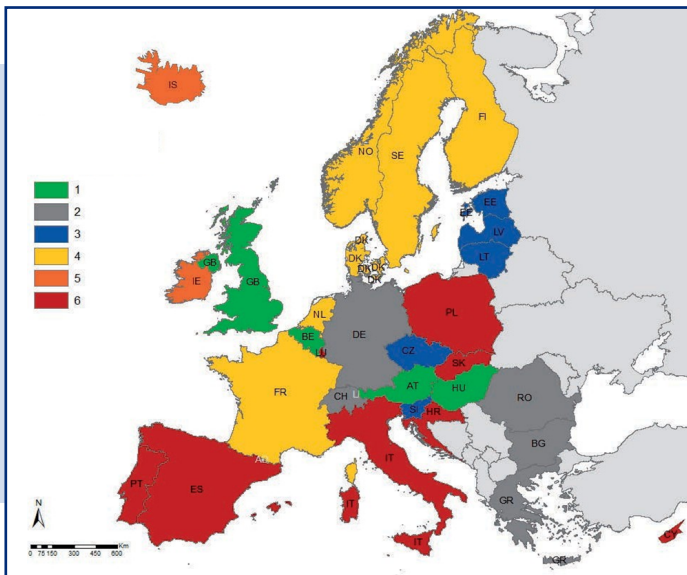
Forrás: Census Hub, a szerző számításai.

2. ábra: A népesség háztartási állás szerint Európa országaiban, 2011

*Megjegyzés: Az „egyéb“ kategória a családdal együtt élő más személyeket vagy a többgenerációs háztartásban, illetve több személyből álló nem-család-háztartásban élő személyeket jelenti.

Forrás: Census Hub, a szerző számításai.

3. ábra Az európai országok klaszterei háztartásaik struktúrája szerint, 2011

Forrás: Census Hub, a szerző számításai.

országok hagyományos formái jellemzők, a Cseh Köztársaság a balti államokra hasonlít, elsősorban az egyszülős családok magas arányával.

- A balkáni államok, Szlovénia és a Cseh Köztársaság által alkotott klaszterben a legmagasabb a középkorú egyszülős családok aránya, és ezzel együtt kisebb a családnagyság. Ugyanakkor Magyarország egyes nyugat-európai országok (Belgium, Ausztria és az Egyesült Királyság) klaszterébe tartozik.

- Meglepő módon közös klaszterbe sorolható Németország, Svájc, Bulgária, Románia és Görögország. Itt alacsony az egyszülős családok aránya, és kisebbek a családok.

Izland és Írország speciális helyet foglal el, mivel a háztartásstruktúra nagyon hasonló Európa északnyugati országaiéhoz, viszont a családnagyságra vonatkozó faktor pontszámaik azokétól teljesen eltérők, az összes országé közül a legmagasabbak.

TÁRGYSZAVAK: háztartás- és családstruktúra, trendek, népszámlálás, Census Hub, Eurostat, népesség öregedése, faktor- és klaszteranalízis, nemzetközi összehasonlítás, Cseh Köztársaság, EU- és EFTA-országok

RÓZSA GÁBOR

2/2019

Csehország és Szlovákia népességének változása 1989 után

Tomáš Fiala – Jitka Langhamrová – Markéta Pechholdová – Pavol Ďurček – Branislav Šprocha: Population development of Czechia and Slovakia after 1989

Demografie, 2018. 3. sz. 202–219. p.

URL: https://www.czso.cz/documents/10180/61449038/13005318q3_202-218.pdf/3d20b2b6-b03c-4d4f-bfaf-d009d65a6b04?version=1.0

Csehország és Szlovákia népességének 1989 utáni változása több szempontból is történelmileg egyedinek mondható. Csehszlovákiaként a közös hagyományok, az intenzív kapcsolatok hasonló demográfiai folyamatokat eredményeztek, ám az 1993-ban bekövetkezett szétválás a tendenciákat is eltérő útra terelte. Mindkettőre jellemző lett a házasságkötések és a születések számának csökkenése, a gyermekvállalás idejének kitolódása, új együttélési formák megjelenése, a válások számának növekedése. Különbségek jelentkeztek viszont a folyamatok minőségi és mennyiségi jellemzőiben.

A nyolcvanas évek végén mindkét ország részben magas volt a házasságkötések száma, az első házasság megkötése pedig fiatal korban történt. Csehországban a férfiak átlagosan 24,5, a nők 22 évesen, míg Szlovákiában a férfiak 24,7, a nők átlagosan 22,2 évesen kötötték első házasságukat, míg az 50 éves korosztályban alacsony volt azok száma, akik még soha nem voltak házasok. A kilencvenes években mindkét országban későbbi életkorra tolódott az első házasságkötés, és csökkent azok száma, akik 50 éves korukig legalább egyszer már házasságra léptek.

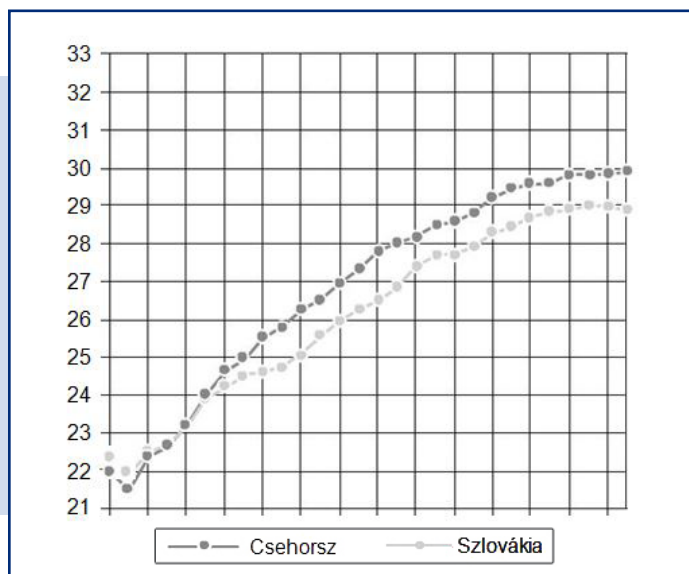
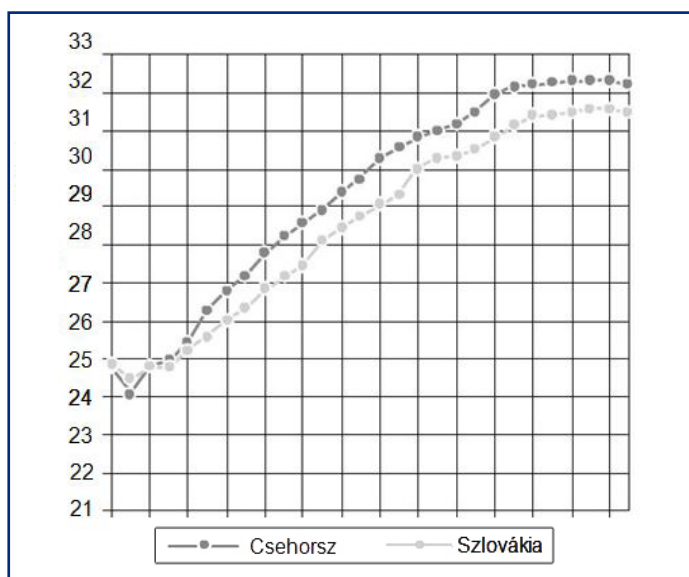
A válások száma mindkét országban nőtt, a teljes válási arányszám a XXI. század elejére Csehországban megközelítette az 50, Szlovákiában a 40%-ot, majd 2016-ban 45, illetve 32%-ra esett vissza. A kutatók hipotézise szerint a különbséget a szlovák lakosságra jellemző erősebb vallásosság és a kisebb mértékű urbanizáció eredményezi, amely konzervatívabb attitűd kialakulásához vezetett.

Az 1989 utáni időszak radikális változásai kedvezőtlen hatást gyakoroltak a termékenységre, gyors csökkenés kezdődött mindkét országban. Csehországban a teljes termékenységi arányszám 1,9,

míg Szlovákiában 2,1 volt a vizsgált időszakban. A drámai csökkenés után lassú növekedés indult el, de még így sem érte el az 1989 előtti szintet. 2005 és 2010 között fordult elő először, hogy ez az arányszám magasabb volt Csehországban, mint Szlovákiában. Pozitív változás viszont, hogy a művi abortuszok száma nagyon jelentősen lecsökkent.

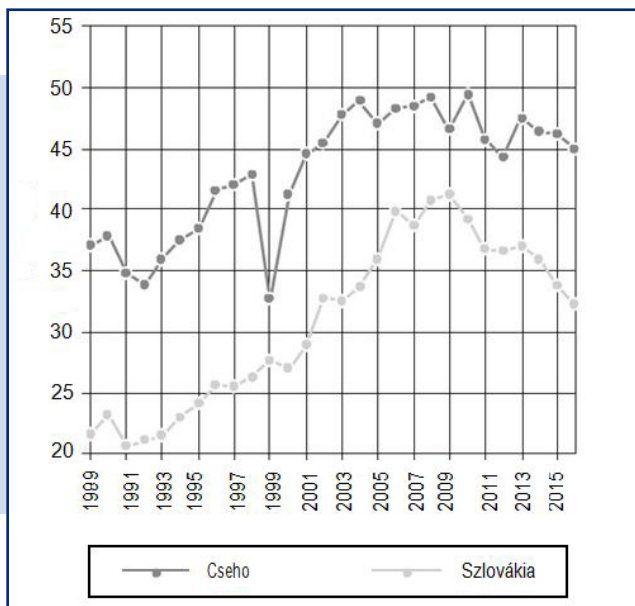
A termékenység átalakulásának egyik meghatározó tényezője az első szüléskori életkor kitolódása. A nők a kilencvenes évek körül mindkét országban átlagosan 22,5 évesen születték első gyermeküket, de 2016-ban ez már elérte a 28 évet. Napjainkra a növekedés némileg lelassult.

A házasság és a termékenység közötti erős kapcsolatot tükrözi, hogy a kilencvenes évek elején a házasságon kívül született gyermekek aránya nem érte el a 6%-ot, ám az új együttélési formák (élettársi kapcsolat, egyedülálló szülő stb.) megjelenésének hatására 2016-ban Csehországban a gyermekek 49, Szlovákiában pedig 40%-a házasságon kívül született.

1. ábra: Az első házasságukat kötő férfiak (fent) és nők (lent) átlagos életkora Csehországban és Szlovákiában, 1989–2016

Forrás: Cseh Statisztikai Hivatal és Szlovák Statisztikai Hivatal.

2. ábra: Teljes válási arány Csehországban és Szlovákiában, 1989–2016

Forrás: Cseh Statisztikai Hivatal és Szlovák Statisztikai Hivatal.

Az 1980-as évek végétől a politikai, gazdasági, társadalmi változások elősegítették az addig igen magas halálozás csökkenését. Javultak a munkahelyi körülmények, a fizikai munkavégzés eltolódott a szellemi munkavégzés irányába, elérhetőbbé váltak a modern orvosi eljárások. Minden korosztályban csökkent a halálozási arány, valamint nőtt a születéskor átlagosan várható élettartam. Ez utóbbi 1989 és 2016 között a cseh férfiak esetében 68,1-ről 76,2, a szlovákoknál 66,9-ről 73,7 évre nőtt. 1989-ben a nők születéskor várható élettartama mindkét országban 75,4 év volt, míg 2016-ig a cseheké 82,1, a szlovákoké 80,4 évre emelkedett.

A csecsemőhalandóság ugyancsak csökkent a megfigyelt időszak alatt. 1989-ben Csehországban 1000 élve születésre 10, míg Szlovákiában 13,5 csecsemőhalál esett, ezt követően 2016-ig Csehországban a relatív csecsemőhalandóság-csökkenés 72%-os, Szlovákiában 60%-os volt.

A két ország halálozási arányai közti különbségekre részletesebb magyarázattal a halálokok elemzése szolgál – vélik a kutatók. A daganatos megbetegedések okozta halálozási arányszámban például cseh viszonylatban jelentős javulás történt, ami azonban Szlovákiára nem mondható el. A kutatók ennek okát a szlovák egészségügyi ellátórendszer hiányosságaiiban látják.

1989-ben a természetes szaporodás szignifikánsan magasabb volt Szlovákiában, mint Csehországban. Szlovákiában két év kivételével végig pozitív tartományban maradt, míg Csehországban 2005-ig csökkent.

Hasonló a helyzet a bevándorlás kérdésében is. A múlt század végéig mindkét országban alacsony volt a migrációs ráta, majd 2001 után Csehország-

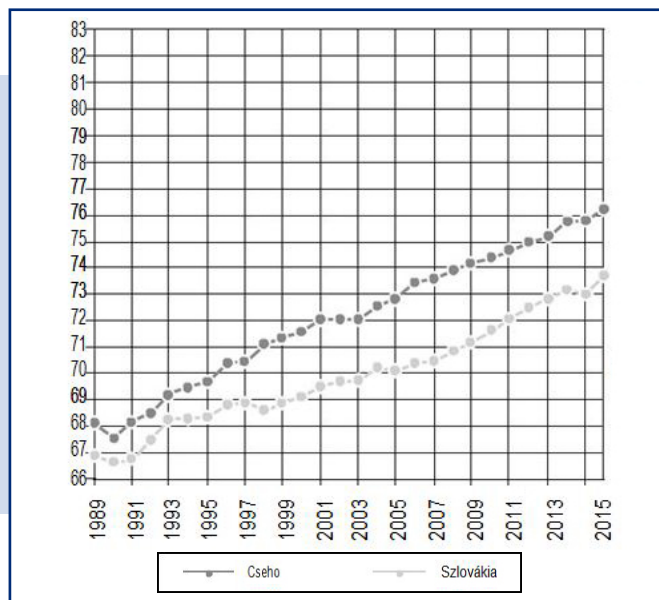
ban növekedésnek indult. 2000-ig, ameddig a bevándorlás alacsony volt, a népességnövekedés követte a természetes szaporodás tendenciáját. 2001 után, különösen Csehországban, a népességnövekedés fő mozgatórugójává már a bevándorlás vált. Ennek egyik magyarázatát Csehország gazdasági vonzereje és a külföldi munkavállalók számára kínált jobb munkalehetőségek adják. A szerzők leszögezik azonban, hogy a nemzetközi vándorlási statisztikák – az eltérő módszertan miatt – nem teljesen összehasonlíthatók.

Csehország lakossága 1991-ben 10,3 millió fő volt, azonban az alacsony termékenység következtében a 2001-es népszámlálás szerint 10,2 millió főre csökkent. 2003 után pozitív irányba fordult a tendencia, majd 2005-től a bevándorlás hatására további jelentős növekedés indult meg. 2007-ben a népességszám meghaladta az 1991. évi értéket, 2010-ben a 10,5 milliót, és 2017-ben elérte a 10,6 milliót. Szlovákiában a népesség nagysága 1991 és 2017 között folyamatosan emelkedett, elérve az 5,4 millió főt. A cseh és szlovák népesség méretében és korösszetételében is különböző. Az átlagos életkor Csehországban az 1989. évi 35,6 évről 41,6 évre, Szlovákiában 32,8 évről 40-re emelkedett.

A korszerkezetet vizsgálva is nyomon követhető az öregedés. Csehországban a 0–19 éves korosztály aránya a lakosságon belül 30%-ról 20%-ra, míg Szlovákiában 33,5%-ról 21% alá csökkent. A munkaképes korú népesség aránya átmeneti növekedés után hanyatlásnak indult; 2016-ban Csehországban 61, Szlovákiában 65%-on állt. A munkavégzési kor felettek (65 évnél idősebbek) aránya 1989 óta mindkét országban növekszik, 2010 óta a növekedés fel is gyorsult, mivel a második világháború után született kohorszok elérték a nyugdíjas kort.

3. ábra: Születéskor várható átlagos élet-tartam férfiak (fent) és nők (lent) esetében Csehországban és Szlovákiában, 1989–2016

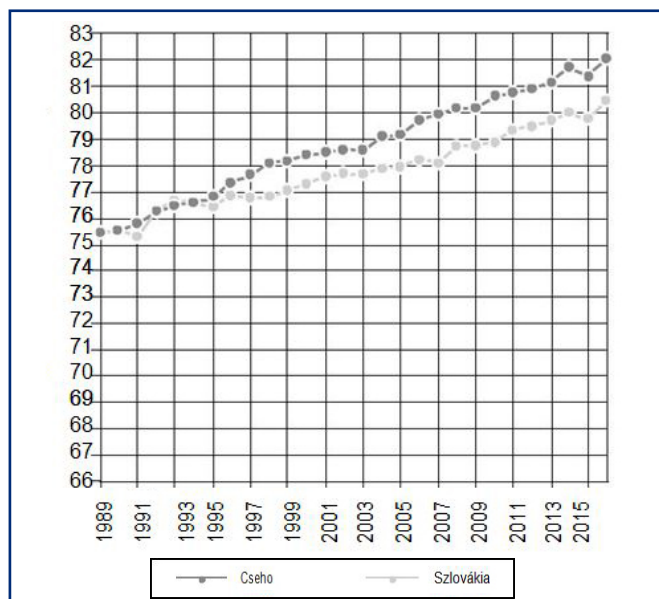

Csehországban ennek a korcsoportnak az aránya az 1989. évi 12%-ról 2016-ig 19%-ra, Szlovákiában 10%-ról közel 15%-ra emelkedett.

Összefoglalásként kimondható, hogy 1989 után a társadalmi egyenlőtlenségek felerősödtek, és további jelentős változásokat eredményeztek demográfiai téren is. Történelmileg Csehországban a nyugati típusú demográfiai minták érvényesültek, míg Szlovákia, ahol a demográfiai átmenet később következett be, a kelet-európai mintát követte.

TÁRGYSZAVAK: népességfejlődés, házasságkötés, válás, termékenységi szint, abortusz, halandóság, bevándorlás, Csehország, Szlovákia

KÁLMÁN RITA

3/2019

Regionális termékenység az átmenet után Romániában

Dănuț-Vasile Jemna – Mihaela David: Post-transitional regional fertility in Romania
Demographic Research, 2018. 57. sz. 1733–1776. p.

DOI: [10.4054/DemRes.2018.38.57](https://doi.org/10.4054/DemRes.2018.38.57)

Románia esetében a főbb demográfiai mutatók csekély változása 1995 után azt jelzi, hogy a demográfiai átmenet – alacsony termékenységi szint mellett

(egy nőre átlagosan 1,3 gyermek jut) – viszonylagos stabilitási szintre jutott. A nemzeti szintű stabilizáció ellenére a regionális profil fontos különbségeket

mutat, ami a termékenység szintjét, változását és a lehetséges meghatározó tényezőket illeti.

A termékenység időbeli és területi változásának elemzése céljából azonosítottak egy sor termékenységet meghatározó tényezőt mind az ország, mind a régiók szintjén. A tanulmányok összefoglalása lehetővé tette az alábbi három kategória azonosítását: társadalmi (női foglalkoztatási ráta, nők iskolázottsági szintje, munkanélküliségi ráta), demográfiai (nők átlagos életkora első gyermekük születésekor, nők átlagos életkora az első házasságkötéskor, urbanizáció, válás, házasságkötés, csecsemőhalandóság) és gazdasági tényezők (egy főre jutó GDP, egy főre jutó jövedelem, bér).

A tanulmányban alkalmazott empirikus elemzés eredményeként néhány ökonometriai modellt állítottak össze a termékenység és a fő meghatározó tényezők közötti kapcsolat értékelésére Románia nyolc fejlesztési régiójának szintjén, az 1995 és 2015 közötti időszakra vonatkozóan. Ami a termékenység alakulását illeti, két csoportot azonosítottak az országos átlagtól való eltérés alapján: a csökkenő tendenciájú régiókat (Észak-Kelet, Dél-Kelet, Dél, Dél-Nyugat és Észak-Nyugat) és az enyhe növekedésűeket (Bukarest-Ilfov, Közép és Nyugat).

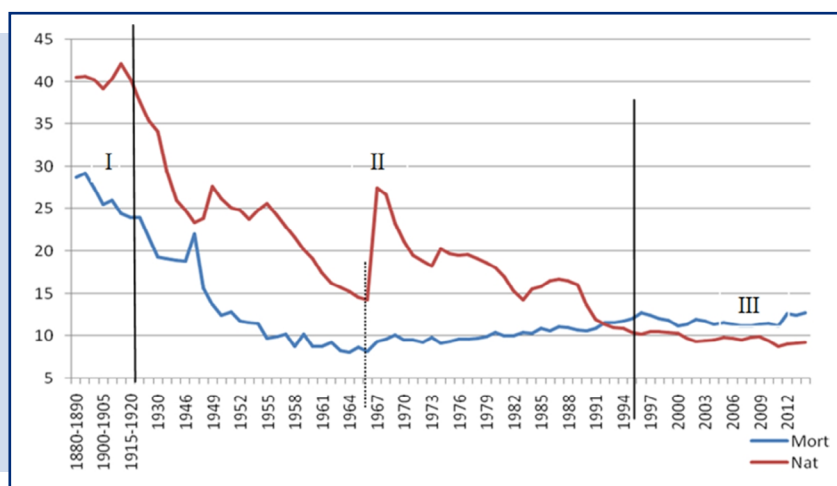
A termékenység és a meghatározó tényezők közötti kapcsolatot kevert, fix és véletlen hatású modellek alkalmazásával vizsgálták. A kis panelméret (21 év és 8 régió) miatt a magyarázó változók száma hét tényezőre korlátozódott. Az eredmények azt mutatják, hogy a regionális szinten megfigyelt termékenységgel kapcsolatos változásokat a női foglalkoztatási ráta, a házasságkötések aránya, az urbanizáció mértéke és az egy főre jutó reál GDP változása magyarázza.

A termékenység és a női foglalkoztatási ráta közötti regionális szintű, szignifikánsan pozitív kapcsolat Románia és valamennyi közép-kelet-európai ország sajátosságai közé tartozik. Ez a kapcsolat két érveléssel támasztható alá: egyrészt a rendszerváltozás előtti „hamisított” női profillal, amely arra biztatja a nőt, hogy kettős szerepet játsszon a társadalomban: munkaerőpiaci résztvevő és anyai, reprodukív szerepet. Másrészt 1990 után a társadalmi-gazdasági átmenet óriási hatást gyakorolt a munkaerőpiacra, ami a női foglalkoztatási ráta csökkenéséhez vezetett.

Az empirikus eredmények alátámasztják a házasságkötés jelentős, pozitív hatását a termékenység változására. A csekély mértékű csökkenés ellenére Romániában a család intézményi stabilitásának lehetünk tanúi, a házasságkötések magas arányával és a régiók közötti kisebb eltérésekkel. A termékenység másik meghatározója a válás. A szakirodalom szerint a házasság felbontásának jelentős negatív hatása a termékenységre a hagyományos családi modell megítélésében bekövetkezett változással magyarázható, különösen a nők pénzügyi függetlensége révén.

Korábbi empirikus bizonyítékok kimutatták, hogy a munkanélküliség negatív hatással van a párok gyermekvállalására, és értelemszerűen a termékenységi szintre is. E kutatás eredményei is alátámasztják a termékenység és a munkanélküliség közötti negatív összefüggést, de ez nem nevezhető szignifikánsnak.

A nők átlagos életkora első gyermekük születésekor egy másik érdekes tényező az elemzés szempontjából. Az első gyermek születésének későbbre halasztása a közép-kelet-európai országok jellemzője.

1. ábra: Nyers születési (piros görbe) és halálozási (kék görbe) arányszámok Romániában, 1880 és 2015 között

Forrás: a szerzők számításai a Román Statisztikai Intézet (INSSE) és Vasile Ghetau demográfus professzor adatai alapján.

2. ábra: Románia fejlesztési régiói (N-V = Északnyugat, N-E = Északkelet, Vest = Nyugat, Centru = Közép, S-V = Délnyugat, Sud = Dél, Bucuresti = Bukarest + Ilfov megye, S-E = Délkelet)

zetessége a rendszerváltozás időszakában, és ez valószínűleg a jövőben is folytatódik, mivel a mutatószint az uniós átlag alatt van.

Romániában a termékenység vidéken magasabb, mint a városokban, az urbanizációs szint termékenységre gyakorolt jelentős negatív hatása megfelel a két környezet különböző demográfiai jellegének. Ami az urbanizáció hatásainak régiók közötti különbségét illeti, a legmagasabb urbanizációs szintű és a legalacsonyabb termékenységi arányú (Bukarest-Ilfov, Közép és Nyugat) régiókban enyhe növekedést tapasztaltak a termékenységi arányban. Másrészt a legalacsonyabb urbanizációs szintű (Dél, Északkelet és Délnyugat) régiókban a termékenység és a népesség is csökken.

Az egy főre jutó reál GDP és a teljes termékenységi ráta közötti kapcsolatban érvényesül a gazdasági fejlődés jelentős negatív hatása, ugyanis a legtöbb régióban a GDP növekedésével a termékenység csökkenése észlelhető. Valójában a gazdaságilag kevésbé fejlett régiókban a termékenységi szint magasabb, de csökken, míg a magas GDP-vel rendelkező régiókban alacsonyabb, de növekvő tendenciát mutat.

A tanulmányban elvégzett empirikus elemzés eredményei hasznosak lehetnek a természetes reprodukció helyreállítását célzó családpolitika kidolgozásában, amely figyelembe veszi a regionális sajátosságokat. A születési arányszám növekedését a nők foglalkoztatási arányának emelkedése is elősegítheti. Ebből a szempontból fontosak a családok létrejöttét és működését támogató közpolitikai intézkedések, amelyek lehetővé teszik a szülőknek a szakmai és a családi élet összeegyeztetését.

A kutatás korlátait elsősorban a rövid időszak és a keresztmetszetek viszonylag kis száma jelenti, mivel az elemzés csak a romániai régiókat és az 1995 utáni időszakot foglalja magában. A megoldást a közép- és kelet-európai országok regionális vagy a román megyék szintjén végzett elemzés jelentheti. Másodsor, a regionális szintű adatok hiánya miatt az elemzés során nem vettek figyelembe más tényezőket, amelyek a használt független változók némelyikét kiegészítik vagy helyettesítik. Végül pedig, az elemzés nem foglalkozik a különböző társadalmi, kulturális és intézményi feltételek szerepével a hagyományos tényezők és a termékenység kapcsolatában. A termékenységre vonatkozó jövőbeli tanulmányok a közép- és kelet-európai országok szintjére kiterjesztve lehetővé tennék az ilyen típusú korlátok átlépését.

TÁRGYSZAVAK: demográfiai átmenet, átmeneti társadalmak, termékenység, regionális termékenységkülönbségek, Románia

BÁNDI MELISSA

4/2019

Az ifjúsági korcsoportok kiemelt mutatói Ausztriában, 2018

Rudolf Karl Schipfer: *Fokus Jugend 2018. Ein Überblick in Zahlen*

Wien, 2018, Österreichisches Institut für Familienforschung an der Universität. 1–30. p.

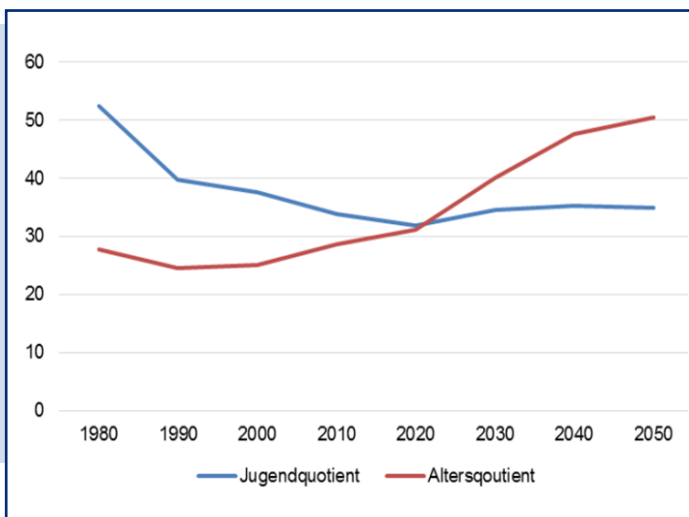
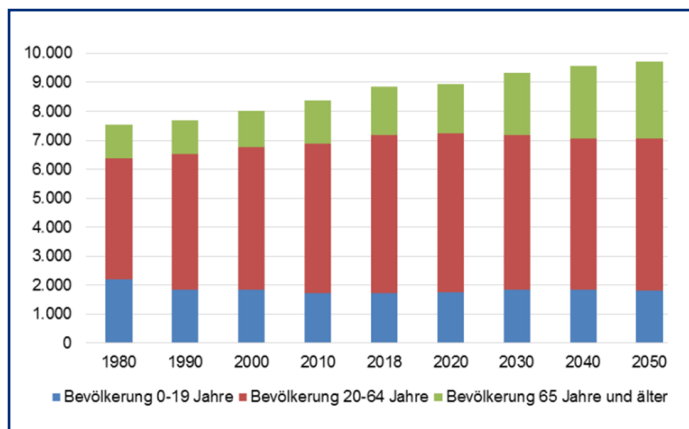
URL: https://www.oif.ac.at/fileadmin/user_upload/p_oif/andere_Publikationen/Fokus_Jugend_2018.pdf

A Bécsi Egyetem *Fokus Jugend 2018* című kiadványa Ausztria fiatal népességének legutóbbi társadalmi, gazdasági, demográfiai statisztikai adatait elemzi. Az itt elemzett mutatósorozatok forrásai a 2011. évi népszámlálás, a 2006. és a 2016. évi mikrocenzus, továbbá a népmozgalom, az oktatás, a foglalkoztatás, az életkörülmények stb. hivatalos kiadványai.

Ausztria 8,8 millió lakosának közel egyharmada (2,9 millió fő) 30 év alatti, számarányuk mintegy 11 százalékponttal csökkent 1980 és 2018 között. Előreszámítások készültek az ifjúsági és az öregségi függőségi ráta alakulásáról 2050-ig. Az előbbi várhatóan a 2018-as szinten maradhat, az utóbbi az időszak végén mintegy 50%-ig nő.

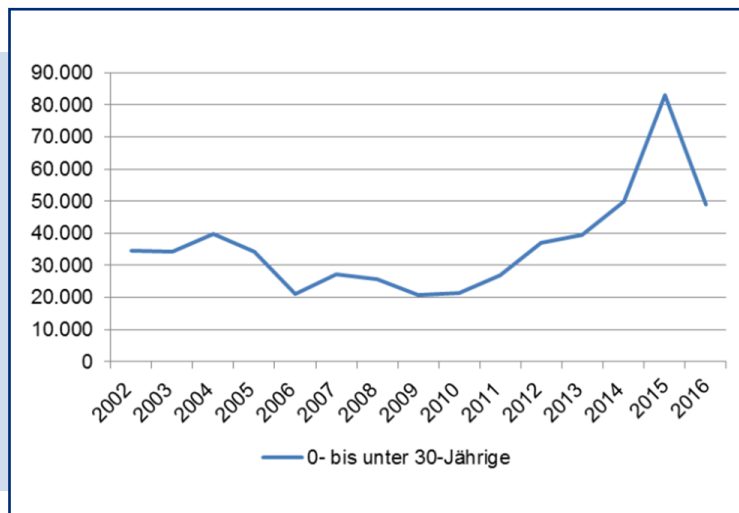
Az osztrák állampolgárságot szerző fiatalok száma gyorsan nőtt 1997 és 2005 között, ezen belül például a 15 évnél fiatalabbak száma 2003-ban mintegy 15 ezer fő volt. A 2005-ben módosított állampolgársági törvény hatására a 2003. évi maximum (összesen 45 ezer fő) után 2006-ban az új állampolgárok száma 26,3 ezer fő volt, a korábban nagy létszámú 0–14 éves új állampolgár száma 2016-ban már csak 2500 volt.

A nem osztrák állampolgárságú 0–29 évesek vándorlási egyenlege (a be-, illetve elvándorlók

1. ábra: A népesség korcsoportok szerinti összetétele (fent, 1000 fő) és a függőségi rátái – 0–14 évesek/15–64 évesek, illetve 64 év felettiek/15–64 évesek – (lent, index) Ausztriában, 1980–2050

2. ábra: A nem osztrák állampolgárságú 0–29 évesek vándorlási egyenlege Ausztriában, 2002–2016, fő

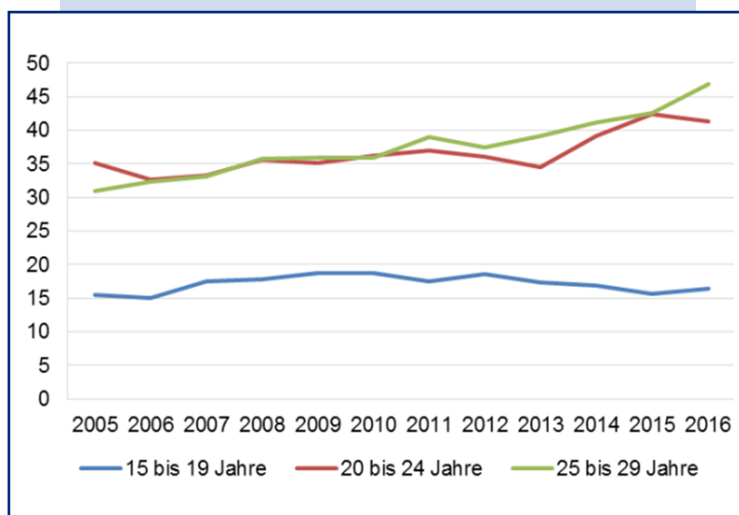
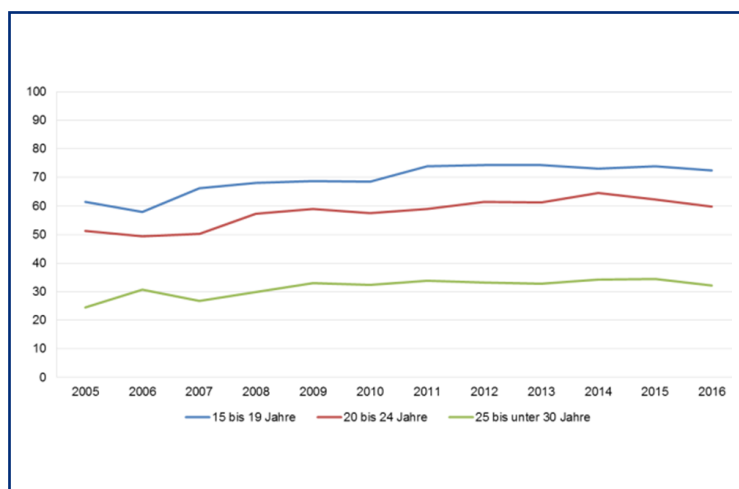

számának különbsége) 2015-ben érte el csúcserőértékét Ausztria népmozgalmi adatai szerint.

Ausztria oktatási helyzetét jellemzi az általános tankötelezettséghez tartozónál magasabb végzettségűek¹ növekvő számaránya, ahol a 20–24 éves korcsoportban a nők az ezredfordulón utolérték, majd azóta kis mértékben túl is haladták a férfiak mutatóját. Egyúttal mindkét nem esetében csökkenő tendenciájú a korai iskolaelhagyók számaránya. Az ausztriai férfiak és nők korai iskolaelhagyásának rátái rendre kisebbek, mint az Európai Unió 28 tagállamának átlagai a megfigyelt (2001–2016) időszak éveiben.

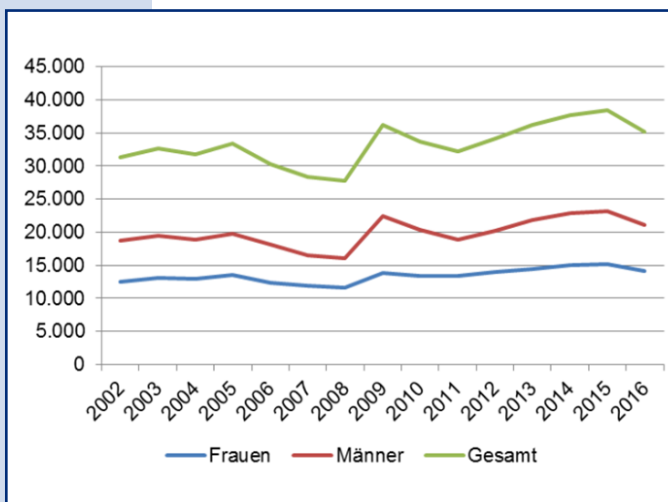
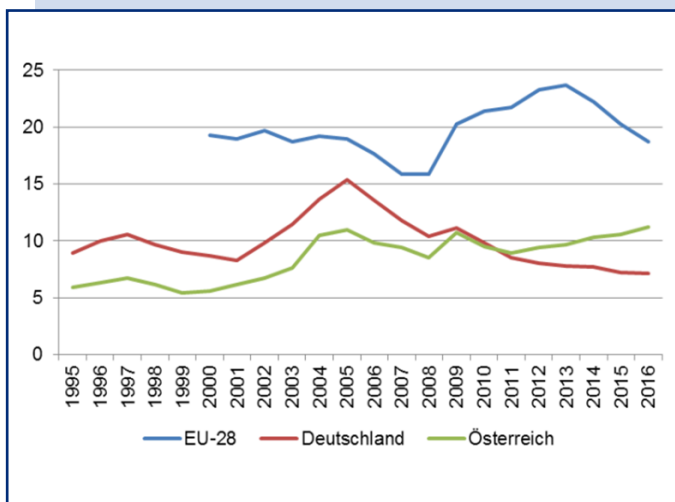
A felmérés szerint a fiatalok részidős munkavégzésének egyik oka a képzésben, illetve továbbképzésben való részvételük. A határozott idejű munkaszerződéssel foglalkoztatott ausztriai fiatalok (többnyire pályakezdők) száma szűk sávban változott az utóbbi tíz évben. A megfigyelt korcsoportok (15–19, 20–24 és 25–30 évesek) mutatósorozatai összehasonlíthatók a 2005 és 2016 közötti évekre.

A fiatalok munkanélküliségi rátájának hasonló a tendenciája Ausztriában és Németországban, és a megfigyelés teljes időszakában alacsonyabb szinten van, mint az Európai Unió 28 tagállamának átlaga. Ausztriában a 2018. évi munkanélküliségi ráta a 20–24 évesek csoportjában 7,3, a 25–29 évesekében 6,0%. Ausztriában a 25 év alatti férfi munkanélküli járadé-

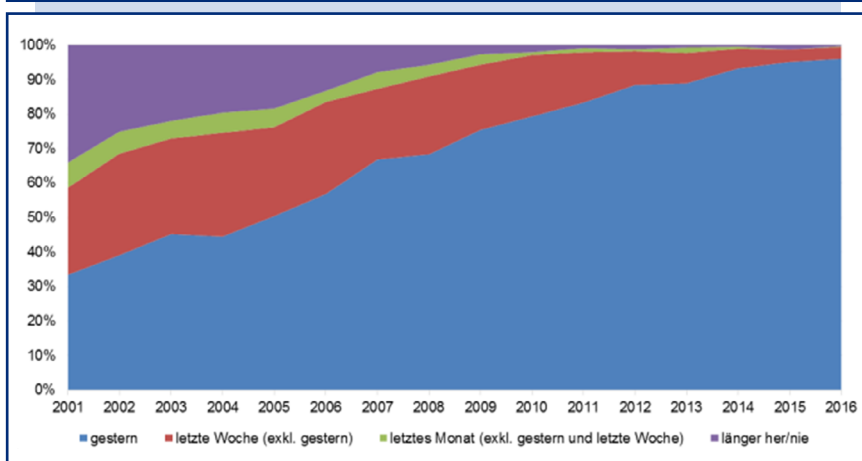
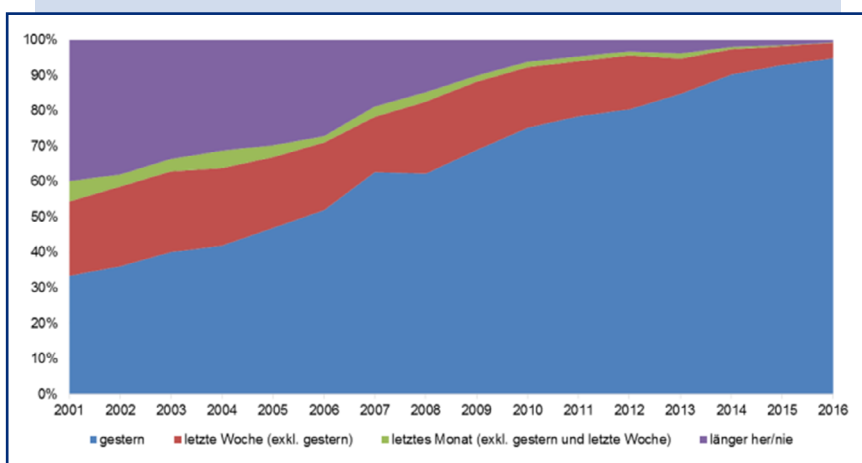
3. ábra: A képzés miatt részmunkaidős foglalkoztatottak számaránya (fent, százalék) és a határozott idejű munkaszerződéssel foglalkoztatottak száma (lent, 1000 fő) korcsoportok szerint* Ausztriában, 2005–2016

¹ A módszertan forrása az ISCED, *Az oktatás egységes nemzetközi osztályozási rendszerének* 4. módosított változata. A kiadványban elemzett középfokú végzettségek az ISCED 3 szintnek felelnek meg.

4. ábra: A munkanélküliségi ráta az Európai Unió 28 tagállamában (kék grafikon), Németországban (piros) és Ausztriában (zöld) (bal oldali ábra, 1995–2016, százalék); a munkanélküliségi ellátásra jogosultak száma nemek (nők, férfiak, együtt) szerint Ausztriában (jobb oldali ábra, 2002–2016, fő), a legfeljebb 24 évesek körében

5. ábra: A 14–19 (fent) és a 20–29 éves (lent) válaszolók internethasználatának gyakorisága Ausztriában, 2001–2016, százalék

kosok száma nagyobb és erősebben ingadozó, mint az azonos korú nőké.

Az internet használata növekvő gyakoriságú az ausztriai fiatalok körében. A felvétel során az internet legutóbbi használatára vonatkozó válaszlehetőségek (az alábbi ábrákon alulról fölfelé: „tegnap”, „egy héten belül (de nem tegnap)”, „egy hónapon belül (de nem egy héten belül)”, „régebben/soha”.

A szerző bemutatja a veszélyeztetett fiatalok számarányának változását is a 2005 és 2016 közötti időszakban a szegénység, illetve a kirekesztettség standard mutatói szerint. A szegénység, illetve a társadalmi kirekesztettség kockázata a 0–5 évesek 21,2%-át, a 6–10 évesek 20,8%-át, a 11–15 évesek 19,6%-át fenyegette Ausztriában az EU SILC² 2016. évi hivatalos adatai szerint. A globális gazdasági válság

² Forrás: EU-SILC 2016, az Európai Unió háztartási költségvetési és jövedelemfelvétele: *Einkommen, Armut und Lebensbedingungen*. Wien 2017 (Rev. 3), Elérhető: https://www.sozialministerium.at/cms/site/attachments/0/6/6/CH3434/CMS1515498709051/armut_und_soziale_ausgrenzung_2008_bis_2016_entwicklung_von_indikatoren_u.pdf és https://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXV/III/III_00350/imfname_612612.pdf.

éveiben a teljes (0–29 éves) sokaságban a kockázatnak kitettek számaránya több mint 20%-ra nőtt, ez 2016-ig 18%-ra csökkent.

TÁRGYSZAVAK: ifjúság statisztikai mutatósorozata, népszámlás, mikrocenzus, EU-SILC, szakstatisztikák, Ausztria, 1980–2050

NÁDUDVARI ZOLTÁN

5/2019

Öregedési folyamat, társadalmi-gazdasági terhek, munkaerőpiac és jóléti rendszer: Kína esete különböző demográfiai scenáriók szerint

Michele Bruni: The impact of the ageing process on the labour market and the welfare system in alternative demographic scenarios. The case of China

Előadás a 2018 szeptemberében Pekingben tartott, *EU-China Social Protection Reform Project (SPRP) Conference – Population Ageing in China: Impact and Policy Scenarios* konferencián (ppt)

URL: <https://www.euchinasprp.eu/images/documents/Component2/3-Michele%2019SEP2018%201%20BI.ppt>

1950 és 2015 között Kínában a 65 évesek és idősebbek száma ötszörösére növekedett, miközben a teljes népességen belüli arányuk 4,4-ről 9,7%-ra emelkedett. A következő 35 évben e korcsoport nagysága a jelenlegi 135 millióról 360 millió főre fog növekedni, elérve a népesség 26,1%-át. E század közepére a nyolcvanévesek és idősebbek teszik majd ki az időskorúak majdnem egyharmadát.

2015 és 2030 között a népesség évenkénti növekedése várhatóan mintegy 3,3 millió fő lesz úgy, hogy a fiatalkorúak (0–14 évesek) száma 1,6 millióval, a munkaképes korúaké (15–64 évesek) 2,5 millióval csökkenni fog, miközben az idősek (65 évesek és idősebbek) számának évenkénti gyarapodása eléri a 7,4 millió főt. Az azt követő húsz évben a népesség fogyására lehet számítani, mivel a fiatalok 1,2 milliós és a munkaképes korúak 6,1 milliós évenkénti csökkenését már nem tudja ellensúlyozni az idősek 4,5 millió fős növekedése.

Az országokat három csoportba lehet rendezni aszerint, hogy az idősek aránya 15% alatti, 15 és 30% közötti, illetve meghaladja a 30%-ot. 2015-ben Kínában ez még 10% alatt volt, hasonlóan az összehasonlításban szereplő tizenöt ország közül a hat legszegényebbhez, de az első csoport tagja Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok is. Az európai országok a második csoportba kerültek, akárcsak a legmagasabb értékkel rendelkező Japán (26,0%), amely mégsem érte el a csoport határát képező 30%-ot. Az idősek aránya különböző ütemben fog növekedni a tizenöt országban, de Kínában 2060-ra – Japánhoz, Spanyolországhoz, Olaszországhoz és Németországhoz hasonlóan – arányuk meghaladja majd a 30%-os, ma még igen távolinak tűnő értéket.

Kérdés, hogy milyen hatással lesz a társadalomra és a gazdaságra ez az eddig még sehol elő nem fordult jelenség. Ennek értelmezéséhez egy

jó mutatószámra van szükség, amely alkalmas lehet arra, hogy az öregedésnek mind a jóléti rendszerre, mind a munkaerőpiacra vonatkozó hatását értékelni tudja.

A szakirodalomban különböző mutatószámokat használnak az öregedés társadalmi-gazdasági hatásának mérésére. Az időskori függőségi rátában az öregek számát, a fiatalkori függőségi ráta esetében a fiatalok számát kell osztani a munkaképes korúakéval. A két mutatószám összege a teljes függőségi ráta.

	2015	2030	2060	2100
Kína	9,7	17,0	30,2	31,5
Japán	26,0	30,5	37,3	36,1
Banglades	5,0	7,6	21,0	33,2
India	5,6	8,4	16,5	25,7
Törökország	7,8	12,1	23,6	32,0
Franciaország	18,9	24,4	28,0	31,3
Németország	21,1	28,2	35,1	35,4
Olaszország	22,4	29,2	36,1	35,5
Spanyolország	18,9	26,2	37,8	37,0
Egyesült Királyság	18,1	22,9	29,3	32,2
Orosz Föderáció	13,5	19,6	24,6	24,6
Egyiptom	5,1	6,6	12,3	21,4
Nigéria	2,7	2,9	4,7	11,3
Brazília	8,0	13,6	27,3	33,5
USA	14,6	21,3	26,3	29,8

1. táblázat: A 65 éves és idősebb népesség arányának várható alakulása egyes országokban (2015, 2030, 2060, 2100)

Itt két analitikai problémát említ a szerző. Az első, hogy nem pontosan határozzák meg azokat, akik a társadalom terheit hordozzák, illetve akik eltartottak. A másik probléma az, hogy korrekt nemzetközi és időbeni összehasonlításokra csak korlátozottan alkalmasak. A munkaképes korúaknak csak egy része dolgozik, illetve van hivatalos állása. A fejlett országokban az oktatási idő jelentősen kitolódott,

gyakran a 20. életévet meghaladóan, míg a fejlődő országokban számos gyermek már 15 éves kora előtt munkavállalóvá válik. A nyugdíjkorhatár sok országban 64 éves kor alatti, míg másutt e fölött engedélyezik a nyugdíjba vonulást. A 15–64 éves korcsoporthoz tartozók nem reprezentálják jól a társadalom terheit magukon cipelőket, míg a 0 és 14 év közöttiek, valamint a 65 évesek és idősebbek nem jellemzik pontosan az eltartottakat. Ha a munkába való belépés és kilépés átlagos korának különbségeit elemzik, akkor a keresztmetszeti vizsgálatok megbízhatatlanok és félrevezetőek. A szerző szerint e demográfiai mutatók nem megfelelő jelzőszámai a társadalmi-gazdasági függőségnek, ezért a munkavégzési korúak számát helyettesíti a tényleges foglalkoztatottakéval. A teljes gazdasági függőségi mutatószám (Total Economic Dependency Indicator – TEDI) az összes eltartott számát (ideértve az inaktív keresőket is) elosztja a foglalkoztatottak számával. E mutatószám azt mondja meg, hogy 1000 dolgozóra hány eltartott jut. A TEDI-vel becsülni lehet a társadalomra ható strukturális terhet az eltartottak széles körének – tanulók, nem dolgozó munkaképes korúak, munkanélküliek, nyugdíjasok stb. – figyelembevételével.

Vizsgálható a strukturális terhek változása egyrészt a demográfiai tendenciák, másrészt a gazdasági rendszer kapacitásai (vagy hiánya) aspektusából, amelyek foglalkozásbővítést generálhatnak. A foglalkoztatás növekedésének és a termelés bővülésének becsüléséhez szükség van a strukturális terhek adott szintjével kapcsolatos információk megszerzésére.

Az Európai Unióban 1991 és 2015 között az 1000 dolgozóra jutó eltartottak száma átlagosan 1334 fő volt (jelentős ingadozásokkal), 1994-ben érve el maximumát, ami aztán 2008-ig fokozatosan csökkent. A gazdasági válság idején újra emelkedett, de 2013 után ismét csökkenésnek indult, vagyis értékének ingadozása a gazdasági ciklusokkal van összefüggésben. A fiatalok aránya egyértelműen csökken, az időseké gyorsan nő, míg a munkaképes korúak száma és aránya is csökken.

Kínában a TEDI értéke az 1991 és 2015 közötti időszakban átlagosan 761 fő volt, és alig ingadozott e negyedszázad alatt, de a városokban jóval magasabb, mint az országos átlag. A kor által meghatározott függőségi arányok csak a demográfiai

trendektől függenek. Ez az állítás azt sugallja, hogy a népesség fejlődése adott, nem módosítható, így az öregedésnek a nyugdírendszerre gyakorolt hatását csak jelentős reformokkal lehet kivédeni.

A szerző által felvázolt scenáriók a függőség gazdasági indikátorán alapulnak, aminek az a célja, hogy az öregedés hatásának pontosabb értékelését vázolják fel az eltartott népesség számának és típusainak szempontjai szerint. Ahhoz, hogy meg lehessen becsülni ezeket a scenáriókat, nemcsak a demográfiai öregedés figyelembevételére van szükség, hanem a foglalkoztatás fejlődésének hipotéziseire is. A fő kérdés az, hogy nagyon jelentős munkavállalói létszámcsökkenés mellett folytatható-e a gazdasági növekedés és a társadalmi-gazdasági fejlődés. A termelékenység növekedése pótolja-e a létszámcsökkenésből adódó termelés kiesést?

Az első scenárió szerint Kínában a munkaképes korú népesség 2015 és 2030 között 37 millió fővel, majd 2060-ig további 258 millióval fog csökkenni. Ha a foglalkoztatási arány a jelenlegi szinten (76,3%) maradna, a foglalkoztatottak száma a maihoz képest 28 millió fővel fogyna 2030-ig és további 188 millióval 2060-ig. Ha a foglalkoztatási arány 70,0 %-ra mérséklődne, a foglalkoztatottak száma előbb 90, majd 173 millió fővel csökkenne. A társadalmi-gazdasági teher növekedne – bár nem drámai mértékben – minden olyan esetben, amikor a foglalkoztatottsági arány mérséklődne. Változatlan foglalkoztatottsági ráta esetén a TEDI

értéke 2060-ban Kínában 1345 fő lenne, ami alig magasabb az Európai Unió jelenlegi adatánál. Csökkenő foglalkoztatási arány bekövetkezésénél a TEDI értéke 1556 főnek adódna, ez pedig kevesebb, mint ma Spanyolországban, Olaszországban, Horvátországban és Görögországban. Mindkét esetben az idősek fogják az eltartásra szorulókat több mint felét kitenni.

A második scenárió alapvető hipotézise, hogy a népesedési és gazdasági folyamatok interaktív kapcsolatban vannak, és bevándorlással kell áthidalni a munkaerő-szükséglet és a helyi munkaerő-kínálat közötti szakadékot. Ezt a scenáriókat a termékenységi tényező elkerülése érdekében csak 2030-ig dolgozták ki, a foglalkoztatási arány említett két változatára. A foglalkoztatási szint változatlansága esetén Kínának 37 millió bevándorlóra lesz szüksége, csökkenő foglalkoztatási szint mellett pedig 128 millióra.

Ha a foglalkoztatási arány olyan ütemben emelkedne, mint 2000 és 2015 között, akkor 2030-ig 211 millió bevándorlóra lenne szükség, ami átlagosan évi 14 millió ember bevándorlását jelentené.

TÁRGYSZAVAK: népességcsökkenés, népességstruktúra, demográfiai scenáriók, munkaerőpiac, gazdasági függőségi mutató, belső és nemzetközi vándorlás, nemzetközi összehasonlítás, Kína

HAJNAL BÉLA

6/2019

Az alvásidőtartam összefüggése a halandósággal. Számít-e a hétvégi alvás?

Torbjoern Åkerstedt – Francesca Ghilotti – Alessandra Grotta – Hongwei Zhao – Hans-Olov Adami – Ylva Trolle-Lagerros – Rino Bellocco: Sleep duration and mortality – Does weekend sleep matter?

Journal of Sleep Research, 2019. 1. sz. 1–11. p.

DOI: [10.1111/jsr.12712](https://doi.org/10.1111/jsr.12712)

Az alvásidő egészségügyi hatásaival számos tanulmány foglalkozott, és az eredmények szerint mind a rövid, mind a túl hosszú alvásidő magasabb halandósággal jár. Az eredmények azonban nem következetesek. Két közelmúltbeli metaanalízis megállapította, hogy a rövid és a hosszú alvás nemcsak a megnövekedett halandósággal, hanem a magasabb morbiditással is összefügg. A két metaanalízisben a 65 éves kort határvonalként alkalmazó alcsoportelemzések mindkét korcsoportban magasabb halandósági arányt mutattak hosszú alvás esetén. A rövid alvás és a halandóság között nem volt szignifikáns összefüggés egy korcsoportban sem.

Az alvásidőt és annak következményeit vizsgáló legtöbb tanulmány a „szokásos” vagy „megszokott” alvásidőt méri. Jelen tanulmány célja a hétköznapi és a hétvégi alvásidő és a halandóság közti összefüggések prospektív elemzése volt egy nagy svédországi kohorsz (38 015 személy) alapján, amelyet tizenhárom évig követtek nyomon.

A kutatás alanyai a Svéd Rákkutató Egyesület életmódra és kórtörténetre vonatkozó 36 oldalas kérdőívének kitöltői az ország egész területéről. A kutatás az önbevallás szerinti alvásidőt a „Hány órát alszik általában munkanap/hétköznapi éjszaka?” és a „Hány órát szokott általában éjszakánként aludni szabadnapokon?” megfogalmazású kérdések alapján gyűjtötte be. A lehetséges válaszok: < 5, 6, 7, 8 vagy ≥ 9 óra. A második kérdés hétvégi alvásidőre vonatkozott, és a rövid alvást 5-nél kevesebb, a hosszú alvást 9-nél több órában határozták meg. Egyes alcsoportokat összevontak a kis létszám miatt, és alvásidő szerint az alábbi csoportokat határozták meg:

1. rövid alvás,
2. közepes alvás – referenciacsoport,
3. hosszú alvás hétköznapi és hétvégén,
4. rövid alvás hétköznapi és közepes/hosszú hétvégi alvás,
5. közepes hétköznapi és hosszú hétvégi alvás, és
6. hosszú hétköznapi és rövid/közepes hétvégi alvás vagy közepes hétköznapi és rövid hétvégi alvás.

A résztvevők általános és okspecifikus halandósági arányát 1997. október 1-jétől kivándorlásu-

kig, elhalálozásukig vagy a 2010. december 31-ei nyomon követés végéig figyelték. A nyomon követés végéig 3234 haláleset történt. A fő halálokok daganatos, illetve szív- és érrendszeri betegségek voltak.

Az alvásidő és a halandóság közötti kapcsolatot könnyebb megérteni a hétköznapi és a hétvégi alvás együttes hatásának elemzésével. Az eredmények azt jelzik, hogy a rövid hétköznapi alvás nem halandósági kockázati tényező, ha közepes vagy hosszú hétvégi alvással kombinálják. Ez arra utal, hogy a rövid hétköznapi alvás hétvégén kompenzálható, és ez hatással van a halandóságra.

Az eredmények viszonylag magas korrelációt mutattak a hétköznapi és a hétvégi alvás között, ennek megfelelően a hétköznapi hosszú alvók többsége hétvégén is többet alszik, azonban az egyes korcsoportoknál különböző tendenciát figyeltek meg. Az idősebb csoport állandó alvásmintázattal rendelkezett hétköznapi és szabadnapokon, függetlenül attól, hogy hány órát aludtak a hét folyamán, míg a fiatalabb csoportnál négyzetes kapcsolat volt. Úgy tűnt, az átlagos hétvégi alvás legalább 1 órával hosszabb a rövid alvással rendelkező egyéneknél, és szinte azonos volt a hosszú alvásúak esetében. Ennek az lehet az oka, hogy nincs szükség kompenzáló alvásra 8 óras vagy annál hosszabb alvásidő esetén, de ez empirikus bizonyítást igényel más módszert alkalmazó vizsgálatok által.

Az idősebbek esetén a hétvégi alvásidő fokozatos csökkenése lehet az oka, hogy az életkor előrehaladtával csökken a halálozási kockázati arány. Hasonló hatást észleltek a rövid alvás szempontjából a magas vérnyomás, a szív- és érrendszeri betegségek és az elhízás vonatkozásában egy közelmúltbeli metaanalízisben. Jelen tanulmány fiatalabb résztvevői számára a hétköznapi és a hétvégi alvás között nagy különbség volt, valószínűleg viszonylag következetes alvásihiányt tükrözve, amely felhalmozódhat és kapcsolatba hozható a mortalitással, ha nem kompenzálják kielégítő mértékben. Az idősebbek számára a hétköznapi és a hétvégi alvás egyformán rövid volt, és az elegendő alvás fogalmát az alvás után „nem kipihent” egyének százalékos arányának csökkenése is alátámasztja. Ez a biológiai öregedés vagy a csökkent életigények (munka, család stb.) hatása lehet. Ez azonban ugyancsak további kutatást igényel.

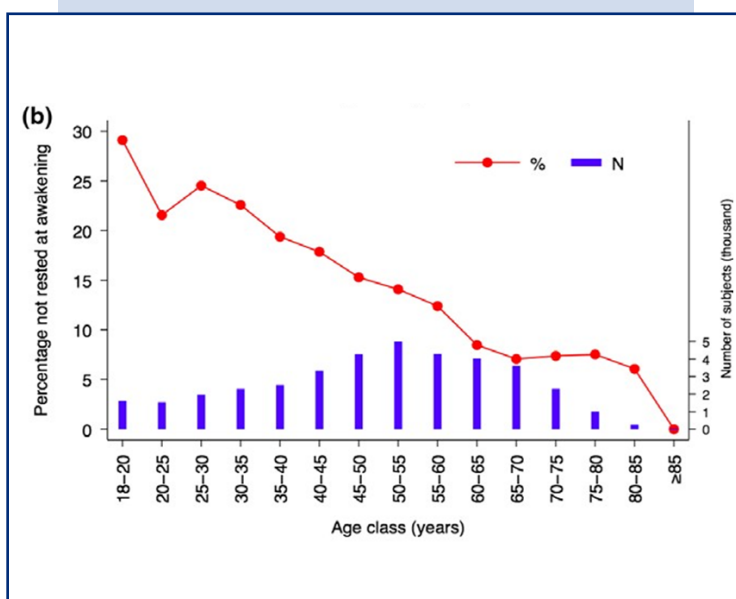
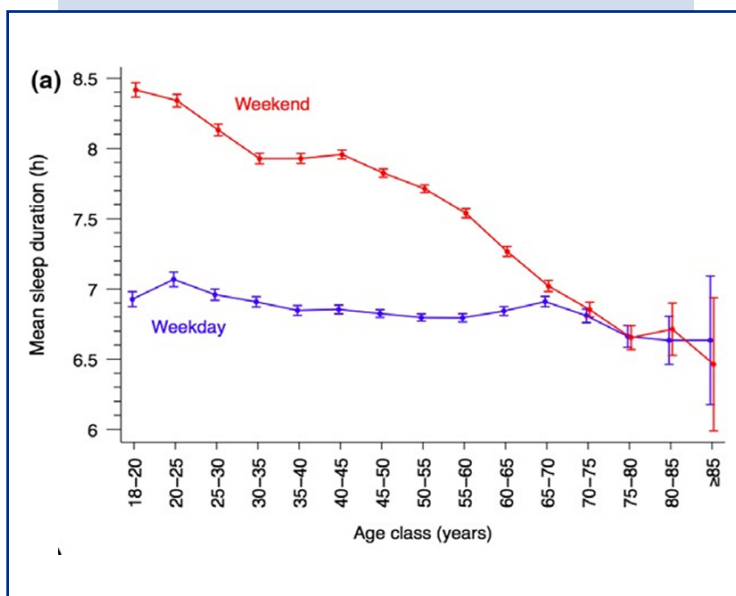
A halandóság és az alvásidő között fennálló U-alakú kapcsolat mögött álló mechanizmust számos korábbi vizsgálatban megvitatották meggyőző eredmények nélkül. Jelen tanulmány is nagymértékben igazodott olyan esetleges zavaró tényezőkhöz, mint például az életkor, a nem, a testtömegindex, a dohányzás, az alkoholfogyasztás, az iskolázottság, a munkabeosztás, a fizikai aktivitás, az altatók szedése, az alvás minősége, a kávéfogyasztás és a szubjektív egészségi állapot. Ennek ellenére a mechanizmus nem teljesen egyértelmű.

A tanulmány erősségei közé tartozik a résztvevők nagy száma, az előrelátó tervezés, a nyomon követés hossza és teljessége, az alapadatok minősége, valamint a hétvégék/ szabadnapok alvási szokásait vizsgáló két külön kérdés használata. A korlátok között említendő annak a lehetősége, hogy a nem dolgozó személyek félreértelmezhetik a „szabadnap” fogalmát, noha az első kérdés megkülönböztető jelleggel használja a „munkanap/hétköznap” kifejezést. Egy másik korlát, hogy az alvásidő önbevallás alapján történt, és csak alapszinten értékelték, ezért nem lehet kimutatni az alvási szokások változásait, amelyek a tanulmányba való felvétel után bekövetkezett egészségügyi, munka- vagy életciklus-változások miatt előfordulhatnak.

Összegezve, az eredmények szerint a halandóság akkor nő, ha mind a hétköznapi, mind a hétvégi alvás rövid vagy ha mindkettő hosszú 65 év alatti személyeknél. Ha azonban a rövid hétköznapi alvás után a hétvégi alvás hosszú, nem mutatható ki kapcsolat a halandósággal. A szerzők szerint ez a kompenzáló alvás pozitív hatásait tükrözi.

TÁRGYSZAVAK: alvásidő, kipihenség, kompenzálás, követéses vizsgálat, kohorsz, általános és halálkori halandóság, öregedés, regresszióelemzés, zavaró változók, Svédország

BÁNDI MELISSA

1. ábra:

(a) Az átlagos alvási időtartam (órákban) hétköznapokon és a hétvégén korcsoportok szerint (a függőleges szakaszok az egyes értékekhez tartozó 95%-os konfidencia-intervallumot jelzik)

(b) Azoknak a válaszadóknak az aránya (bal oldali ordinátatengely, %, piros görbe), illetve a száma (lenti oldali ordinátatengely, ezerben, kék oszlopok) az egyes korcsoportokban, akik nem kipihenten szoktak ébredni

7/2019

Az éhezés hatása a várható élettartamra a háború sújtotta szubszaharai afrikai országokban

Florence N. Uchendu: Hunger influenced life expectancy in war-torn Sub-Saharan African countries

Journal of Health, Population and Nutrition, 2018. 37:11. 1–4. p.

DOI: <https://doi.org/10.1186/s41043-018-0143-3>

A szubszaharai régió általános közegészségügyi problémája az alultápláltság, amelynek egyik legsúlyosabb formáját az úgynevezett rejtett éhezés jelenti. Ez világszinten mintegy kétmilliárd ember életére van közvetlen hatással, vagyis minden harmadik ember szenved tőle. Szubszaharai Afrikában különösen magas a rejtett éhezés aránya. A mikrotápanyag-hiány sokakat érint, közülük is kiemelendők egyes veszélyeztetett csoportok: az iskoláskor előtt álló gyermekek, a terhes és szoptató anyák, valamint a serdülőkorúak. A leggyakoribb az A-vitamin-hiány, a jódhányos rendellenesség, a vashiány és vérszegénység, illetve a cink- és folsavhiány.

Nigéria számos konfliktussal néz és nézett szembe az elmúlt években, amelyeket terrorista, militarista csoportok robbantottak ki. Ezek következtében rengeteg ember volt kénytelen elhagyni az otthonát. Az iskoláskor előtt álló nigériai gyermekek 29,5%-a szenved A-vitamin-hiányban, 75%-uk vashiányos és vérszegény. A különböző tápanyagok hiánya pedig betegségek kialakulását, gyenge fizikai és szellemi teljesítményt, az intellektuális és kognitív képességek csökkenését eredményezi.

A szerző kiemeli, hogy a fejlődő országok esetében sok helyütt jelenlévő háborúk és fegyveres konfliktusok szubszaharai Afrikára különösen érvényesek. Küzdelem folyik az alapvető erőforrásokért, a nyersanyagban gazdag területekért. Ezt tovább nehezítik a megoldatlan politikai kérdések, a gazdasági válság hatásai, a növekvő megélhetési költségek okozta problémák stb. A régióban megfigyelhető korrupció szintén negatívan befolyásolja az

élelmiszerbiztonságot és a várható élettartamot is. A cikk a harcok közvetett következményei között említi az egészségügyi ellátás és az oktatás színvonalának csökkenését, és az anyai alultápláltsággal szoros összefüggésben a gyermekek magasabb halálozási arányát is. Azaz a háborús konfliktusok – növelve az ott élő népesség mortalitását – tovább rontják az amúgy is rossz helyzetben lévő afrikai régió működését és ellátását.

A háború egy másik súlyos következménye a menekültek számának növekedése: több mint kilencmillió ember hagyta el otthonát a szubszaharai Afrikában történt fegyveres konfliktusok következtében. A szerző az ennek következtében kialakult helyzetet a vietnámi háború okozta egészségügyi helyzettel veti össze. Példaként említi még Libériát is, ahol az 1989 decemberében kirobbant konfliktus előtti akut alultápláltság 1,6%-os szintje 10–50%-ra emelkedett. Megállapítása szerint egy adott népesség alultápláltságának mértéke párhuzamosan nő a konfliktus intenzitásával, kiterjedtségével. Korábban csupán néhány tanulmány foglalkozott a háború élelmiszerbiztonságra, várható élettartamra és a rejtett éhezésre gyakorolt hatásával és az e tényezők közötti összefüggésekkel a fejlődő országokat illetően, tehát itt hiánypótló tanulmányról van szó.

A tanulmány csak azokat a szubszaharai országokat vizsgálja, amelyek háborúval vagy fegyveres konfliktussal néztek szembe, valamint a vizsgálaton kívül esnek azok az államok, amelyek nem rendelkeznek az elemzés szempontjából releváns adatokkal. Az egyik legfontosabb ezek közül a globális élelmiszerbiztonsági index (GFSI), amely azonban

Sor-szám	Szubszaharai régió	Ország	Alultáplált népesség (NPU)	Korrupciós index (CPI)	Globális éhezési index (GHI)	Népesség	Globális élelmiszer-biztonsági index (GFSI)	Születéskor várható átlagos élettartam (év) ^d	
			(millió) ^a	2013 ^b	2014 ^c	(millió) ^d	2013 ^e	Férfi	Nő
1	Nyugat-Afrika	Elefánt-csontpart	3,0	27	15,7	21,1	39,5	49	51
2		Guinea	2,1	24	14,3	11,8	32,0	55	56
3		Mali	1,1*	28	13,0	15,5	26,8	52	56
4		Nigéria	11,2	25	14,7	150,0	33,0	51	52
5		Szenegál	2,4	41	14,4	13,5	34,5	62	65
6		Sierra Leone	1,6	30	22,5	6,2	29,0	45	45
7		Togo	1,0	29	13,9	6,2	22,7	55	57
8	Kelet-Afrika	Etiópia	3,9	33	24,4	89,2	31,2	61	64
9		Kenya	10,8	27	16,5	44,2	36,4	59	62
10		Ruanda	4,0	53	15,6	11,1	29,3	61	65
11		Uganda	9,7	26	21,5	36,9	38,3	57	59
12	Közép-Afrika	Angola	3,9	23	17,4	21,6	31,8	50	53
13		Csád	4,5	19	24,9	12,2	22,1	49	51
14	Észak-Afrika	Szudán	11,4**	11	26,0	34,2	25 ± ,2	60	63
Átlag			5,0 ± 3,9	28,3 ± 9,8	18,2 ± 4,6	33,8 ± 39,9	30,8 ± 5,4	54,7 ± 5,5	57,1 ± 6,2

sok fejlődő ország esetében nem elérhető. Így a 26 szubszaharai ország közül csak tizennégy felelt meg az analízis követelményeinek. Az adatgyűjtést illetően rétegzett mintavételt alkalmazva jelölték ki a vizsgálatba vont országokat. A szubszaharai régiót a háborús konfliktusok és a társadalmi-gazdasági mutatók, valamint az alultápláltság mértéke alapján zónákra osztották (Nyugat-, Kelet-, Közép- és Észak-Afrika). Másodlagos adatként vonták be a felmérésbe – többek között – a korrupciós indexet, a népességszámot, az alultáplált népesség arányát és a várható élettartamot is. Az egyes indexszámok közötti összefüggések feltárásához többváltozós regressziós és Pearson-féle korrelációs elemzést használtak.

Az adatok alapján megállapítható, hogy a nyugat-afrikai országok szenvedtek a legnagyobb arányban (50%) háborús viszonyoktól, míg

^aFAO, 2014

^bTransparency International, 2013

^cINemzetközi Élelmiszerpolitikai Kutatóintézet (IFPRI), 2014

^dPopulation Reference Bureau, 2013

^eThe Economic Intelligent Unit Limited, 2013

*2005–2007. évi adatok

**2009–2011. évi adatok

1. táblázat: Háború sújtotta szubszaharai afrikai országok, valamint társadalmi-gazdasági és politikai mutatóik

a legkevésbé érintett régió Észak-Afrika volt (7,1%). Az alultáplált emberek magas száma megmagyarázza a globális egészségügyi index és az élelmiszerbiztonsági index alacsony mutatóját. A krónikus éhezés súlyos alultápláltsághoz vezet, ami erősen befolyásolja a várható élettartamot. Az elemzés alapján megállapítható, hogy jelentős különbségek vannak zónák szerint a férfiak várható élettartama között. Míg a közép-afrikai férfiak 49,5 évre, addig a nyugati régióban élők 52,7 évre számíthatnak. A szerző külön kiemeli, hogy szubszaharai Afrika országainak korrupciós indexe is kimondottan rossz; meglátása szerint az állami pénzügyi alapokat sokszor magáncélra fordítják. Ez számos esetben csökkentheti vagy meg is szüntetheti a lakosság hozzáférést az alapvető szociális szolgáltatásokhoz, okot adva ezzel akár a fegyveres megmozdulásra is.

A tanulmány konklúziója, hogy a táplálkozásra vonatkozó összes index átlagértéke alacsonynak mondható szubszaharai Afrika esetében, éppen ezért a lakosság alultápláltsága az egész régióban hasonló szinten áll. A szerző szerint az országok megfelelő kormányzása, az egyenlőség és a békés egymás mellett élés, valamint a szükséges élelmiszerellátás egyidejű biztosítása jelentene megoldást az afrikai területeken élők alultápláltságának megszüntetésére, illetve az említett tényezőknek a háborús konfliktusok megelőzésében is nagy szerepet tulajdonít.

TÁRGYSZAVAK: alultápláltság, háború, éhezés, élelmiszerbiztonság, korrupció, várható élettartam, fejlődő országok, szubszaharai Afrika

HORVÁTH BALÁZS

8/2019

Európa etnikai és vallási jövője

Ruth Illman – Tuomas Martikainen – Peter Nynäs: The ethnic and religious future of Europe
Scripta Instituti Donneriani Aboensis, 2018. 28. sz. 7–10. p.

URL: <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/156968/Scripta%2028.pdf?sequence=1>

A finnországi Turkui Egyetem keretében működő, vallás- és kultúratörténeti kutatásokkal foglalkozó Donner Intézet a Finn Vándorlástudományi Intézettel és az Európa Tanáccsal közösen 2017 júniusában szimpóziumot rendezett *A fiatal felnőttek és a vallás globális perspektívái* címmel. Az Intézet az ott elhangzott előadások alapján állította össze és jelentette meg *Európa vallási és etnikai jövője* című kiadványát.

Az alábbi szöveg a szerkesztőségi előszó rövidített fordítása, utána pedig az egyik előadás ismertetése következik.

Európa jelenleg komoly demográfiai változásokon megy keresztül a népesség öregedése és

a fokozódó bevándorlás következtében. A vallásdemográfia új kutatási terület, amelynek kialakulásához hozzájárult a világméretű kibontakozott idegengyűlölet és iszlámellenesség. Az európai demográfiai változásoktól való félelem egyike a korunkban működő számos xenofób társadalmi és politikai mozgalom ideológiai mozgatórugójának. A tudományos kutatás jócskán késésben van ezekkel a jelenségekkel szemben, mivel nem vette elég komolyan a fokozódó multietnicitás és vallási sokszínűség okozta lakossági aggodalmakat. Napjainkban azonban már számos kutatói ösztöndíj áll rendelkezésre ennek az ellentmondásos témának, az ehhez tartozó vallási és demográfiai kérdéseknek

az aktuális vizsgálatára. Itt a népességi előrejelzéseken, a vallási és nemzetiségi statisztikák adatain túl az ilyen adatok használatának és a velük való visszaéléseknek a problémái is felmerülnek mind a politikai tevékenységek, mind a közbeszéd területén. Így például napjaink vallási identitásainak és hovatartozásainak kihívásai a feltételezett vallási kategóriákkal szemben megerősítik az utóbbi dilemmát. A jelenleg könnyen, többször vagy gyorsan változó identitások veszélyeztetik az előrejelzéseket és teret engednek a visszaéléseknek.

A kötet írásai a multietnicitás és a vallási sokféleség felé vezető demográfiai változások kulturális, etnikai és vallási tényezőit tárgyalják, bemutatva a népesedési pályák kulturális és társadalmi következményeit érintő módszertani és elméleti kérdésekkel kapcsolatos kutatási eredményeket. A konferencia célja az volt, hogy összehozza a vallás és az etnikai jellemzők vezető demográfusait a vallási változások, a nemzetközi vándorlás és a kultúraközi kapcsolatok más humán- és társadalomtudományi kutatóival. Ezáltal lehetővé vált a demográfiai változások főbb hatásainak teljesebb értékelése a multikulturális társadalmak, a vallásközi találkozások és a sokféleség szempontjából.

A kötet a washingtoni Pew Kutatóközpont tanulmányával kezdődik, amely azokat a demográfiai tényezőket tárgyalja, amelyek alapján ma az iszlám adja a leggyorsabban növekedő vallási tömeget, és 2060-ig mutatja be a vonatkozó előreszámításokat.

Ezt az írást három elméleti tanulmány követi. Az első szerzője a vallási tevékenységek etnográfiai kutatásokkal kapcsolatos összefüggéseinek jövőorientált aspektusaival foglalkozik, a másodiké a populizmus bomlasztó jellegét vizsgálja a demokrácia és a nyilvános legitimitás kérdéseivel összefüggésben, míg a harmadik a humanitásról és a befogadról szól, teológiai megvilágításba helyezve a demográfiai változásokat és a sokszínűséget.

Az elméleti előadások szekcióját több etnográfiai tárgyú vizsgálat leírása követi. Elemzést olvashatunk napjaink Európájának politikai atmoszférájáról a muzulmán menekültek és az iszlám jelképek fokozódó köztéri láthatóságával összefüggésben. Egy másik kritikus írás tárgya a „migrációs válság” témájának kezelése a lengyel médiában. További, szélesebb kitekintést ad egy posztkoloni-

alista elemzés korunk etnikai konfliktusaival összefüggésben a nemzetállamok modern koncepciójáról és a nacionalizmusról, Indonéziát véve releváns példaként. Az iszlámra és a muzulmánokra fókuszáló írásokat követően egy turkui magyar doktorandusz kutató elemzése következik a zsidók vegyes házasságra lépésének lehetőségeiről a mai multikulturális Finnországban. A kötet zárótanulmánya visszatér a demográfiai elemzés műfajához, globális áttekintést adva a jövedelmi egyenlőtlenségekről a vallással összefüggésben, megbecsülve a jelen helyzettől elindulva 2050-ig várható változásokat, amelyek megértése fontos lehet a vallási csoportok között kialakuló feszültségek és konfliktusok enyhítését vagy megelőzését célzó intézkedések érdekében.

A tudományos vizsgálódáshoz és sok jelenség megértéséhez pontos és transzparens statisztikák szolgáltatják az alapot, ideértve a vallási és etnokulturális folyamatokat is. A nemzetközi tudományos szervezetek által kidolgozott, újszerű globális statisztikák révén lehetővé vált mind a jelen, mind a jövő vallási folyamatainak megbízható elemzése, amelynél figyelembe veszik a népesedési világfolyamatokat is. Bár az elemi adatok minősége országonként változik, a már rendelkezésre álló adatbázisok számos kérdés bizonyos pontossággal történő tárgyalását teszik lehetővé. Ez alapvető feltétele a lehetséges jövőbeli scenáriók megvitatásának. A szerzők meggyőződése, hogy a megbízható és korrekt statisztikai elemzések egyre inkább függenek az árnyalt kvalitatív vizsgálatoktól, amelyek részletesebb információkkal szolgálnak a vallási, kulturális és etnikai hovatartozásra vonatkozóan, valamint mélyebb betekintést engednek az összetartozási formák és tevékenységek bonyolult összefüggéseibe.

TÁRGYSZAVAK: migráció, ki- és bevándorlás, demográfia, pluralizmus, kultúra, etnicitás, multikulturális társadalom

RÓZSA GÁBOR

9/2019

Demográfiai tényezők, amelyek az iszlámot a leggyorsabban terjedő vallássá teszik

Conrad Hackett – Michael Lipka: The demographic factors that make Islam the world's fastest-growing major religious group

Scripta Instituti Donneriani Aboensis, 2018. 28. sz. 11–14. p.

URL: <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/156968/Scripta%2028.pdf?sequence=1>

A világ legnagyobb vallási csoportjai közül a muzulmánoknak a legalacsonyabb a medián életkora és a legmagasabb a termékenységi arányszáma. E demográfiai tényezőknek köszönhetően a világ muzulmán népességének növekedési üteme gyorsabb lesz minden más népességénél 2015 és 2060 között, több mint kétszeresen meghaladva a világ össznépségének gyarapodását.

Az elkövetkező fél évszázad során a kereszténység hosszan tartó számbeli világelsőse a vallások között előreláthatólag véget ér – legalábbis ez derül ki a washingtoni Pew Kutató-központnak a vallási csoportokra vonatkozó népesség-előrszámítása alapján készült, 2017. évi jelentésből. A 2015 és 2060 között várható növekedésének

köszönhetően századunk második felében a muzulmánok összlétszáma valószínűleg meg fogja haladni az addig lélekszámban vezető keresztényekét.

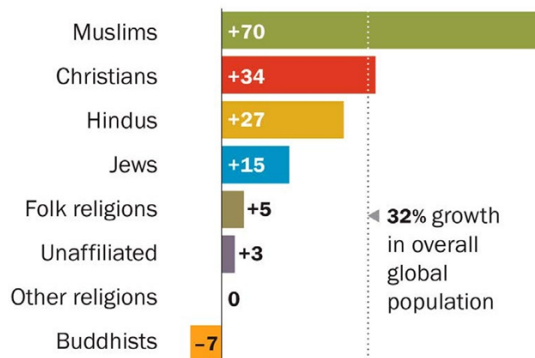
Míg a világ össznépsége az előrszámítások szerint 32%-kal fog nőni a következő évtizedek során, a muzulmánok száma várhatóan 70%-kal fog emelkedni, a 2015. évi 1,8 milliárról 2060-ban közel 3 milliárdra. 2015-ben a muzulmánok a világnépesség 24,1%-át tették ki, 2060-ban ez az arány már 31,1% lesz.

Az iszlám növekedésének fő okai végső soron egyszerű demográfiai tények. Először is a muzulmánoknak több gyermekük születik, mint a vizsgálatba bevont többi csoport tagjainak. A muzulmán nőknek átlagosan 2,9 gyermekük van, a termékenységben második keresztényeknek átlag 2,6, a nem-muzulmánoknak összesen átlagosan 2,2.

Az összes nagy régióban, ahol mérhető a muzulmán népesség, az ő termékenységük meghaladja a nem-muzulmánokét.

Muslims projected to be fastest-growing major religious group

Estimated percent change in population size, 2015-2060

Source: Pew Research Center demographic projections. See Methodology for details.
"The Changing Global Religious Landscape"

PEW RESEARCH CENTER

1. ábra: A muzulmánok a leggyorsabban növekvő nagy vallási csoport. Becsült százalékos népességnövekedés, 2015–2060 (Muzulmánok – Keresztények – Hinduok – Zsidók – Népi vallásúak – Vallás nélküliek – Egyéb vallásúak – Buddhisták)

Forrás: Pew Kutatóközpont népesség-előrszámításai

A muzulmán népesség növekedését az is segíti, hogy az összes nagy vallási csoport közül náluk a legalacsonyabb a medián életkor (2015-ben 24 év volt), míg az összes nem-muzulmáné kereken 32 év.

A muzulmánok jelentős hányada fog nemso-kára abba a korba lépni, amikor az embereknek gyermekeik lesznek. Ez kiegészülve a magas termé-kenységi arányokkal meg fogja gyorsítani a muzul-mán népesség növekedését.

A muzulmánok több mint harmada Afrikában és a Közel-Keleten koncentrálódnak, amelyek egyben a legnagyobb népességnövekedést produkáló régiók is. Ám még ezeken a régiókon belül is gyorsabb a muzulmán népesség növekedése, mint a többi csoporté. Így például Afrika szubszaharai térségében a muzulmánok fiatalabbak és magasabb termékenységűek, mint a régió népessége általában. Ez más régiókra is igaz, Latin-Amerika és a karibi térség adatai azonban hiányoznak, mivel ott kevés a muzulmán hívő.

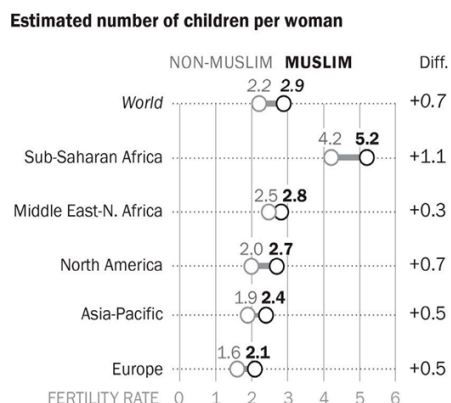
Az említett dinamika figyelhető meg sok országban, ahol nagyszámú muzulmán él együtt más vallási csoportokkal. Indiában például a muzulmánok száma nagyobb ütemben nő, mint a jelenleg többséget alkotó hindu népességé, és a 2015. évi 14,9%-kal szemben 2060-ban az ország népességének 19,4%-át fogja képviselni, ami az előreszámítás szerint 333 millió főt jelent. A másik példa Nigéria, ahol a muzulmánok és a keresztények száma 2015-ben közel azonos volt, de a muzulmánok magasabb termékenysége folytán 2060-ban az előbbieket már az ország népességének nagy többségét, 60,5%-át fogják adni.

Míg a vallásváltás a keresztények számának növekedését várhatóan mintegy 72 millió fővel fogja mérsékelni 2015 és 2060 között, a muzulmán népesség növekedését illetően nem várható hasonló negatív jelenség.

TÁRGYSZAVAK: vallások, iszlám, népesség-előreszámítás, termékenység, medián kor, regionális összehasonlítás

RÓZSA GÁBOR

Muslim and non-Muslim fertility rates, by region, 2015-2020

Note: Latin America-Caribbean not shown due to lack of reliable data. Differences calculated based on unrounded numbers.

Source: Pew Research Center demographic projections. See Methodology for details.

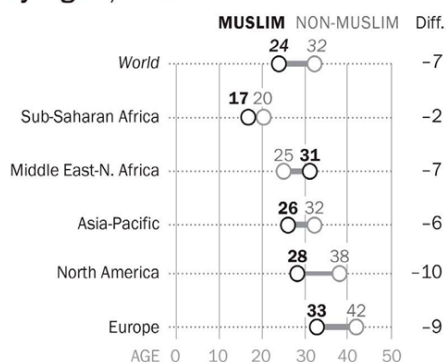
"The Changing Global Religious Landscape"

PEW RESEARCH CENTER

2. ábra: Muzulmánok és nem-muzulmánok termékenységi arányai régiók (Világ összesen – Szubszaharai Afrika – Közel-Kelet és Észak-Afrika – Észak-Amerika – Ázsia és Óceánia – Európa) szerint, 2015-ben (Latin-Amerika megbízható adatok hiányában nem szerepel)

Forrás: Pew Kutató Központ népesség-előreszámításai.

Muslim and non-Muslim median age, by region, 2015

Note: Latin America-Caribbean not shown due to lack of reliable data. Differences calculated based on unrounded numbers.

Source: Pew Research Center demographic projections. See Methodology for details.

"The Changing Global Religious Landscape"

PEW RESEARCH CENTER

3. ábra A muzulmán és nem-muzulmán népesség medián életkora régiók szerint
Forrás: Pew Kutató Központ népesség-előreszámításai.

Európa és a szubszaharai migrációtól való félelmek

François Héran: L'Europe et le spectre des migrations subsahariennes
Population & Sociétés, 2018. 558. sz. 1–4 p.

URL: https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/28441/558.population.societes.migration.subsaharienne.europe.fr.pdf

A szubszaharai régió (Fekete-Afrika) 2050-ben várhatóan a világnépesség 22%-át fogja kitenni, szemben a mai 14%-kal. Az innen kiinduló nemzetközi vándorlás tehát növekedni fog. A kérdés az, hogy mennyivel és milyen irányokban. A szerző az afrikai vándorlás problémáját a diaszpórák globális összefüggésében vizsgálja, és kimutatja, hogy az a scenárió, amely szerint 2050-re a szubszaharai régióból érkezett bevándorlók már Európa népességének akár 25%-át képezhetik, nem állja meg a helyét, sőt a leginkább reális arány ennek az ötöde.

Az ENSZ Népesedési Főosztályának előreszámítása szerint a szubszaharai népesség a jelenlegi 970 millióról 2050-ig 2,2 milliárdra fog nőni. Bár a termékenység az 5,1 gyermek/nő arányról 3,2-re fog csökkenni, a 2012-ben készített revízió 2050-ig a szubszaharai népesség 11%-os növekedését jelezte, majd további 2%-ot a 2017. évi számítás. Eközben az afrikai népességrobbanás kérdése összekapcsolódott egy másik forró problémával, a migrációs válsággal. A két kérdéskör összekapcsolásához az az elgondolás adta a késztetést, hogy a túlnépesedett Afrikából az emberek biztosan özönleni fognak az öreg Európába. Franciaországban ezt a félelmet az erősítette, hogy a menedékkérők inkább Szudánból, Afrika szarváról vagy Közép-Afrikából érkeznek, mint a Közel-Keletről, azt a látszatot keltve, hogy lehetetlen ellenállni az inkább demográfiai, mintsem politikai okokkal magyarázható migrációs nyomásnak.

Jogos-e az állítás, hogy 2050-ben Európa lakosságának negyedét, sőt a harminc év alattiak több mint felét afrikai származásúak fogják kitenni? Az efféle kijelentések olyan közléseken alapulnak, amelyek teljesen figyelmen kívül hagynak több

alapvető tény. Először is, más régiók népességéhez képest a szubszaharai afrikaiak kevésbé képesek elvándorolni, elsősorban a szegénységük miatt. Másodsorban, ha mégis elvándorolnak, 70%-uk másik szubszaharai országba távozik, csak 15% Európába, míg a maradék megoszlik az Öböl-országok és Észak-Amerika között. Harmadsorban, az ENSZ népességnövekedési előreszámításai szerint igaz ugyan, hogy a szubszaharai régióból érkezett bevándorlók nagyobb hányadot fognak képviselni az Észak társadalmaiban, mégis nagyon csekély kisebbségben lesznek ott, arányuk legfeljebb 3-4% lesz, messze alatta a félelmetes 25%-nak.

A Világbank, az OECD és a Nemzetközi Valutaalap (IMF) által az utóbbi 15 évre vonatkozóan kidolgozott bilaterális vándorlási mátrix¹ a tények megállapításának egyik fő forrása. Európa volt szocialista országok nélküli részének jelenlegi 420 millió lakosából 5,3 millió született Észak-Afrikában és 4,4 millió Afrika többi részén, ami az európai népesség 2,3%-át jelenti. Franciaországban ez az arány 5,8%. Az afrikaiak kevésbé hajlandók az elvándorlásra, mint a közép-amerikaiak, a közép-ázsiaiak vagy a balkániak, a legtöbb szubszaharai kivándorló a régió más, hasonlóan szegény országaiba emigrál. Ha a gazdagabb országok határai nyitottabbak lennének, akkor sem a világ szegényei igyekeznének odaköltözni, hanem a feltörekvő országok gazdagabb polgárai. Az olyan országokból, amelyekben a nőknek átlagosan legalább négy gyermekük van, az elvándorlóknak csupán 5%-a

¹ Több mint 230 kibocsátó és befogadó ország/terület közötti vándorlások alapvető adatait (például év, nem és kor) tartalmazó adatbázis.

Kibocsátó régió	Befogadó ország	Franciaország	Egyesült Királyság	Olaszország	Spanyolország	Svédország	Svájc	Németország	Kanada	USA	Oroszország	Törökország	Szaúd-Arábia	Egyesült Arab Emírátsok
Szubszaharai Afrika	2015	1,5	2,0	0,7	0,5	1,5	1,2	0,6	1,0	0,5			1,8	2,1
	2050	2,9	3,3	1,5	1,2	2,8	2,0		1,7	0,9			2,5	3,1
Észak-Afrika	2015	4,3		1,2	1,9		0,5		0,5				2,6	9,3
	2050	5,3		1,7	2,5		0,6		0,6				3,0	10,4
Közél- és Közép-Kelet	2015	0,7	0,6			4,0	1,4	3,1	1,2	0,5		4,2	5,5	6,5
	2050	0,7	0,8			5,6	1,6	4,7	1,3			6,7	6,7	7,3
Közép-Ázsia	2015					0,6		1,5			4,7		1,3	
	2050							2,1			6,2		1,7	
Dél-Ázsia	2015		2,7	0,8		0,5	0,7		2,7	1,0			17,3	57,9
	2050		3,1	1,0		0,5	0,7		2,7	1,1			16,3	53,2
Kelet-Ázsia	2015	0,7	1,1	0,7	0,5	1,2	1,1	0,5	5,4	2,5			7,2	9,1
	2050	0,7	1,1	0,8	0,6	1,1	1,0	0,6	5,1	2,4			6,7	8,8
Dél-Európa	2015	2,6	1,8	3,3	2,2	1,8	11,3	3,9	2,7			1,1		
	2050	2,1	1,4	3,0	1,9	1,2	7,4	3,3	1,9			0,7		
Kelet-Európa	2015		2,3	0,8	0,6	1,7	1,5	3,6	1,3		3,0			
	2050		1,7	0,8	0,5	1,2	1,1	3,2	0,9		2,7			
Nyugat-Európa	2015	1,2	1,7	1,2	1,9	3,6	8,1	0,9	3,3	0,6		0,5		0,5
	2050	1,2	1,6	1,4	2,1	3,3	7,1	1,0	3,0	0,5				
Latin-Amerika	2015		0,6	1,0	5,0	0,8	1,5		2,5					
	2050		0,5	1,4	6,6	0,8	1,5		2,3					
Észak-Amerika	2015		0,7				0,7		1,0	7,5				
	2050		0,8				0,7		1,0	7,5				

távozott olyan országokba, ahol a termékenységi arány kevesebb, mint 1,7 gyermek/nő. Tehát nem helytálló állítás, hogy a népmozgások feltétlenül a magas demográfiai nyomású térségek felől az alacsonyabb nyomás irányába történnek.

Ezért felmerül a kérdés, hogy a szubszaharai népesedési hullám el fogja-e árasztani Európát a következő évtizedekben, veszélybe sodorva az addigi szociális modellt. Az IMF kutatócsoportja kimutatta, hogy a Fekete-Afrikából való migráció mögötti tényezők a politikai bajoktól eltekintve ugyanazok, mint a világ többi részén: jövedelmi egyenlőtlenségek, nyelvi közelség, közlekedési

1. táblázat: A bevándorlók a befogadó országok népességének százalékában, 2015 és 2050 körül

Megjegyzés: Az ENSZ népesség-előre-számításai, állandó vándorlási arányokat feltételezve, figyelmen kívül hagyva a 0,5% alattiakat; a világoskék, illetve sötétkék mezők az 5, illetve 10%-os határt jelölik.

Forrás: a Világbank Globális Bilaterális Vándorlási Adatbázisának 2017. évi frissített változatának alkalmazása.

költségek, oktatás szintje, a korábbi gyarmati viszonyon alapuló kapcsolatok, a célországban már meglévő diaszpórák stb. Kevés akarni a kivándorlást, megfelelő eszközökre is szükség van, márpedig itt a humántőke erősen korlátozott a régió elhagyásához. Az IMF kutatói arra jutottak, hogy 2050-re a bevándorlás az OECD országaiba az ott élő fekete-afrikaiak népességén belüli arányát 0,4%-ról 2,4%-ra fogja növelni. Ez ugyan jelentős változás, mégsem nevezhető invázióknak, a második generáció hozzáadásával sem. Az Európai Bizottság Közös Kutatóközpontjának jelentése hasonló eredményeket tett közzé, megállapítva, hogy egy fiatal korfa önmagában nem növeli a vándorlási hajlandóságot. A népességnövekedés várhatóan meg fogja duplázni a szubszaharaiak Európába tartó migrációjának intenzitását, ám figyelembe véve a régió gazdasági növekedését is, rámutat a fejlődés kettős hatására: egyfelől növeli az elvándorláshoz rendelkezésre álló anyagi eszközöket, másfelől csökkenti a termékenységet és ezzel a potenciális kivándorlók számát. A jelentés szerint a klímaváltozás (szárazság, emelkedő tengerszintek) elsősorban belső vagy regionális szintű népességmozgásokat fog előidézni, és a vidéki népesség további elszegényedése folytán inkább csökkenteni fogja az elvándorlást, semmint növelni.

Ha az ENSZ 2050-ig tartó előreszámításait és a meglévő vándorlási tényezőket alkalmazzuk a vándorlási mátrixra, természetesen megnőnek az

elsőgenerációs diaszpórák létszámai, de semmiképpen nem kerülhetnek túlsúlyba. Franciaországban a szubszaharai bevándorlók össznépességén belüli aránya a jelenlegi 1,5%-ról 3%-ra emelkedhetne. Ezek az arányok a vándorlásnak kedvező gazdasági folyamatok miatt még növekedhetnek, de akkor is messze elmaradnának napjaink jövedőléseitől. A kibocsátó és befogadó országokra is elkészített 2050. évi korfák alapján a szubszaharai származásúak a harminc év alatti nyugat-európai népességnek kevesebb mint 5%-át fogják kitenni. Ráadásul azok, akik az afrikaiak áradatának az európai szociális biztonságot fenyegető voltát hangsúlyozzák, figyelmen kívül hagyják, hogy a bevándorlók egyúttal termelők, fogyasztók és adófizetők is. Nem vitatható, hogy a Szaharától délre hatalmas népesedési problémák vannak, amelyek megoldásáról fontos viták folynak. A szubszaharai elvándorlás kérdését ugyanakkor globális nézőpontból kell vizsgálni, vagyis más diaszpórákéval együtt. Ez ugyanis nem egy fenyegető anomália, hanem az emberi mobilitás egy szokásos formája.

TÁRGYSZAVAK: nemzetközi vándorlás, bevándorlók, népesség-előreszámítás, szubszaharai Afrika, Európa, világ

RÓZSA GÁBOR

The background of the page features a stylized city skyline composed of various green rectangular buildings of different heights and widths. Some buildings have small square windows. The skyline is set against a light green background. The word 'TÁRSADALOM' is centered in the middle of the page in a large, white, sans-serif font.

TÁRSADALOM

11/2019

A nagyvállalatok jóllétre és fenntarthatóságára gyakorolt hatásának mérése. Keretek és kezdeményezések szemléje

Michal Shinwel – Efrat Shamir: Measuring the impact of businesses on people's well-being and sustainability. Taking stock of existing frameworks and initiatives

OECD Statistics Working Paper, 2018. 8. sz. 1–38. p.

DOI: [10.1787/51837366-en](https://doi.org/10.1787/51837366-en)

Esélylatolgotó áttekintés született a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) statisztikai részlegén arról, hogy a nagyvállalatok által viselt társadalmi felelősségvállalási módozatok miként kapcsolódhatnak a gazdálkodó egységek szűkebb és tágabb környezetében élők jóllétének egyes dimenzióihoz. A helyzetfelméréssel az OECD két törekvésének közelítése történik meg. Az egyik közülük a jóllét mérése, amely a „túlhaladni a bruttó hazai terméken (GDP-n)” jelszó jegyében 2011 óta a szervezet által a tagállamokban irányított, tizenegy indikátort tartalmazó adatgyűjtésekben mutatkozik meg, valamint ennek lecsapódásaként a kétévente közzétett *How's Life?* elnevezésű kiadványsorozatban.¹

A másik ágat részben a vállalati társadalmi felelősségvállalás (corporate social responsibility, CSR)² kilencvenes években indult mozgalma, másrészt a felelős üzleti magatartás (responsible business conduct, RBC) kezdeményezés képviseli: a tagállamok közötti terjedésének egyfajta lendületet adott, hogy az OECD 2011-ben megújította a multinaci-

onális vállalatokra vonatkozó irányelveit. (Ugyanebben az esztendőben fogadta el az ENSZ az üzleti és emberi jogokra vonatkozó alapelveket). A tanulmány szerzői megjegyzik, hogy a vállalati magatartás kétféle alapvetését sok esetben egymással felcserélve használják ugyan, ám a felelős üzleti magatartásra vonatkozó irányelvek egységesebbek és közelebb állnak az egyes gazdálkodók alaptevékenységéhez, míg a társadalmi felelősségvállalás inkább filantróp jellegű.

A vállalati magatartást meghatározó elvek kiindulópontja, hogy a gazdasági műveletek jelentékeny hatást gyakorolnak az emberek életére, jóllétére és környezetére. Az üzleti tevékenységek a befektetőktől kezdve egészen a javakat és szolgáltatásokat előállító szereplőkig befolyásolják a társadalmi közeg, tehát a fogyasztók, az alkalmazottak, az állampolgárok mindennapjait. A kérdés az, hogy mindezek a hatások hogyan mérhetők, hogy miként vethetők össze az egyes cégek, ágazatok, a különböző országok teljesítményei. A tanulmány ezek áttekintésével arra a következtetésre jut, hogy egyszerre tapasztalható az információk bősége és hallatlan szétaprózottsága, töredezettsége.

A vállalati társadalmi felelősségvállalás irányelveinek érvényesítése széles körben elterjedt. A gazdálkodó szervezetek egyre több figyelmet fordítanak tevékenységüknek a pénzügyi teljesítményükön túlmutató következményeire: a társadalmi és környezeti hatásokra vonatkozó tájékoztatásban a sikeres üzleti stratégia, a versenyképesség egyik elemét látják. Erről tanúskodik a KPMG

¹ Lásd.: Az OECD Jobb élet kezdeményezése: Milyen az élet? – és a jóllét mérése. *Nemzetközi Statisztikai Figyelő*, 2015. 1. sz. 12. p.: http://konyvtar.ksh.hu/inc/kiadvany_nsf/nsf_2015_01.pdf.

² Magyarországon a vállalati társadalmi felelősségvállalás, a fenntarthatóság kérdéseiről 2006 óta évente szakmai konferenciákat tartanak, 2008 óta pedig öt kategóriában CSR Hungary, Magyar Üzleti Felelősség díjakkal jutalmazták a pályázókat: <https://www.csrhungarydij.eu/category/hirek/>.

1. ábra: Az üzleti tevékenységek hatásainak körei (fentről le: részvényesek és befektetők; alkalmazottak; szállítók; fogyasztók; kormányok; a társadalom egésze, a jövő nemzedékek)

Megjegyzés: A körök nem hierarchiát jelölnek, csupán szemléltetik az üzleti tevékenységek által érintettek csoportjait.

nemzetközi könyvvizsgáló cég 2017-es felmérése.³ Az áttekintés felsorolja a vállalati társadalmi felelősségre vonatkozó beszámolókat benyújtó vállalatok arányát az egyes országokban, emlékeztetve rá, hogy elkészítésükre sarkall a befektetők részéről érkező nyomás, a tőzsdei jelenlét – az Európai Unióban pedig a nem pénzügyi jelentések elkészítésére vonatkozó brüsszeli rendelkezés. (Magyarország a 72%-os átlagon felül teljesítő államok között található – igaz, 2015-höz képest 6 százalékpontos csökkenéssel.)

A felmérés szerint a világ 250 legnagyobb vállalatának 78%-ánál az éves jelentés már integráltan tartalmazta a cégek pénzügyi és nem pénzügyi jellegű adatait. A készítés erre kimutatható a befektetők oldaláról – példaként említik a legnagyobb európai nyugdíjalap, az ABP⁴ eljárását, amely úgy 2018 elején döntött, hogy kivonja befektetéseit (3,3 milliárd eurót) a dohányipar és az atomenergia területén működő cégekből; felhozzák, hogy a világ legnagyobb magánbefektetőjeként számon tartott BlackRock vagyongazdálkodó tavaly bejelentette, hogy kivonul azokból a vállalatokból, amelyek „nem járulnak hozzá pozitív módon a társadalom életéhez” (a társaság két éve nyitott irodát Budapesten).

³ *The road ahead. The KPMG Survey of Corporate Responsibility Reporting 2017*: https://home.kpmg/content/dam/kpmg/campaigns/csr/pdf/CSR_Reporting_2017.pdf.

⁴ Az 1922-ben, köztisztviselők nyugdíjbiztosítására létrehozott holland alapot korabeli nevén ismerik: Algemeen Burgerlijk Pensioenfond, ABP, hivatalos neve Stichting Pensioenfond ABP, alaptőkéje 2017-ben 405 milliárd euróra rúgott.

Közrejátszanak a fogyasztói magatartás változásai is: az Unilever multinacionális vállalatóriás 2017-ben végzett felmérése kiderítette, hogy termékeinek fogyasztói közül minden harmadik a környezetre ártalmatlan cikkeket szeretne felhasználni. A tendencia várhatóan felerősödik az ezredfordulós korosztály (Y generáció) tagjainak színre lépésével. A folyamatot támogatják a kormányok intézkedései is: Franciaországban 2017-ben olyan törvény született, amely bizonyos nagyvállalatokat kötelez rá, hogy kidolgozzák, bevezessék és ismerjék a tevékenységükben és szállítói láncuknál érvényesített eljárásokat az emberi jogokkal való visszaélésekkel és a környezet károsításával szemben.

A szerzők reményei szerint a társadalmi következményekre vonatkozó jelentések sokfélesége enyhíthető, felhasználhatóságuk fokozható lesz az OECD 2018-ban elfogadott, felelős vállalati magatartásra vonatkozó irányelveit követően. A tanulmány a jóllét és a környezetvédelem szempontjából a jelenleg elérhető beszámolók közül harmincöt jelentést vizsgált meg. Ezeket három csoportra osztották, így előfordulnak közöttük befektetőknek, alkalmazottaknak, fogyasztóknak címzett értékelések, besorolások, követendő minták megfogalmazásai, s ezeket rendszerint külső erők végzik; vannak továbbá auditáló és tanácsadó cégek részéről megfogalmazott jelentések, s végül (az esetek egyharmadában) megtalálható a vállalatok önértékelése. Tüzetesen megvizsgálva a beszámolók tartalmi elemeit, átláthatóságukat, az alkalmazott mércéket, valamint a célközönséget, a szerzők rámutatnak: a vállalati magatartás alakulása meghatározó az ENSZ fenntartható fejlődési célokra (SDG)

vonatkozó elképzeléseinek megvalósítása szempontjából. A KPMG 2017. évi felmérése azt hozta felszínre, hogy a 205 vizsgált vállalat 43%-a tevékenységét összhangba hozta a világszervezet céljaival (legnagyobb arányban Németországban, Franciaországban és Nagy-Britanniában). Ugyanakkor hiányosságként említik, hogy az ENSZ programjához kapcsolódó jelentéseknek hiányzik a kialakult mintája.

Az üzleti szféra társadalmi szerepe mérésének egyik módja az OECD jóllétre vonatkozó mutatóegyüttesének alkalmazása. Ennek használatosságát veszi szemügyre a tanulmány befejező része. A foglalkoztatottság és keresetek dimenziójánál utal a kereseteknek a társadalmi egyenlőségek kialakulásában játszott szerepére, ami esetenként a beszállítók által fizetett bérek bevonását is jelentheti – s emlékeztet rá, hogy egyes országokban kötelezik az állami vállalatokat vezetőik juttatásának közzétételére, a vállalaton belüli anyagi egyenlőtlenségek feltárása érdekében. A jövedelem és vagyon dimenziójánál a béreken kívüli juttatások játszanak szerepet (munkaadói nyugdíj-hozzájárulások különböző formái, kedvezményes hitelnyújtások, munkahelyi baleset-biztosítások) – a részvényesek és befektetők a cégek előmenetelében anyagilag szintén érdekeltek. A munkaidő-szabadidő arányában a foglalkoztatottnak (és háztartásuk tagjainak) a munkahely a meghatározó: számítanak a túlórák, továbbá a közlekedésre fordított idő, a rugalmas munkaidő

vagy a távmunka megléte. A háztartási munkára fordított idő csökkentését kínáló szolgáltató cégek a társadalom egészségének jóllétét fokozzák. Az egészséget tekintve lényeges a munkahelyek minősége, a munkaadók hozzájárulása az egészségmegőrző programokban; az élelmiszeripari, kommunikációs és szolgáltató vállalatok a társadalom egészségi állapotát termékeikkel és szolgáltatásaikkal kedvező vagy kedvezőtlen módon befolyásolhatják.

Az oktatásban a vállalatok továbbképzésekkel vesznek részt; a közéletet a munkavállalók szervezkedési, véleménynyilvánítási lehetőségeivel serkentik, míg a fogyasztókat a tisztességes marketinggel és terméktájékoztatókkal segíthetik; a környezetvédelemből az iparától függő módokon veszik ki részüket. Ha a munkavállalókat tartalmazó emberi viszony fűzi egymáshoz, a cég hozzájárul a társas kapcsolatok fenntartásához; a személyes biztonságot a fogyasztóknak kínált termékek kifogástalan minőségével táplálhatják; a munkával való elégedettség elérése esetén növelhetik a szubjektív jóllét érzését. Táblázat szemlélteti, hogy a jóllét egyes dimenziói milyen arányban szerepelnek a vizsgált jelentésekben.

TÁRGYSZAVAK: jóllét, vállalati társadalmi felelősségvállalás, fenntartható fejlődés

HOLKA LÁSZLÓ

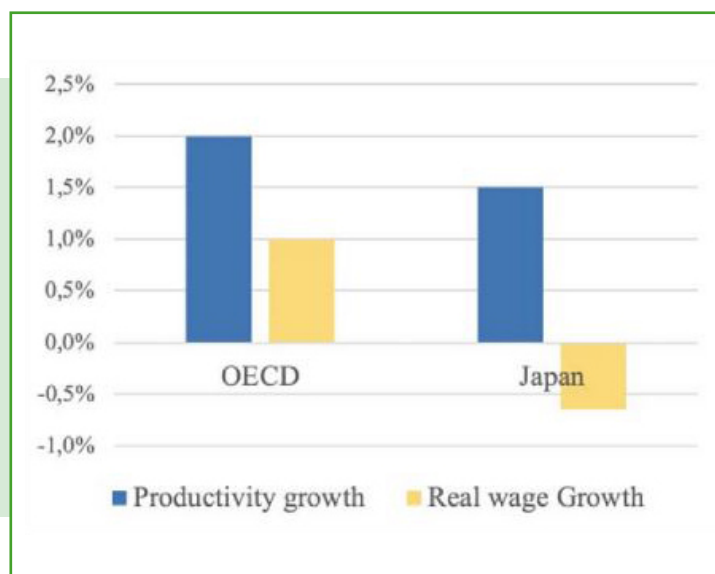
12/2019

Fejlemények a munkahelyi jóllét terén Japánban. Szemle és összehasonlítás Franciaországgal

Louise Baudrand – César Castellvi – Nao Kinoshita – Adrienne Sala – Sébastien Lechavalier: Developments in Well-Being at Work in Japan. A Survey and a Comparison with France *CEAFJP Discussion Paper*, 2018. 5. sz. 1–76. p.

URL: <http://ffj.ehess.fr/upload/Discussion/CEAFJDP-18-05.pdf>

1. ábra: A termelékenység növekedése (kék) és a reálkeresetek alakulása (sárga) 1990 és 2015 között

A munkahelyi feltételek néhány mutatója tekintetben a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) tagállamaiban kedvezőtlen jelek mutatkoznak. A Nemzetközi Társadalmi Felmérés Program (International Social Survey Program, ISSP) 2015-ös eredményei szerint a munkahelyre való szubjektív elégedettség nemzetközi összehasonlításban igen változatos képet mutat: a munkaidő hosszát és a keresetek nagyságát firtató kérdésre Japánban és Franciaországban jellegzetesen eltérő válaszok születtek. A megkérdezett franciák 32,87%-a egyetértett azzal, hogy a munkaidő tovább tartson s ezzel együtt nőjön a keresete, míg Japánban az ilyen válaszok aránya 25,51% volt; a „kevesebb munkáért szerényebb kereset” felvetésére kétszer annyi japán bólintott rá, mint francia (14,90, illetve 7,38%). Japánban a munkaidő hosszának lassú csökkenése ellenére a hetente 60 órát (vagy többet) dolgozók aránya kirívóan magas, 21,9%, szemben az Amerikai Egyesült Államokban észlelt 11,7%,-kal vagy a 7,8 és az 5%-os franciaországi, illetve német mutatóval – állapította meg 2017-ben a japán Egészségügyi-, Munkaügyi és Jóléti Minisztérium (MHLW). A keresőtevékenységre fordított hosszabb idő megbontja a munka és a magánélet egyensúlyát, rongálva a jóllét általános szintjét.

Japánban a munkavégzés körülményeinek olyan szélsőséges következményei jelentkeztek, mint egyes dolgozóknak a túlhajszoltság (kiégés) nyomán bekövetkező halála (karosi); ennek végletes megnyilvánulásaként pedig előfordultak az elviselhetetlen állapotok miatt elkövetett öngyilkosságok is (karosiszacu). A nyolcvanas évektől észlelt jelenség összefüggött a szív- és érrendszeri betegségek

azonosításában elért orvosi előrehaladással is. Előfordulási gyakoriságához képest a karosi nagy visszhangot vetett (jogászok becslései évente tízezernyi esetről szóltak, a bíróságok ennek töredékét ismerték el). Az ezredfordulót követően Kínában és Dél-Koreában is felütötte a fejét, egyben ráirányította a figyelmet a vállalatok tevékenységének gazdasági-társadalmi következményeire. A kiégés egyik okaként a túlórákat hozzák fel, ami fokozza a Japánban rendszeres, az egyébként is tetemes hosszúságú munkaidő kitöltésével járó megterhelést. Japánban 2005-ben az összes foglalkoztatott évi 1800 órát dolgozott, ám az állandó alkalmazottak heti munkaideje elérte az 53 órát, meghaladva a nyolcvanas években kimutatott szintet (az ellentmondás az alkalmi munkát egyre nagyobb számban végző dolgozók rövidebb munkaidejével magyarázható).

Az alkalmi munkavállalók megjelenése növelte az állandó foglalkoztatottak aggodalmait. A karosi áldozatainak többsége azért vállalt fizetés nélküli túlórákat, hogy elnyerje felettesei tetszését vagy mert előléptetést remél tőle, továbbá, hogy segítse kollégáit. Egy munkahelyi közérzetről végzett, 2013-as japán felmérés szerint az aggodalmak és a stressz okai között a megkérdezettek 65,3%-ban jelölték meg a munka minőségét és mennyiségét, 33%-ban a személyközi kapcsolatokat, 25%-ban a beosztás megváltozását. Egy munkahely miatti öngyilkosság kapcsán hozott ítéletében az ország legfelső bírósága 2000-ben első ízben nyilvánította ki a vállalatnak az alkalmazottai egészségi állapota iránti felelősségét.

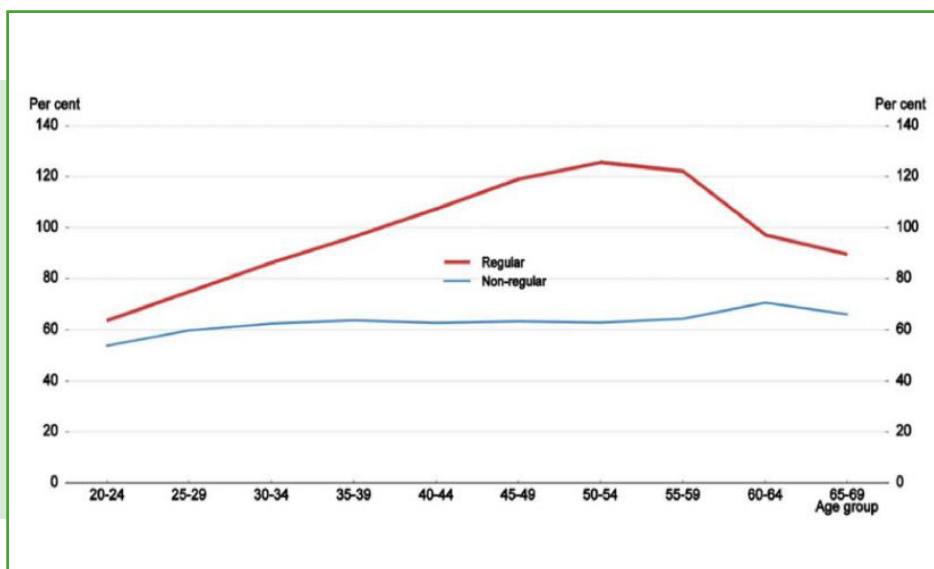
A munkahelyi jóllét szigetországi alakulását járja körül a 76 oldalas tanulmány, amelyet a párizsi

francia–japán felsőfokú tanulmányok központjának (CEAF JP) öt szerzője jegyez; a címében ígért összehasonlítás a francia gyakorlattal csupán egy-két elszórt utalásból áll. Miután az első fejezet bemutatja a munkahelyi jóllétet az utóbbi két évtizedben meghatározó tényezőket, a téma körültekintő vizsgálataként a következő részben tág teret szentel a kormányzati intézkedéseknek, majd esettanulmányokban részletesen feltárja négy vállalat kezdeményezéseit, végül a munkastílus átalakítását célzó, 2016-ban elhatározott és 2018 júniusában törvényerőre emelt reformokat ismerteti. A második világháború után kialakult s a hatvanas-hetvenes évek fellendüléséből származó, azt serkentő japán foglalkoztatottsági viszonyokat japán kutatók megítélése szerint az életem át tartó munkaviszony és a szolgálati idő függvényében alakuló bérezés jellemezte: a reformokat ezeknek a viszonyoknak a megváltozása indokolja. A reformok a kilencvenes években bekövetkezett gazdasági megtorpanás nyomán elfogadott munkaügyi deregulációs folyamat részeként egyebek mellett az állandó és az alkalmi foglalkoztatottak egyenlő bérezésének elérését s a túlórák szabályozását foglalják magukban. A túlórák felső határa havi 45 és évi 360 óra – az ennek túllépését megengedő megállapodásokat újabban felső határhoz kötik: a rendkívüli munkavégzés sem lépheti túl az évi 720 órát, folyamatos munkavégzés esetén a havi 80 órát. Az MHLW megállapítása szerint a munkavédelmi szabványok szerint épp a 80 óra jelenti a „karosi-határt” – a tárca által 2015–2016 fordulóján végzett felmérés eredményei azt mutatták, hogy a vállalatok 22,7%-ánál az állandó alkalmazottak túlléptek ezen a határon; ilyesmi leginkább

az infokommunikációs, a tudományos kutatóműszaki szolgáltatások ágazataiban, valamint a közlekedésben és a postánál fordult elő.

A kilencvenes évek kezdete óta Japánt a gazdasági stagnálás jellemzi, amit azonban – jelezve a munkaerőpiac rugalmasságát – nem kísért a munkanélküliség látványos gyarapodása. A ráta 2002-ben tetőzött 5,4%-kal (Franciaországban ugyanekkor 8% körül mozgott), míg 2018-ban 2,4%-ig mérséklődött. A bruttó hazai termék (GDP) évi 1% körüli, lanya bővülését 1990 és 2015 között a termelékenység 1,5%-os növekedése kísérte ugyan, ám a reálkeresetek ugyanebben az időszakban 0,68%-kal lettek alacsonyabbak. Mindezt az alkalmi munkát végzőknek (köztük is a fiatalabb korosztályok tagjainak) növekvő foglalkoztatása kísérte. A státusban lévők és az ideiglenes munkát végzők közötti különbségek megnyilvánulnak abban is, hogy míg egy 2015-ös felmérés szerint az állandó személyzethez tartozók 44,1%-a legalább egyszer részesült továbbképzésben, addig az alkalmi munkások körében arányuk mindössze 20,9% volt – ami nemcsak a munkahelyi feladatok jobb ellátását nehezíti, de hatással van a munkahelyi és a családi jóllét minőségére is. A japán munkapolitikai és továbbképzési intézet 2016-os életmódfelvétele szerint az alkalmi foglalkoztatottak fele elégedetlennek bizonyult életvitelével, míg az állandó alkalmazottaknál az arány 30%-ra rúgott, különösen sok középkorú férfi és középkorú egyedülálló nő nyilatkozott kedvezőtlenül a kérdésről. Az eredmények értelmezése során az intézet kiemelte, hogy fiatalabb társaiktól eltérően a középkorú férfiak kiváltképp nehezményezik, hogy nem önként vállalnak ilyen állásokat.

2. ábra: Keresetek az állandó (piros) és nem állandó (kék) foglalkoztatottak átlagkeresetének százalékában, korcsoportonként

Másrészt az zavarta őket, hogy egysíkú feladatokat kell végezniük (a nőknek csupa adminisztratív teendőjük akadt). Harmadszor, a kedvezőtlenebb kereseti lehetőségek a Japánban hagyományosan nagyra értékelt családfenntartási kötelezettségeik teljesítését teszik lehetetlenné. Mindez a japán vállalatok munkaerőpiaci rugalmasságának árnyoldalát testesíti meg: az alkalmi munkavállalók alkalmazásával párhuzamosan állományban lévő dolgozóikat az új dolgozók státusba kerülésének meggátolásával érik el. Az alkalmi munkások aránya a nagy- és kiskereskedelemben 50%, a vendéglátásban eléri a 73,3%-ot.

Japánban így újkeletű egyenlőtlenségek jöttek létre az állandó és az egyéb módon foglalkoztattak között. A státusban lévők aránya az 1988-as 81,7%-ról 2014-re 62,6%-ra olvadt. A másként foglalkoztatottak körében 2014-re a legnagyobb hányadot a részmunkaidőben dolgozók képviselték (18%), míg az alkalmi munkásoké 3,8-ról 7,8%-ra duzzadt. A korábban megszokott japán karrierpályákhoz képest különösen a friss diplomások fiatalok kerültek kedvezőtlen helyzetbe: első munkahelyükön újabban rendszerint nem állandó alkalmazottként, hanem alkalmi munkásokként dolgoznak. Ennek megfelelően a munkahelyi jóllétet firtató 2013-as japán felmérés arról árulkodott, hogy a megkérdezett japán fiatalok 35,8%-a nem elégedett a munkahelyével – hasonlóan nagy arányban ilyen válaszok Dél-Koreában születtek (33,6%), míg Franciaország megfelelő adata 25,9% volt.

TÁRGYSZAVAK: munkahelyi jóllét, foglalkoztatási egyenlőtlenségek, termelékenység, Japán

HOLKA LÁSZLÓ

13/2019

Az egyetemek, az iparvállalatok és a kormányok közötti együttműködés támogatása közpénzekből: a Cseh Köztársaság, Szlovákia, Magyarország és Románia esete

Anderson Henry Junior – Samuel Amponsah Odei: The Influence of Public Support on University-Industry-Government Collaboration: the Case of the Czech Republic, Slovakia, Hungary and Romania

Statistika, 2018. 4. sz. 352–361. p.

URL: <https://www.czso.cz/documents/10180/61266315/32019718q4352.pdf/82d0d418-266a-4276-8d60-ac03ff07a00c?version=1.2>

Az utóbbi időben az egyetemek „harmadik küldetésének” (a társadalmi életben való helytállásuknak) erősítéseként a kormányzati szervek az Európai Uniótól a nemzeti kormányzatokon keresztül a regionális hatóságokig igyekeznek közreműködni

a tudás- és technológiatranszfer elősegítésében. A törekvés megvalósítása érdekében nemcsak jogi intézkedések születtek, de kutatási eredményeik hatékony hasznosítása végett az egyetemek közpénzekből is támogatást kapnak. A kutatás-fejlesztésnek

a gazdasági növekedésre gyakorolt hatását számos nemzetközi összehasonlítás elemezte: a szerzők a vonatkozó irodalom alapos áttekintésével igazolják, hogy az ilyen tevékenységek közpénzekből történő támogatása kedvezően befolyásolja az állami fenntartású kutatóintézetek, az egyetemek és az üzleti világ szereplői közötti együttműködést. Kiemelik, hogy a helyi szintű kutatási kezdeményezések felkarolásában ez a hozzájárulás pótolhatatlan – miként a kis- és közepes vállalkozások tevékenységének serkentésében. A regionális szereplők számára a közpénzekből történő támogatás finanszírozásuk egyszerűsödésével jár, amennyiben egységes szabályok szerint történik, egyben átlátható – még akkor is, ha csupán a magántőkéből történő fejlesztések kiegészítéseként tűnik fel.

A feldolgozóipar innovációs forrásainak felderítésére a szerzőpáros egyik tagja másodmagával elvégezte Szlovákia és Magyarország vállalatának egybevetését,¹ ahol a kérdés az volt, hogy a cégek az innovációhoz szükséges tudást inkább önerőből vagy pedig különböző együttműködések révén szerzik-e meg. Az eredmények szerint a szlovák vállalkozások innovációi „házon belüli” forrásokból származtak, továbbá szakmai folyóiratok szemléléséből és konferenciákon való részvételből, míg a magyar cégek elsősorban a piacra támaszkodtak, vagyis a magánszektorban tevékenykedő partnerekkel és a fogyasztókkal való együttműködésre, a szakirodalom a második helyen szerepelt.

A költségvetési szférának a tudományos kutatások üzleti célú felhasználásába történő bevonása egyes szerzők szerint előnyös, mivel hathatóssabb eszközökkel rendelkezik a pénzügyi források megszerzéséhez mind a helyi, mind a nemzetközi együttműködéseknel, s a kialakuló hálózatokban erélyes koordináló szerepet tölt be. (A kutatás-hasznosító műhelyek eredményeinek egybevetése azt mutatta, hogy a vállalati egységek teljesítménye a cég üzleti eredményei és túlélése szempontjából jobb, mint az egyetemekre telepített megfelelőiké.) A volt szocialista országok az uniós tagság elnyerését követően maguk mögött hagyták a kutatás-fejlesztés terén is kialakult zilált állapotokat, az

Európai Unió strukturális alapjaiból történő kifizetések, valamint a kutatás-fejlesztést támogató közösségi hozzájárulások (legutóbb a Horizon 2020 elnevezésű program) révén beilleszkedtek a közösség rendszerébe.

A szerzők a különböző szinten érvényesülő finanszírozás kapcsán az egyetemek-iparvállalatok-kormányzat közötti partnerkapcsolatok alakulását vizsgálták a négy országban. Kiindulópontként az Eurostat két évente végzett közösségi innovációs felmérése (Community Innovation Survey, CIS) 2012. és 2014. évi fordulójának adatai szolgáltak. A felmérés egyebek mellett rákérdez a finanszírozási forrásokra, valamint az együttműködő partnerekre is. A vizsgálatot logisztikai regresszióval végezték; a felállított modell független változói között szerepelt a finanszírozás három válfaja (Európai Unió, kormány, önkormányzat), a függők között a lehetséges együttműködő partnerek (más cégek, egyetemek, állami kutatóintézetek).

Az eredmények szerint a kormányzati (önkormányzati) finanszírozás országonként eltérő módon hatott a vállalatok más cégekkel való együttműködésére: Szlovákiában a helyi támogatás növelte az együttműködési készséget. Az ilyen hajlandóságot a központi kormányzati finanszírozás megléte általában növelte, leginkább Szlovákiában – míg a többi országtól eltérően Magyarországon nem észlelték kimutatható hatását. A központi finanszírozás mindenhol serkentette az egyetemekkel és kutatóintézetekkel való együttműködést, kivéve Magyarországot; ugyanez a támogatási forma a többi vállalkozással való közös tevékenységet csupán a Cseh Köztársaságban befolyásolta érdemben. Ugyanakkor az önkormányzati finanszírozás hatását a szerzők óvakodtak bevonni az elemzésbe, mondván: nagyságrendje nem teszi lehetővé megbízható következtetések levonását.

TÁRGYSZAVAK: egyetemek, innováció, vállalati partnerség, közpénzek, Cseh Köztársaság, Magyarország, Szlovákia, Románia

HOLKA LÁSZLÓ

¹ Samuel Amponsah Odei – Jan Stejskal: The influence of knowledge sources on firm level innovation: the case of Slovak and Hungarian manufacturing firms. *Central European Business Review*, 2018. 2. sz. 61–74. p.

14/2019

A családon belüli erőszak és a serdülőkori önkontroll kapcsolata: többszintű metaanalízis

Yayouk E. Willems – Jian-Bin Li – Anne M. Hendriks – Meike Bartels – Catrin Finkenauer: The Relationship between Family Violence and Self-Control in Adolescence: A Multi-Level Meta-Analysis

International Journal of Environmental Research and Public Health, Special Issue. 2018. 11. sz. 1–19. p.

DOI: [10.3390/ijerph15112468](https://doi.org/10.3390/ijerph15112468)

Az önkontroll serdülőknél a kedvező cselekvések és magatartások kezdeményezésének képességét jelenti (befejezni a házi feladatot, koncentrálni a tanítási órákon, elérni a kitűzött célokat), egyben a kedvezőtlen késztetések gátlás alá helyezését (leküzdeni a halogatás vágyát, megfékezni az indulatokat, elkerülni a szabályok megszegését). A kutatási hagyományokhoz igazodva tudományterületenként más és más néven fordul elő: az „önkontrollt” a kriminológia és a szociálpszichológia alkalmazza, a fejlődéslélektan inkább az „önfegyelmet” használja, míg a klinikai pszichológia általában „önszabályozást” emleget. A családtagok közötti fizikai, verbális vagy lelki erőszak jelentékeny kockázati tényezőt képvisel: nemcsak csorbítja a serdülők jóllétét, de az ennek kitett fiatalok későbbi életútjának jólléte szempontjából is hátrányos lehet, legrosszabb esetben felnőttként később ők maguk is gyakorolják családjukban az erőszakot. A legutóbbi elméleti kutatások rámutatnak, hogy a családon belüli erőszak előfordulásában kulcsfontosságú szerepet játszik a magatartást, az érzelmeket és a kognitív képességeket szabályozó önkontroll. A családon belüli erőszak csökkentheti a serdülők önkontrollját, kedvezőtlen hatást gyakorolva iskolai előmenetelükre, társas kapcsolataikra, mi több: hiánya visszahatva fokozhatja magát a családon belüli erőszakot is.

A megállapítások adatszerű alátámasztására tett kísérletek vegyes eredménnyel jártak. Egyesek egyértelmű kapcsolatot találtak a családon belüli

erőszak és az önkontroll alacsony szintje között, mások egyértelmű keresztmetszeti és longitudinális kapcsolatot tártak fel közöttük, ismét mások keresztmetszeti kapcsolatra leltek ugyan, ám longitudinálisra nem; végül voltak, akik szerint az alacsony önkontroll hatott a családon belüli erőszakra, de a fordítottját nem észlelték. A kérdés megvilágítása érdekében a tanulmány szerzői a szakirodalom rendszerezett feltárását fedő metaanalízist végeztek, s ennek során 853 szakirányú cikk mérlegelését követően 28 tanulmány megállapításait vizsgálták meg, összesen nyolc országból, túlnyomórészt az Amerikai Egyesült Államokból. Az 1990 és 2017 között, húsz folyóiratban megjelent közlemények három tanulmány kivételével önálló felmérések eredményeit tartalmazták, a bennük előforduló serdülők életkora 10-től 21,7 esztendőig terjedt. A „minta” összesen 26 214 egyén adatait tartalmazta, a hatásmegbecslése pedig 143 esetre volt alkalmazható. A családi erőszakot a szigorú büntetések alkalmazásának (pofozás, verés, fizikai kényszer alkalmazása), az ingerült szóváltásoknak, kiabálásoknak az előfordulásán mérték, kiterjesztve a szülők közötti, valamint a szülők és gyermekek közötti eseményekre egyaránt. A 28 tanulmány közül mindössze három vizsgálta a családi erőszakot az önkontroll oldaláról – habár a szakirodalom szerint a metaanalízishez ennyi elegendő lenne, ám a paraméterek becslései megbízhatatlanok, ha a tanulmányok száma nem éri el az ötöt – ezért a tanulmány

ettől a háromtól eltekintve csak a családi erőszak oldaláról tartalmazza a keresztmetszeti és a longitudinális vizsgálatok hatásmegítélését.

Az összesített hatásmegítélést tekintve a családon belüli erőszak és az önkontroll vizsgálata csekély értékű negatívól közepes mértékűig terjedő asszociációs kapcsolatot mutatott ki, ami arra utal, hogy a családon belüli erőszak szignifikánsan összefügg a serdülők alacsony fokú önkontrolljával. Mind a tanulmányok között, mind bizonyos tanulmányokon belül szignifikáns varianciát jeleztek, s ez a teljes hatásmegítélés szignifikáns reziduális heterogenitásával együtt a moderátorelemzés helyénvalóságát támasztotta alá. A moderátorok egyszempontos elemzése az életkor, valamint a családi erőszak és az önkontroll közötti időintervallum szignifikanciáját mutatta ki – eltérően a többi moderátortól, mint a nem, a Hofstede-pontok, az informátoroknál előfordult családi erőszak, az informátor önkontrollja.

A moderátorok egyedi hozzájárulását az életkor és az időintervallum tényezőihez többváltozós

modellel tárták fel: mindkettő egyedi moderáló hatást fejtett ki a családi erőszak és az önkontroll közötti kapcsolatra. A tárgykört tagláló tanulmányok háromszintű metaelemzésével járó szintetizálás a két tényező egybeesését igazolta.

A tanulmány további része az egyes moderátorok számbavételét tartalmazza. Az életkor lineáris hatást gyakorol: előrehaladtával a kapcsolat hatása csökken, a serdülők a szülői függésből kikerülve önálló személyiségekké válnak. Az erőszak előfordulása óta eltelt időszak ugyancsak gyengülést jelez, ám a szerzők figyelmeztetnek rá, hogy az eddigi felmérések a családnak a serdülőkre gyakorolt hatását vizsgálva nem tértek ki ennek fordított irányára, azaz arra, hogy az önkontrollt gyengítő erőszak miként hat vissza a családon belüli erőszakra.

TÁRGYSZAVAK: családon belüli erőszak, serdülőkör, önkontroll

HOLKA LÁSZLÓ

15/2019

A szomszédsági jellemzők és a zárt ajtók mögötti erőszak: a gyermekbántalmazás és a párkapcsolaton belüli erőszak térbeli átfedése

Enrique Gracia – Antonio López-Quilez – Miriam Marco – Marisol Lila: Neighborhood characteristics and violence behind closed doors. The spatial overlap of child maltreatment and intimate partner violence

PLOS ONE, 2018. június 7. 1–13. p.

DOI: [10.1371/journal.pone.0198684](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0198684)

Mind a gyermekbántalmazás, mind a párkapcsolaton belüli erőszak jelentős társadalmi, közegészségügyi és emberi jogi probléma, amelynek komoly és jövőbe ható következményei vannak nemcsak az áldozatokra, hanem a szélesebb értelemben

vett társadalomra is. A családi erőszak e két formája közös jellemzőkkel és kockázati tényezőkkel írható le. A szakirodalom szerint együttes előfordulásuk igen magas arányú, mert azonos családokat érint, de nincs kutatási eredmény arra

nézvést, hogy e két erőszak kockázatai ugyanazokat a szomszédságokat fedik-e le. Ez igen fontos kutatási kérdés, mert ha a gyermekbántalmazás és a párkapcsolaton belüli erőszak összekapcsolódása közösségi és szomszédsági szinten kölcsönösen megjelenik, akkor a magas kockázatú területek kiszűrése költséghatékonyra válik és egységes közegészségügyi megközelítéssel csökkenteni lehetne a családon belüli erőszak mindkét formáját.

A két típus közös vonása, hogy zárt ajtók mögött történik. A támadások rejtett jellegének természete ellenére e kutatás támogatja azt az elvet, hogy az egyedi és a kapcsolati tényezőknél túl a „hely” a meghatározó mind a gyermekbántalmazásnál, mind a párkapcsolaton belüli erőszaknál. A kutatás kiindulópontja a szociális rendezetlenség és az ökológiai perspektíva, rámutatva a közösségi jellemzők fontosságára (például a szomszédságban élők koncentrált hátrányára), amely családon belüli erőszaknak e két formáját nagyban megmagyarázza. A szerzők hipotézise szerint a kockázati tényezők azonosak mindkét erőszakformánál, ezért azok a térben azonos szomszédságokat fednek le.

A korábbi kutatások már megerősítették, hogy ezen erőszakformák a térben koncentráltan helyezkednek el egy város területén, de eddig még nem elemezték, hogy a családi erőszak e két formája egyidejűleg ugyanazon városi területeket jellemzi-e.

A vizsgálatot Valenciában folytatták le. A város Spanyolország harmadik legnépesebb települése (2013-ban 736 580 fő). A kutatásban a várost elemzési egységekre, 552 népszámlálási körzetre osztották fel (népességük egyenként 630-tól 2845 főig terjedt).

A tanulmányhoz kétféle adatgyűjtésre volt szükség. Először minden párkapcsolaton belüli erőszakos esetet regisztráltak, amit a Valenciai Rendőr-főkapitányság bocsátott rendelkezésükre 2011-re és 2012-re vonatkozóan. A tanulmányban csak a férfiak nőekkel szembeni erőszakos cselekedeteit vizsgálták. A bíróság speciális védelmet nyújt az áldozatoknak. A védelmi határozatok száma ebben a két évben 1450 volt. Másodszorra az összes gyermekbántalmazási esetet összegyűjtötték, amit a Valenciai Gyermekvédelmi Szolgálat vizsgált ki. Az adatfüggőség elkerülése érdekében a gyermekbántalmazásnál csak a családokat vették számba (minden család csak egyszer szerepelt az elemzésben), mivel egy családnak több gyermeke is lehet, akinél védelmi intézkedésre volt szükség.

A gyermekbántalmazásban érintett családok száma 588 volt. Az érintett családokat a geokódok segítségével körzetesítették.

A vizsgálatot egy közös kutatási egyezmény is segítette, amit a Valenciai Egyetem, a Valenciai Rendőr-főkapitányság és a Valenciai Szociális Jóléti Főosztály kötött. A két utóbbi szervezet és a Gyermekvédelmi Szolgálat részvételével lebonyolított kutatásban a szükséges adatok megszerzése így relatíve könnyűvé vált. A városi rendőr-főkapitány engedélyt adott a bántalmazásban érintett családok lakáscímének kiadására. A kutatást jóváhagyta és anyagilag támogatta a Spanyol Nők Intézete és az Európai Szociális Alap, valamint a spanyol Gazdasági és Versenyképességi Minisztérium; minden címet és adatot anonimizáltak. Az adatokat népszámlálási körzetekbe aggregálták, így a lakáscímek beazonosítása is lehetetlenné vált.

A tanulmány három mutatószámot használ, hogy értékelje a koncentrált szomszédsági hátrányokat (a szomszédságban élők gazdasági státusa, iskolázottsági szintje, politikai aktivitása és a közrend elleni vétségben és bűnözésben való részvétele), valamint az etnikai heterogenitást (a bevándorlók körzeten belüli aránya) és az ott lakók be-, illetve elköltözési arányát. A gazdasági státushoz négy mutatót alkalmaztak: az ingatlanok értéke, a felső kategóriás gépkocsik aránya, a pénzügyi és a kereskedelmi üzletben való részvételi arány. Az iskolázottságot négy pontos skálán mérték, az általános iskolai végzettségtől kezdve a főiskolai, egyetemi végzettségig. A politikai aktivitás mértékét a rendőrség népszámlálási körzetekre lebontva, ötfokozatú skálán adta meg. Ebben a 0 pont a nagyon alacsony szintű beavatkozási szükségességet, míg a 4 pont a gyakori droggal kapcsolatos bűnözést, a részegséget, verekedést, vandalizmust és a hajléktalanok magasabb gyakoriságát jelenti. A körzet lakóinak instabilitását az ezer lakosra jutó előző évi be-, illetve kiköltözők számából állapították meg.

A számítások elvégzéséhez a Markov-lánc Monte Carlo szimulációs technikáját és a Bayes-féle modelleket alkalmazták. A legfontosabb eredmények egyike, hogy a párkapcsolaton belüli erőszak esetén a körzetek 77%-ában lehet kapcsolatot találni a kockázati tényezőkkel, míg a gyermekbántalmazásoknál ez az érték 98%. A Bayes-féle Poisson térbeli regresszió számítását elvégezték mindkét módon. Az eredményekből ugyanazokat

a következtetéseket lehet levonni. A párkapcsolaton belüli erőszak és a gyermekbántalmazás kockázatai ott magasabbak, ahol a szomszédságban élők hátrányos körülmények között élnek (alacsonyabb a gazdasági státusuk és az iskolai végzettségük, magasabb mértékű a politikai aktivitásuk, nagyobb a bevándorolt népesség koncentrációja és magasabb a körzetbeli lakásokba való ki- és beköltözés aránya). A két erőszakos cselekedet között a Pearson-féle korrelációs kapcsolat igen erős ($r=0,85$), ha a relatív kockázatok logaritmusai közötti szorosságot számolják. A legtöbb népszámlálási körzetnek az erőszak mindkét formáját tekintve vagy egyszerre magas, vagy egyszerre alacsony a gyakorisága. A körzeteknek csak az egytizedénél mutatkozik eltérés (például magas arányú párkapcsolaton belüli erőszak és alacsony gyermekbántalmazás vagy fordítva).

A különböző pszichoszociális folyamatok magyarázattal szolgálnak a családi erőszak egyes városrészekben való megjelenésének jelentős koncentrációjára. A szociális rendezetlenség csökkenti az e területen élők társadalmi kontrollját. A bizalmatlanság akadályozhatja az e körzetben lakók

társadalmi normákat követő magatartásának kialakulását és megerősödését, hogy olyanokká váljanak, mint a körzetben élők többsége. A társadalomban elfogadott értékektől való elzárkózás szintén magyarázhatja a családi erőszakban részt vevők magatartását. A szomszédok sokszor elnézik a közelükben folyó erőszakos cselekményeket. A magas stressz-szint és a család életminőségének csökkenése szintén hozzájárulhat a gyermekbántalmazáshoz és a párkapcsolaton belüli erőszakhoz.

A tanulmány korlátaira a szerzők is utalnak. Ők is csak hivatalos adatokból dolgozhattak, noha a jelenség természetéből adódóan számos eset sem az erőszak idején sem később nem jut a hatóság tudomására. A kutatás mégis példaadó, mert más városokban és más kulturális közegben is érdemes lenne a családon belüli erőszakot vizsgálni.

TÁRGYSZAVAK: családon belüli erőszak, szomszédság, Spanyolország

HAJNAL BÉLA

16/2019

Fiatal felnőttek: a feszült viszony a szülőkkel gyakran a fiatalok pénzügyi nehézségeivel függ össze

Sébastien Grobon – Christelle Thouilleux: Jeunes adultes: les tensions avec les parents sont souvent liées aux difficultés financières des jeunes

Insee Première, 2018. 1726. sz. 1–4. p.

URL: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/3681130>

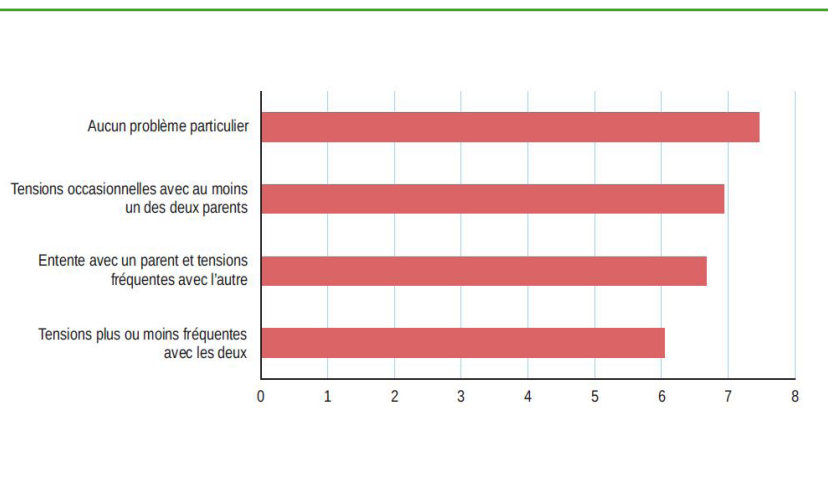
A szülő-gyermek viszony minőségét ismerteti a francia Nemzeti Statisztikai és Gazdasági Tanulmányok Intézetének (INSEE) kiadványa, az időszakos társadalmi-gazdasági kérdések tömör elemzéseit tartalmazó *INSEE PREMIERE* című sorozat elemzése. Az ifjúság erőforrásairól 2014-ben végzett felmérés

szerint Franciaországban a 18 és 24 év közötti fiatalok 91%-ának mindkét szülője életben volt, és legalább egyikükkel tartották a kapcsolatot. Az utóbbiak 65%-a kiegyensúlyozott viszonyról számolt be velük; 21%-uk időnként adódó nézeteltéréseket említett, míg 14% úgy nyilatkozott, hogy

1. ábra: Az étellel való szubjektív elégedettség átlagos pontjai a szülőkkel fenntartott kapcsolat minősége szerint

Folytatólag: Különösebb problémák nélkül – Alkalmi feszültségek legalább a szülők valamelyikével – Összhang az egyik, gyakori nézeteltérések a másik szülővel – Többé-kevésbé gyakori feszültségek mindkét szülővel.

legalább az egyik szülővel gyakoriak a súrlódások. A feszültségek (még alkalmiak is), gyakrabban fordulnak elő a fiatalok és az apjuk, mint az édesanyjuk között (27, illetve 22%). A fiatal felnőttek 7%-a minden kapcsolatát felszámolta apjával, ugyanakkor az édesanyjával vagy mindkét szülővel mindössze 1%-uknak szünetel a kapcsolata.

A szülők a gyermekeikhez fűződő viszonyukat inkább ítélik felhőtlennek: 77%-uk szerint semmi sem árnyékolja be kapcsolatukat, 18% adott számot időnként felmerülő problémákról, 3% gyakori nézeteltéréseket említett – és 2% minden kapcsolatot megszakított a gyermekével. A fiatalok vélekedése a szülőkkel fenntartott kapcsolatukról gyakran áll közelebb az édesanyjuk, mint az édesapjuk álláspontjához. Azok a fiatalok, akik nem élnek szüleikkel egy fedél alatt, rendszeresen, hetente legalább egyszer felhívják őket telefonon – leginkább édesanyjukat: ez jellemző tízből nyolc megkérdezettre. Ugyanakkor az apák „elhanyagoltabbak” mind leányaik, mind fiaik körében: őket tíz fiatal közül csak hét keresi meg rendszeresen.

Az állástalan fiataloknál többször fordul elő gyakori vagy többé-kevésbé gyakori súrlódás legalább az egyik szülővel: ez áll 23, illetve 8%-ukra. A szüleikkel kiegyensúlyozatlan viszonyban álló fiatalok egyben pénzügyi nehézségekkel is küzdenek (nehezen jönnek ki a rendelkezésükre álló összegből vagy képtelenek adósságok nélkül boldogulni): ez jellemző a mindkét szülővel többé-kevésbé állandósult nézeteltérésekről beszámoló 45%-ára. Ugyanez vonatkozik a minden kapcsolatot felszámoló fiatalokra is: 48%-uk él anyagi nehézségek között. Csekélyebb arányban igaz ez azokra is, akik elvesztették egyik szülőjüket (34%).

A szülőktől kapott anyagi segítség jobbra független a hozzájuk fűződő viszonytól. A tanulmányokat végzők rendszeres pénzügyi támogatást kapnak (ami a – főleg étkezésekben megnyilvánuló –, „természetbeni hozzájárulások” nélkül értendő), összege a szüleikkel kiegyensúlyozott viszonyban állóknál átlagosan havi 320 euró, míg a többé-kevésbé gyakori súrlódásokat felmutatóknál 200 euró. Az elvált szülők gyermekeinek feszültebb a viszonyuk felmenőikkel: gyakori feszültségekről számolt be 40%-uk – ami tízszerese a nem elvált szülők gyermekeinél tapasztalt aránynak; a feszültségek túlnyomórészt az apákkal alakulnak ki.

A szülőkhöz fűződő viszony a fiatalok szubjektív jóllétét lényegesen meghatározó tényező. Jelentősek a szubjektív jóllétet mérő skálán a felhőtlen viszonyt (7,5 pont) és a feszültségekkel terhes kapcsolatot (6,1 pont) jelző értékek közötti különbségek. A szülőkkel fennálló kapcsolat hatásának mértéke a fiatalok szubjektív jóllétére nem tér el lényegesen az olyan összetevőktől, mint amelyet a súlyos anyagi gondok okoznak, valamint a munkanélküliség vagy a rossz egészségi állapot.

TÁRGYSZAVAK: fiatalok, szülő-gyermek kapcsolat, szubjektív jóllét, Franciaország

HOLKA LÁSZLÓ

17/2019

Jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenségek Amerikában, 1949–2016

Moritz Kuhn – Moritz Schularick – Ulrike I. Steins: *Income and Wealth Inequality in America, 1949–2016*

INET Working Paper Series, 2018. november 15. 1–66. p.

URL: https://www.ineteconomics.org/uploads/general/Wealthinequality_June2018.pdf

Napjainkban az egyenlőtlenségek kérdéseit a növekvő, szűnni nem akaró aránytalanságok miatt fokozott figyelem övezi. Ezen belül kérdés a jövedelmekben, illetve a vagyoni helyzetben kimutatható különbségek alakulása: a jövedelmekre viszonylag bő adatforrások állnak rendelkezésre, s így az e téren mutatkozó egyenlőtlenségek kutatása előrehaladott, a vagyonokra ugyanez kevésbé érvényes. A bonni egyetem három munkatársa az Új Közgazdasági Gondolkodás Intézetének (INET)¹ égisze alatt az amerikai lakosság pénzügyi helyzetének alakulására vonatkozó idősorok összeállításával elemezte az eltérő helyzetű társadalmi rétegek (és két nagy etnikai csoport) anyagi eszközeinek összetételét, kitérve egyben a jövedelmi és a vagyoni egyenlőtlenségek viszonyára.

A tanulmány kulcsfontosságú megállapítása egy kutatásokban mindeddig mostohán kezelt jelenségben rejlik: a második világháború után Amerikában a vagyoni egyenlőtlenségek alakulásában központi szerepet játszottak a pénzügyi eszközökben (és ingatlanokban) bekövetkezett átváltozások. A háztartások anyagi eszközeinek összetétele ugyanis jelentősen eltér a különböző vagyoni helyzetben lévő rétegek között: míg a tehetős háztartások aktívumaiban jellemzően

értékpapírok találhatók, addig a tipikus középosztálybeliekében túlsúlyban vannak a saját tulajdonú lakóingatlanok, amelyek rendszerint kölcsönökkel terhelték – s ez a különbség az időszak folyamán mindvégig kimutatható.

A jelenség jelentős hatást gyakorol a vagyoneosulás dinamikájára. Egyik megnyilvánulása, hogy az értékpapírok és az ingatlanok árában bekövetkező változások más-más következményekkel járnak a legfelső vagyoni rétegek és a középső réteg tagjaira nézve. Az ingatlanárak emelkedése vagyoni nyereséggel jár a középosztály számára, s ha minden egyéb körülmény változatlan, enyhíti a vagyoni egyenlőtlenséget. A tőzsdei árobbanás viszont az értékpapírokkal rendelkező legfelső réteget gyarapítja. Ily módon a vagyoni egyenlőtlenségeket a háztartások portfóliójának heterogenitása miatt az ingatlanpiac és az értékpapírpiac mozgásának viszonya szabja meg.

A megállapításokat alapvetően azokból az idősorokból szűrték le, amelyek a fogyasztók pénzügyi helyzetére vonatkozó felmérésekből származnak – Survey of Consumer Finances (SCF). A háromévente végzett felvételeket a központi jegybank szerepét betöltő FED és a pénzügyminisztérium 1983 óta közösen gondozza; lebonyolítását 1992-től kezdve a Chicagói Egyetem NORC nevű, társadalmi és gazdasági felvételekre szakosodott társult intézete végzi. A családok pénzügyi helyzetének vizsgálata korábban kezdődött: az első felvételt 1948-ban, a Michigani Egyetem (Ann Arbor) társadalomkutatási intézete hajtotta végre, majd évente megismételte 1971-ig. A szerzők elvégezve az archivált nyers adatok harmonizálását leszögezik, hogy az általuk harmonizálással

¹ Institute for New Economic Thinking néven New Yorkban a gazdasági válságot követően 2009 októberében alapítványokból létrehozott agytröszt. Tanácsadó testülete neves közgazdászokból áll (köztük öt Nobel-díjas van), számos egyetemen alakított ki együttműködést. A kutatások két fő irányban történnek: vizsgálják a humán tőke és a gazdasági lehetőségek kapcsolatát, valamint a közgazdasági gondolkodás történetét. <https://www.ineteconomics.org/about/our-purpose>.

létrehozott idősor és a Thomas Piketty² által az adóhatóság adminisztratív forrásából származó adatokból összeállított hosszú távú visszatekintő sorok egymás kiegészítéseként kezelendők. Emlékeztetnek ugyanakkor az adminisztratív adatok korlátaira, utalva Piketty becsléseinek elkerülhetetlen pontatlanságaira.

Részletesen bemutatják a történeti idősorok rekonstrukciója során alkalmazott eljárásokat – az ezt kísérő nehézségeket jelzi az új pénzügyi eszközök (például a hitelkártyák) megjelenése. Megjegyezve, hogy a felvételek adataiban egyes változóknál folytonossági hiányok mutatkoztak, a tanulmány sorra veszi a változókat (jövedelem, aktívumok, tartozások), s közli: a háztartás nettó értékállományát tükröző vagyont a háztartások konszolidált mérlegének kiszámításával állapították meg. Bemutatja az alkalmazott súlyozásokat és imputálásokat, a hiánypótlások esetében követett eljárásokat, s hogy milyen eredményekkel járt a demográfiai jellemzők egybevetése a Census Bureau megfelelő népszámlálási adataival. A mikro- és a makroszint óhatatlan eltérései következtében a bérek, tőkejövedelmek, tulajdonosi jövedelmek pontos bemutatásához további vizsgálatot igényelt a nemzeti számlák tényszámaival történő egybevetés.

A megalkotott idősorokra érvényesített Gini-együtthatóból kiolvasható, hogy a világháborút követő időszakban a jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenségek nemcsak a teljes populáción (az összes háztartáson) belül növekedtek, de nagyobbak lettek mind az alsó 90, mind az alsó 99%-on belül is. Az összesített Gini-együttható az 1971. évi, háború utáni 0,43-as mélypontját követően 2016-ra 0,58-ig emelkedett. A vagyon eloszlási dinamikája egyenletesebben alakult, a vagyoni egyenlőtlenségekre számított Gini-együttható 1950 és 2007 között 0,8 körüli értékeket mutatott, viszont 2007-től 2016-ig 0,85-re emelkedett.

A tanulmány a vagyonok portfóliója szerint megalkotott csoportok (alsó 50%, az 50–90% közötti réteg, a felső 10%, valamint az összes háztartás) vonja le következtetéseit a jövedelmi és vagyoni viszonyok egymásra gyakorolt hatásáról, s így az egyenlőtlenségek alakulását befolyásoló két tényező szerepéről.

TÁRGYSZAVAK: vagyoni és jövedelmi egyenlőtlenség, háztartások aktívumai, történeti mikroadatok

HOLKA LÁSZLÓ

18/2019

Egyenlők a jövedelmekben, egyenlőtlenek vagyonban? Lakástulajdonosi egyenlőtlenségek a Cseh Köztársaságban

Petr Sunega – Martin Lux: Rovní v příjmech, nerovní v majetku? Nerovnosti ve vlastnickém bydlení v ČR

Sociologický Časopis, 2018. 5. sz. 749–780. p.

URL: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/7f8773824162e8e8c09b420c6347f6f4af6e63c4_18-5-05Sunega25.pdf

² Thomas Piketty – Emmanuel Saez: Income inequality in the United States, 1913–1998. *The Quarterly Journal of Economics*, 2003. 1. sz. 1–41. p.

A saját tulajdonú lakások aránya és az általános jólét szintje közötti összefüggést (Jim Kemeny 1981-es hipotézisét)¹ a kutatások adatokkal támasztották alá. A lakástulajdon és egyben a jólét növekvő hányada oka és következménye annak, hogy az állam szociális kiadásokra és nyugdíjakra egyre kevesebbet fordít. A magánkézben lévő ingatlanok, a lakások regionálisan meghatározott áralakulása jelentékeny hatást gyakorolhat a meglévő egyenlőtlenségek újratermelődésére, csökkenésére vagy fokozódására; az államnak a nyugdíjak fedezésére való csökkenő képessége miatt pedig a társadalom öregedésével komoly hatást gyakorolhat a réteg-ződés alakulására is.

A tanulmány a lakástulajdon vizsgálatával a vagyoni egyenlőtlenségek Csehországban mindeddig mellőzött területét vizsgálja. Míg a jövedelmi egyenlőtlenségek feltárása a korábbiakban megfelelő teret kapott, a vagyonokban meglévő különbségeknek kevesebb figyelmet szenteltek. Holott ezek egyik legfontosabb összetevője, az ingatlan-tulajdon a háztartások vagyonának legjelentékenyebb összetevőjévé vált. Míg Csehországban 1991-ben saját tulajdonú lakásban élt a háztartások 38%-a, arányuk 2011-re már 56%-ra duzzadt. További 9% szövetkezeti lakásokban lakik, amelyek a tulajdonnal való rendelkezés szempontjából közel állnak a saját tulajdonú lakásokhoz (ezen túlmenően becslések szerint a csehországi háztartások 11%-a rendelkezik üdülőkkel, ám ezektől a tanulmány eltekint).

Az ingatlanárak megfigyelését a Cseh Statisztikai Hivatal 1998-ban kezdte meg; a megfelelő index tanúsága szerint 2016-ig a lakások ára 214%-kal emelkedett, a családi házaké pedig 124%-kal. Az átlagos emelkedés komoly regionális eltéréseket fed: míg Közép-Csehországban a növekedés 2015-ig 256%-os volt, az északi fekvésű Ústí nad Labem régiójában mindössze 36%-ra rúgott. Az Ústí régiójában élők így nemcsak a köztársaság legalacsonyabb jövedelemmel rendelkező háztartásai közé tartoznak, de lakásaik ára is a legmérsékeltebb emelkedéssel tűnt ki: az ingatlanárakban meglévő aránytalanságok összefüggésben állnak a jövedelmek eltéréseivel, további területi egyenlőtlenséget gerjesztve.

A szerzők emlékeztetnek rá, hogy nemzetközi kutatások szerint a fejlett országokban a háztartások közötti vagyoni egyenlőtlenségek nagyobbak, mint a jövedelmi aránytalanságok. Ebből ered a szerzők három hipotézise: az első szerint Csehországban 2010 és 2016 között a lakástulajdonban meglévő egyenlőtlenségek nagyobbak voltak a jövedelmieknél; a második, hogy ez a különbség az idő előrehaladtával nőtt, harmadik feltevésük pedig, hogy a csekélyebb jövedelmű háztartások ingatlanvagyonának értéknövekedése elmaradt a tehetősebbekétől. A tanulmány a vagyoni és jövedelmi egyenlőtlenségek mellett vizsgálja a háztartások lakásingatlanjainak realizált és nem realizált, a szerzők kalkulációiból származó, fiktív „nyereségében” vagy „veszteségében” számított értékváltozásait, az elemzést leszűkítve azokra az ingatlanokra, amelyekben a háztartás tagjai laktak. A variációs és a jövedelmi (vagyoni) egyenlőtlenségi együttthatók mellett kitérnek az alsó és a felső kvintilisbe tartozó háztartások jövedelmének (vagyonának) egybevetésére, továbbá a Gini-együttthatóra, sőt, az Atkinson-féle együttthatóra.²

Az elemzés kiindulópontjául az Európai Unió jövedelmekre és életkörülményekre vonatkozó felvételeinek (SILC) 2010 és 2016 közötti hullámaiból kapott adatok szolgáltak. A felmérés előnye, hogy 2008-tól feltünteti a megkérdezettek otthonaként használt saját lakások vagy házak piaci értékét. Hátrányai közé tartozik viszont egyrészt, hogy az esetleges további ingatlanok értéke nem szerepel benne, másrészt, hogy a minta cserélődése miatt az áralakulás nem követhető nyomon. A hiányosságok kiküszöbölése érdekében az adatok készletét kiegészítették a jelzáloghiteleket nyújtó csehországi bankokból származó adatokkal, amelyeket a hedonikus árindex alkalmazásával számítottak a mintára. A műveletet külön-külön elvégezték a lakásokra és a családi házakra, illetve kombinálva a régiókra, a településnagyságra és a lakások alapterületére.

Az eredmények elemzése után bemutatott következtetések szerint Csehországban a vizsgált időszakban a vagyoni egyenlőtlenség mértéke

¹ Jim Kemeny: *Myth of Home Ownership: Private Versus Public Choices in Housing Tenure*. London, 1981, Routledge. 1–179. p.

² Az alacsony és magas jövedelmi osztályokon belüli egyenlőtlenségekre kidolgozott mérőszám.

meghaladta a jövedelmiét, sőt, erősebb tendenciát mutatott a fokozódásra. Kiderült, hogy a vagyoni egyenlőtlenségek erősen kapcsolódnak az iskolai végzettséghez (mind a háztartásfőéhez, mind az egy fedél alatt élők általános végzettségi szintjéhez) – habár jelentősége idővel csökkent. Az idő előrehaladtával emelkedett viszont a háztartások nettó pénzjövedelmének szerepe. Az egymással ellentétes irányú mozgások lehetséges magyarázataként a szerzők felvetik, hogy alighanem megnőtt a saját ingatlan megszerzésének esélye azok számára, akiknek a munkahelye és jövedelme szorosan kötődik a gazdasági konjunktúrához, míg a magasan

képzett személyek jövedelme kevésbé kapcsolódik a gazdasági élet ingadozásaihoz. Bebizonyosodott az is, hogy a jövedelmi szempontból legkedvezőtlenebb helyzetű lakástulajdonosok ingatlanjainak értéknövekedésének nem realizálódott, fiktív „nyeresége” jelentősen elmaradt a tehetősebb rétegeknél tapasztalható mértékektől.

TÁRGYSZAVAK: egyenlőtlenségek, ingatlanvagyon, lakástulajdon, Csehország

HOLKA LÁSZLÓ

19/2019

A méltánytalan egyenlőtlenség mérése: az esélyegyenlőség és a szegénységtől való mentesség összeegyeztetése

Paul Hufe – Ravi Kanbur – Andreas Peichl: Measuring Unfair Inequality. Reconciling Equality of Opportunity and Freedom from Poverty
CESifo Working Paper, 2018. 7119. sz. 1–47. p.

URL: http://www.cesifo-group.de/DocDL/cesifo1_wp7119.pdf

A társadalmi egyenlőtlenségek vizsgálatát az utóbbi évtizedben kiegészíti az esélyegyenlőségek értelmezése, amely elméleti síkon mind filozófiai, mind közgazdasági kérdésként felvetődik. Az esélyek alakulását elemzik mind az egyéni felelősség oldaláról, mind a fogyasztói preferenciák aspektusából, alapvető dilemmaként a jogos (igazolható, méltányos) avagy a nem jogos (tiszteletlen, méltánytalan) esélybeli egyenlőtlenségeket taglalva, végső soron a társadalmi újraelosztás (segélyezések, támogatások, adózás) indokoltságát és megfelelő mértékét érintve. A tanulmány szerzői az erre vonatkozó irodalom áttekintéséből azt szűrik le:

méltánytalanak (érdemtelenek) tekinthető az esélyek egyenlőtlensége, amennyiben annak háttérében az egyéni ellenőrzésen kívül álló tényezők húzódnak meg; ha ezekre az egyéni döntések nem gyakorolhatnak hatást.

Az esélyegyenlőségek és a szegénység mérése vonatkozó nagyszámú kutatás ismeretében a szerzők arra tesznek kísérletet, hogy összeegyeztessék a kétféle mutatót, lévén, hogy a rendelkezésre álló feldolgozások általában csak az egyik aspektust vizsgálják, a másikat legfeljebb a súlyozás céljaira használva fel. Első lépésként a jövedelmi egyenlőtlenségeket úgy számítják át, hogy megfeleljenek

a kétféle mutató mögött meghúzódó elveknek, második lépésként a méltánytalan egyenlőtlenséget a megfigyelt, illetve a méltányos jövedelmi egyenlőtlenség eloszlásának eltéréseként határozzák meg. A meglévő feldolgozások az esélyegyenlőtlenségek alsó határ felé történő torzításait részben a felhasznált adatok körének bővítésével, részben kifinomultabb ökonometriai modellekkel kísérelték meg kiiktatni – a szerzők ehelyett a jövedelemeloszlás méltányosságának megítélésében követett többféle norma érvényesítésével vélik áthidalni a problémát.

Módszerüket két adatállományon szemléltetik. A méltánytalan egyenlőtlenséget 31 európai ország harmonizált adatain számítják, kimutatva, hogy a méltánytalan egyenlőtlenség mértéke megkétszereződik, amennyiben az esélyegyenlőtlenségi aspektust kiegészítik a szegénység (illetve a szegény-

ségtől való mentesség) vonatkozásával. A másik az Amerikai Egyesült Államok 1969 és 2012 közötti adatsorain mutatja ki a méltánytalan egyenlőtlenség alakulását. Ebből kiderül, hogy a kilencvenes évek kezdetéig a méltányos egyenlőtlenség volt a jellemző, azt követően a méltánytalan. A kutatás egyik hozadékeként megállapítható, hogy a méltánytalan egyenlőtlenség alig korrelál a jómódban élők számának gyarapodásával, tehát a szerzők szerint a legfelső jövedelmi hányadra összpontosító vizsgálatok félrevezetőek lehetnek.

TÁRGYSZAVAK: egyenlőtlenség, esélyegyenlőség, szegénység, méltányosság

HOLKA LÁSZLÓ

GAZDASÁG

20/2019

A kínaiak közvetlen beruházásai (FDI) a V4-országokban, az együttműködés kiterjesztéseként

Tomas Dudas: Foreign Direct Investments as a Tool of the Expansion of Chinese Corporations in V4 Countries

Innovation Management, Entrepreneurship and Sustainability 2017 Proceedings of the 5th International Conference. 2017. Szerk.: Ondřej Dvouletý – Martin Lukeš – Jan Mísař. Praha, 2017, Nakladatelství Oeconomica. 157–167. p.

URL: <https://www.ceeol.com/search/chapter-detail?id=544097>

DOI: [10.18267/pr.2017.svo.2216.6](https://doi.org/10.18267/pr.2017.svo.2216.6)

A Kínából kiáramló külföldi közvetlen beruházások (foreign direct investment – OFDI) értéke 2005-től gyorsan nő a cseh, a lengyel, a magyar és a szlovák gazdaság stratégiai ágazataiban. A kínai kormányzat 1970 és 2013 között közel harmincezer OFDI-ügyletet hagyott jóvá, azok mindössze 0,46%-a (133 projekt) célországa a V4-térség. Az összes kínai OFDI-ügyletből kilencven az ipari és 42 a szolgáltató ágazatok beruházása.

A kínai állami társaságok közvetlen befektetése a V4-országok feldolgozóipari, energetikai, szállítási beruházási projektjeinek egyik lényeges pénzügyi forrása. (1. táblázat)

A négy visegrádi ország (V4) részesedése az Európai Unióba érkezett összes kínai OFDI állományában 2016 végén csak 3,5%, ebből Magyarországra 2015, Lengyelországra 936, a Cseh Köztársaságra 569, Szlovákiára 49 millió EUR.

A nemzetközi adatbázisok (például¹ China Global Investment Tracker)² tartalmazzák az értékhatárnál

nagyobb, bejelentett kínai kiáramló FDI (OFDI)-ügyletek adatait, bár azok egy része meghúsz vagy a tényleges megvalósításuk csak évekkel később történhet. A bejelentett és százezer USD egyedi értéknél nagyobb OFDI-ügyletek 2016 végi állománya Magyarországon mintegy 4,6, Lengyelországban 1,6 milliárd USD értékű.

Az Európába beáramló összes kínai OFDI 2016. évi értéke mintegy 35 milliárd EUR, ennek túlnyomó része brit, francia és német cégekhez érkezett. Kína OFDI-állománya a V4-térségben 2015 végén mintegy 666 millió EUR, azonban kisebb, mint a japán vagy a dél-koreai közvetlen beruházások értéke. (2. táblázat)

A cikk megnevezi azokat a fontosabb kínai befektetőket, amelyek OFDI-ügyleteket jelentettek be a V4-térség ipari, valamint szállítási ágazataiban 2005 után. A V4-térség legtöbb kínai tulajdonú leány-vállalata kevesebb, mint 1000 főt foglalkoztat. A kelet-ázsiai országok közül Dél-Korea OFDI-projektjei több tízezer munkahelyet létesítettek a V4-térségben, ilyen ipari beruházó például a Samsung, az LG, a Hyundai/Kia, a Hankook, a Nexen Tire stb.

A kínai OFDI-ügyletek nagyobb része a V4-térségben nem cégvásárlás (cross-border acquisitions – M&A), hanem zöldmezős beruházás (greenfield investments – GI). Magyarországon a kínai Wanhua társaság a Borsodchem vegyipari társaság tulajdo-

¹ A felhasznált forrásmunkák egyike: *Chinese Investment in Europe A Country-Level Approach*. Szerk.: John Seaman – Mikko Huotari – Miguel Otero-Iglesias. ETNC (European Think-tank Network on China) Report, 2017. 1–168. p. Elérhető: https://www.clingendael.org/sites/default/files/2017-12/ETNC_Report_2017.PDF.

² Forrás: China Global Investment Tracker. Elérhető: <http://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>.

A beruházás projektjei	Cseh Köztársaság	Magyarország	Lengyelország	Szlovákia
Kínai projektek összesen	33	40	55	5
Textilipar	2	4	2	0
Ruházati ipar	2	6	4	0
Fémtermék gyártása	1	1	5	2
Gépgyártás	6	3	6	1
Járműgyártás	3	2	3	0
Elektromos gépek gyártása	5	6	7	1
Kereskedelem	6	6	10	0

OFDI	Dél-Korea	Japán	Kína
A fogadó ország	millió EUR		
Cseh Köztársaság	2232,4	1277,1	246,5
Magyarország	1273,7	753,8	214,7
Lengyelország	833,9	706,3	198,5
Szlovákia	2837,4	41,7	15,9

1. táblázat: A fontosabb bejelentett kínai közvetlen beruházások (FDI) ágazatai a visegrádi országokban (V4), 2014, darab

2. táblázat: A dél-koreai, a japán és a kínai közvetlen beruházások (FDI) állománya a visegrádi országokban (V4), 2015 végén

nosaként 4200 főt foglalkoztat, az ügylet értéke mintegy 1700 millió USD.

A V4 országaiba áramló FDI állományának mintegy 80%-a az Európai Unió tagállamaiból érkezett. A kínai OFDI 2015. évi részesedése egyik V4-országban sem haladja meg (közvetlenül) a 0,3%-ot: Magyarországon az értékarányuk 0,28, a Cseh Köztársaságban 0,23, Lengyelországban 0,12, Szlovákiában 0,04%. Nagyobbak az értékarányok a kínai anyavállalat Hong Kong közvetítésével történő OFDI-ügyleteivel együtt, de a részesedésük így is kisebb 1%-nál.

A V4-térség megfigyelt összesen 133 kínai OFDI-ügyletéből mindössze három valósult meg a kilencvenes években, és a 2000 és 2005 közötti időszakban is csak kilenc. A terjeszkedés gyorsulására utal a V4-térségbe 2009 és 2013 között jóváha-

gyott 69 kínai OFDI-projekt, ez a fele a teljes 1970 és 2013 közötti időszak mennyiségének.

Stratégiai jelentőségűek a cseh, a lengyel és a szlovák energetikai ágazatok kínai OFDI-ügyletei. A cikk megnevezi a fontosabb kínai irányítású létesítményeket például az erőművekben, a hálózati infrastruktúrában, a megújuló energiaforrások felhasználásában. Nincs kínai tulajdonú leányvállalat Magyarország energiaellátó ágazataiban.

Tárgyszavak: visegrádi országok (V4), FDI, ágazat, nemzetközi összehasonlítás, Kína

NÁDUDVARI ZOLTÁN

21/2019

A kőolajárak ingadozásának hatása az olajexportáló szovjet utódállamok gazdaságpolitikájára

Elchin Suleymanov – Farhad Rahmanov – Cihan Bulut – Fakhri Hasanov: The Impact of the Oil Price Fluctuations on the Economic Policy in Oil-Exporting Former Soviet Union Countries

Academic Journal of Economic Studies, 2018. 1. sz. 111–122. p.

URL: http://www.ajes.ro/wp-content/uploads/AJES_article_1_153.pdf

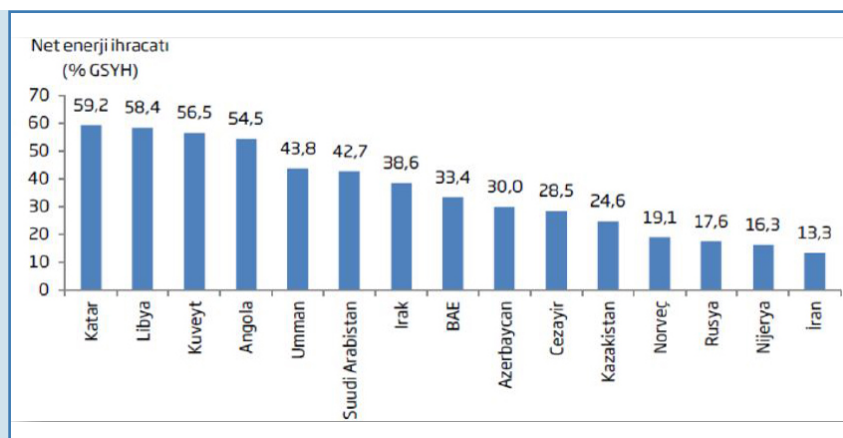
A cikk táblázata összehasonlítja a legnagyobb igazolt olajkészlettel (proven oil reserves) rendelkező országok 2016-os mennyiségi adatait. Ebben a rangsorban a hetedik Oroszország, a tizenkettedik Kazahsztán, a huszadik Azerbajdzsán. A kőolaj kitermelésének mennyiségi rangsorában Oroszország a harmadik.

A három szovjet utódállam energiaágazatai meghatározó arányúak a GDP termelésében, és költségvetési egyensúlyuk egyik meghatározója a kőolajexport állami bevétele. Az energiahordozók nettó kivitelének aránya a 2015. évi GDP-hez viszonyítva Azerbajdzsánban 30,0, Kazahsztánban 24,6, Oroszországban 17,6% (1. ábra)

Az árzuhanás csökkentette a kőolajexport bevételét, és ez – bizonyos késleltetéssel – zavarokat okoz a gazdaság többi ágazatában, mind az árutermelő, mind az építőipari, mind a szolgáltató, mind a pénzügyi közvetítő vállalatok szűkülő piaca révén. (2. ábra)

A szénhidrogén alapú energiahordozók részesedése Oroszország 2013. évi összes exportjában 68%. (3. ábra)

A kőolaj csökkenő világpiaci ára rontja a költségvetés egyensúlyát, és meghatározható a deficitet okozó küszöbszint (breakeven point of oil price). A kőolajár feltételezett 80%-os csökkenése eltérő hatású a megfigyelt fontosabb kőolajexportáló országokban. (1. táblázat)

1. ábra: Az energiahordozók nettó kivitelének rátája országok* szerint, 2015, százalék (GDP = 100)

*A kivitel nettó értékének rátája szerinti rangsor, a megfigyelt olajtermelők: Katar, Líbia, Kuvait, Angola, Omán, Szaúd-Arábia, Irak, Egyesült Arab Emirátusok, Azerbajdzsán, Algéria, Kazahsztán, Norvégia, Oroszország, Nigéria, Irán.

Országok	Küszöbár (USD/barrel)	Nettó energiaexport, %, (GDP=100)	GDP, 2013 (milliárd USD)	Felére csökkenő kőolajár becsült hatása a GDP-re	
				milliárd USD	%
Líbia	184	58.4	66	-19.3	-29.2
Irán	131	13.3	367	-24.4	-6.6
Algéria	130	28.5	212	-30.2	-14.2
Nigéria	123	16.3	522	-42.5	-8.1
Szaúd-Arábia	106	42.7	748	-159.7	-21.4
Irak	101	38.6	229	-44.2	-19.3
Oroszország	98	17.6	2.097	-184.5	-8.8
Egyesült Arab Emírségek	77	33.4	402	-67.1	-16.7
Kuvait	54	56.5	176	-49.7	-28.2
Norvégia	40	19.1	513	-49.0	-9.6

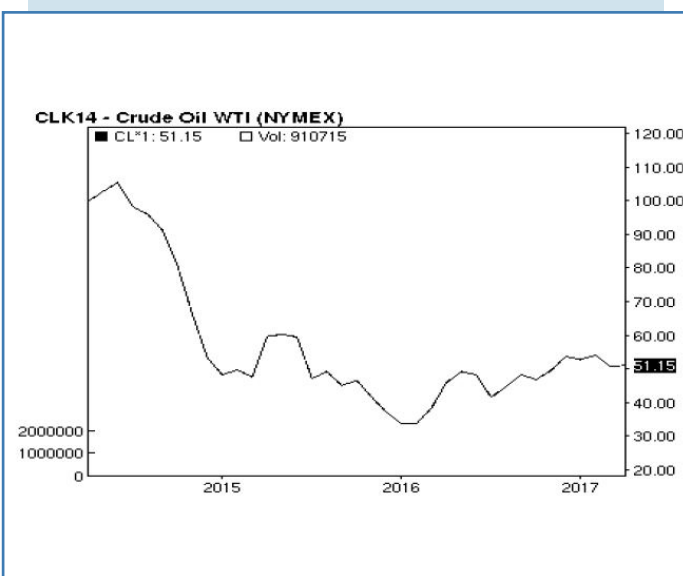
A kőolaj egységárának csökkenése apasztotta Oroszország központi bankjának devizatartalékait és gyengült a nemzeti valuta árfolyama.

A kőolaj világpiaci árának 2004-ig tartó növekedése segítette a GDP növekedését mind Kazahsztán, mind Azerbajdzsán gazdaságában, majd mindkét országban hirtelen csökkent a teljesítmény értéke.

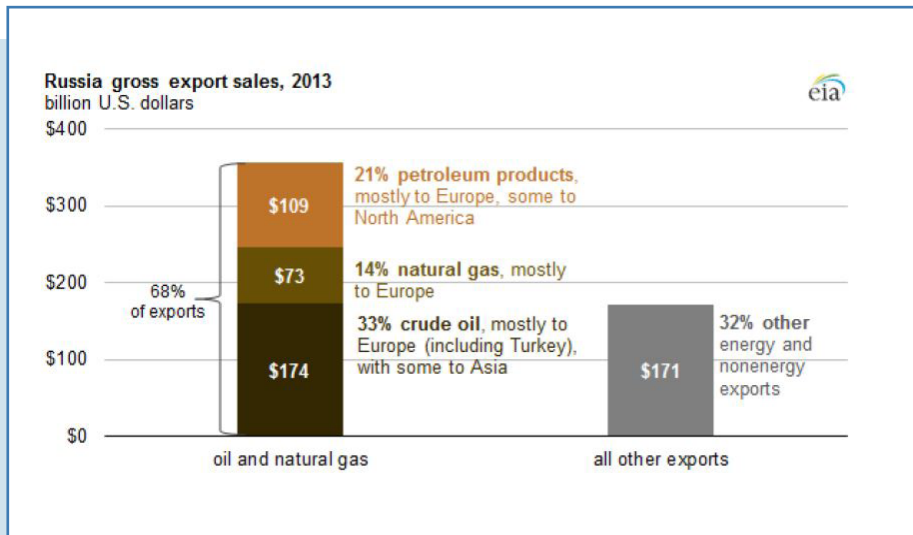
Az ásványkincsekre alapozott termelés és kivitel részesedése Kazahsztán költségvetési bevételében több mint 50%. A külkereskedelmi mérleg nagy exporttöbblete elsősorban a kőolaj 2015 előtti magas ára idején volt elérhető. Az ország a kőolajbevételekből fedezi a termelőeszközök és a fogyasztási cikkek importját, és a zuhanó világpiaci árak miatt csökkent a szénhidrogénexport bevétele, romlott a külkereskedelmi mérleg. A nemzeti valutát (kazah tenge – KZT) 2014. februárban 18%-kal leértékelték, a gazdasági növekedés (nemzeti valutában) 2013-ban 6, 2014-ben 4,3, 2015-ben 1,0%, és előrejelzések szerint 2018-ban érhető el a GDP 3,4%-os növekedése.

A szénhidrogén alapú energiahordozók termelése és kivitele adja Azerbajdzsán GDP-jének mintegy 39%-át, az egy lakosra jutó GDP 6,7-szeresére nőtt a 2005 és 2015 közötti időszakban. A globális gazdasági válság hatására a GDP éves növekedési üteme a 2004. évi 9%-ról 2010-ben évi 5%-ra csökkent, és ezt követően a kőolajárak zuhanása miatt stagnál az olaj kitermelésének mennyisége. (4. ábra)

1. táblázat: A kőolaj világpiaci árának küszöbértéke, a feltételezett csökkenés hatása a költségvetési egyensúlyra és a GDP-re

2. ábra: A kőolaj világpiaci árának alakulása, 2014–2017, USD/hordó

3. ábra: Az export összetétele* Oroszországban, 2013, százalék (összes export = 100)

*A bruttó export értékében a nyers kőolaj 2013. évi aránya 33% (főként európai és ázsiai rendeltetéssel 174), a földgázé 14% (főként Európába 73), a kőolajtermékeké 21% (109 milliárd USD), főként Európába, kisebb része Észak-Amerikába, ez összesen 68%; a nem szénhidrogén alapú összes többi exportcikk aránya 32% (171 milliárd USD).

4. ábra: Azerbajdzsán kőolaj termelésének mennyisége, 2004–2016, millió tonna

A gazdaságpolitika 2010 után lépéseket tett a kőolajtól való függés mérséklésére, Azerbajdzsánban például növekedett a nem kőolajipari ágazatok hozzájárulása a GDP termeléséhez.

Tárgyszavak: kőolajkészlet, kőolaj-kitermelés, kőolajexport, piaci ár, gazdaságpolitika, szovjet utódállamok, Azerbajdzsán, Kazahsztán, Oroszország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

22/2019

Az árnyékgazdaság alakulása a világ országaiban: az utóbbi húsz év elemzéseinek tanulságai

Leandro Medina – Friedrich Schneider: Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years?

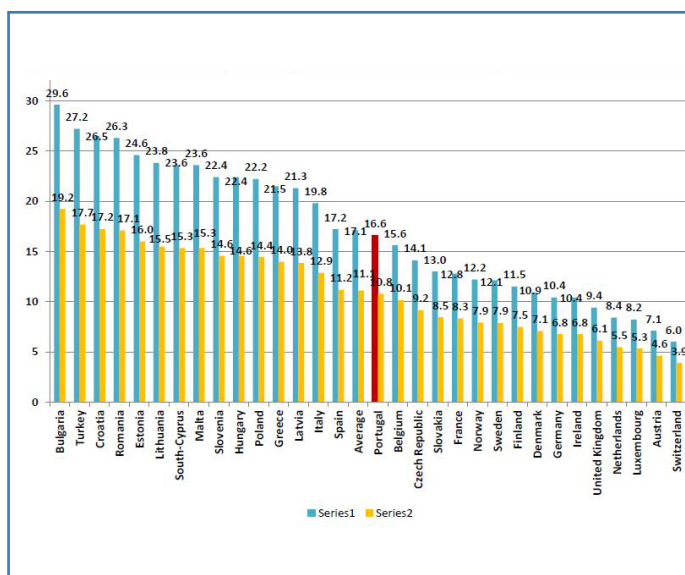
IMF Working Paper, WP/18/17. 1–76. p.

URL: <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/WP/2018/wp1817.ashx>

A statisztikai módszertani tanulmány a nem megfigyelt gazdasági tevékenységeknek (non-observed economy – NOE)¹ a GDP értékéhez viszonyított nemzeti rátáit hasonlítja össze az 1991 és 2015 közötti időszak éveire 158 nemzetgazdaság becslüt mutatósorozata alapján. A szerzők ismertetik a fontosabb eljárások koncepcióját, tényezőiket, a NOE nemzeti indikátorait. (1. ábra)

A nem megfigyelt gazdaság súlya az Európai Gazdasági Térség legtöbb országában csökkent az 1991 és 2015 közötti időszakban. A teljes időszak átlagos NOE-rátája és a záróév közötti különbség is jelzi a gazdaság fehéredési tendenciáját, hogy csökkent a rejtett (szürke) tevékenységek GDP-hez mért értékaránya. Az Európai Unió új tagállamainak NOE-rátája nagyobb, mint a fejlettebb nemzetgazdaságoké. (a 2. ábra bal oldalán)

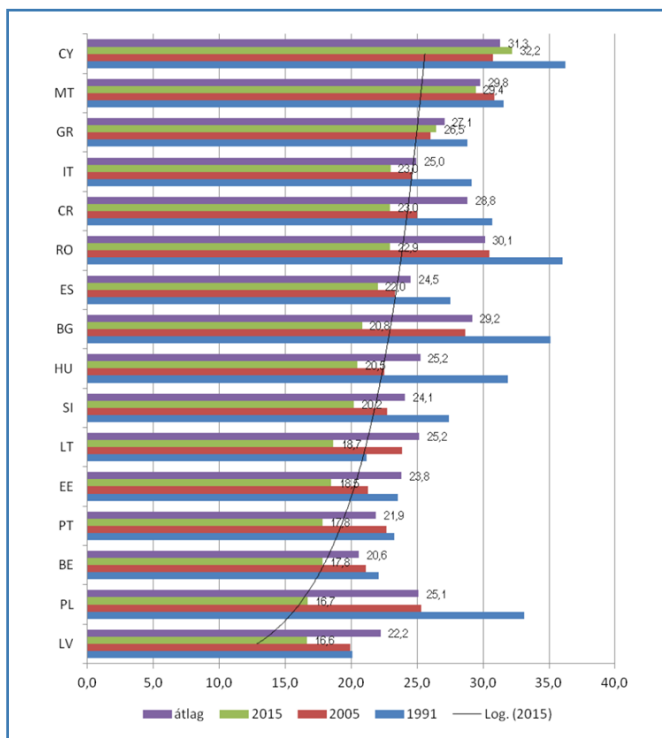
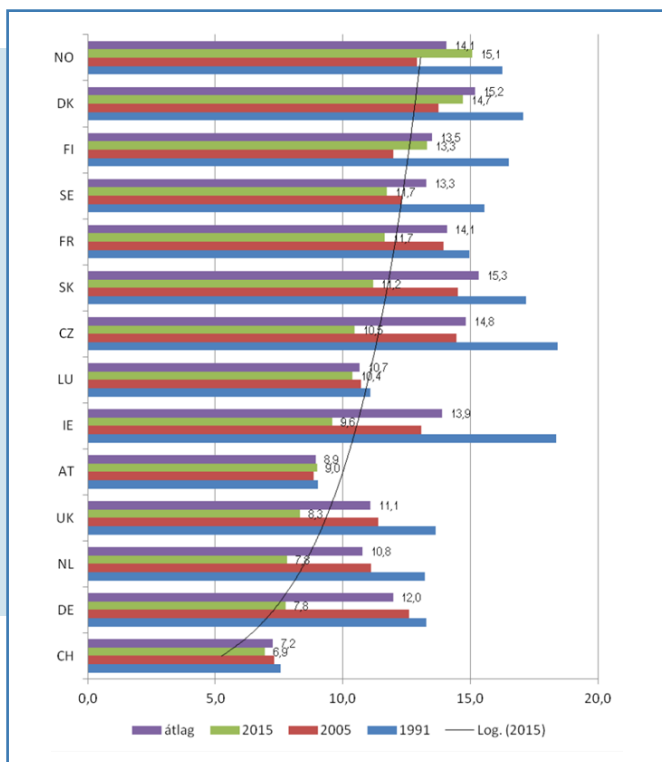
A NOE rátája alapján elemezhető a nemzetgazdaságban keletkezett jövedelem és a becslüt összes fogyasztás különbsége. Az esettanulmányok statisztikai eljárásai a rejtett gazdaság egymástól eltérő nemzeti rátáit eredményezték, eltérő a megjelent becslüt indikátorok magyarázó ereje. A becslüt igazolt módszerei kivétel nélkül alkalmazsak a NOE rangsorolására, nem emelhető ki olyan, amely mindegyiknél jobb. (3. ábra)

1. ábra: Az árnyékgazdaság (shadow economy) nem megfigyelt jövedelmének rátája térségek* szerint, 2017, százalék (GDP = 100)

*A rejtett jövedelmek (az árnyékgazdaság) MIMIC-eljárással becslüt eredeti (1.) és kiigazított (2. sorozat) rátáinak rangsora 21 európai ország GDP-jének százalékában és átlagosan.

¹ A NOE csak legális tevékenységeket vesz számításba, ilyen a rejtett és az informális gazdaság jövedelme, becslüt készül a statisztikai felmérésekből kimaradó jövedelemtermelésre is. A tanulmány ismerteti a becslüt tényezőit, hivatkozva az árnyékgazdaság (shadow economy) becslütéseinek feltételezéseire és összefüggéseire a MIMIC-modellben.

Az árnyékgazdaság nemzeti GDP-arányai több felmért (kemény) statisztikai mutató kombinálásával becsülhetők, ilyen például a gazdaság nyitottsága, a munkanélküliségi ráta, a GDP és növekedési üteme, a GDP egy lakosra jutó értéke stb. A becslés eljárása intézményi (puha) változókat is tartalmaz, ilyen a kormányzat mérete, a pénzügyi rendszer szabadsága, a korrupció fokozata stb. A NOE indikátora annál kisebb, minél fejlettebb a nemzetgazdaság.

2. ábra: Az árnyékgazdaság nem megfigyelt jövedelmének átlagos és éves rátája az Európai Gazdasági Térség országai* szerint, 1991–2015, százalék (GDP = 100)

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű adattáblázata alapján. Az országokat a betűjelük azonosítja. A rejtett jövedelmek (az árnyékgazdaság) 1991., 2005., 2015. évi és 1991–2015. évi átlagos százalékos arányainak a 2015. évi ráta szerinti rangsora a GDP százalékában.

A 158 ország NOE-mutatói alapján becsült GDP-értékarányok átlaga mintegy 32% (a medián 32,3%) a teljes 1991 és 2015 közötti időszakra. A NOE indikátorainak rangsorában Svájc (7,2) és Ausztria (8,9) rátája a legkisebb, Bolíviáé a legnagyobb (62,3%) az időszak átlagában.

A NOE értékaránya csökkenő tendenciájú, ahol nő a gazdaság teljesítménye és kedvező hatású a rejtett gazdaság fokozatos kifehéredése is. A világ megfigyelt országainak 2015. évi átlagos NOE-indikátora 5,3 százalékponttal kisebb, mint az 1991. évi.

A szerzők ismertetik a NOE fontosabb esettanulmányainak tényezőit, azok regressziós összefüggéseit és a becsléseik eredményeit. Általánosan alkalmazott közelítő számítási eljárás a többtényezős modell, a szerzők szerint ez a (MIMIC) koncepció konzisztens módon kezeli az árnyékgazdaság kiemelt nemzeti magyarázó tényezőit. A szerzők ismertetik a hiányzó számítási tényezők imputálásának bevált eljárásait, amelyek feltételezik a nem megfigyelt változók random jellegét (missing at random – MAR).

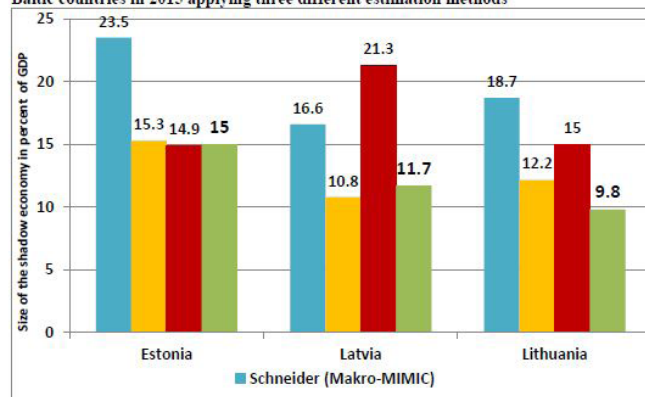
A tanulmány több új statisztikai becslési eljárást¹ is bemutat. Megfigyelték például a termelő

¹ A kiigazításra alkalmazott nem paraméteres illesztési módszer (Predictive Mean Matching method – PMM) ismertetése például: Gerko Vink – Laurence E. Frank – Jeroen Pannekoek – Stef van Buuren: Predictive mean matching imputation of semicontinuous variables. *Statistica Neerlandica*, 2014. 1. sz. 61–90. p. DOI: [10.1111/stan.12023](https://doi.org/10.1111/stan.12023). Elérhető: <http://www.stefvanbuuren.nl/publications/2014%20Semicontinuous%20-%20Stat%20Neerl.pdf>

3. ábra: A NOE-indikátor becslései és a MIMIC (Multiple Indicators Multiple Causes – MIMIC) mód-szer rátái országok* szerint, 2015, százalék (GDP = 100)

*Az észt, a lett és a litván NOE-indikátor négyféle eljárással becslülve, a bal szélső diagram az árnyékgazdaság aránya a GDP értékében.

Figure 4.1: A comparison of the size of the shadow economy (in percent of GDP) of the Baltic countries in 2015 applying three different estimation methods

szektor jövedelmeinek rejtett részét, ezen belül az önfoglalkoztatást, a nem bejelentett (informális) foglalkoztatást stb. Az informális gazdaságra jellemző, hogy a hatósági adatgyűjtés, illetve adóbevallás nem tartalmazza a tényleges jövedelem egy részét.

A tanulmány táblázatai összehasonlítják a MIMIC-eljárás szerinti nemzeti NOE-értékarányokat a más algoritmusokkal és magyarázó tényezőkkel számított indikátorokkal. A nem megfigyelt gazdaság (NOE) empirikus mutatósorozataira alkalmazott statisztikai eljárásokban előfordulhatnak kiugró, nem kézenfekvő, illetve nem hitelesített számítási tényezők és regressziós kapcsolatok is.

A fontosabb közvetett becslési eljárások a NOE mértékeire, illetve változásaira az elérhető indikátorok közötti ellentmondásból következtetnek ilyen magyarázó tényezők például

- a kiadások és a jövedelmek statisztikai eltérése a nemzetgazdaságban (discrepancy between national expenditure and income statistics);
- a munkaerő hivatalos és tényleges indikátorainak eltérése (discrepancy between official and actual labor force);
- az országos elektromosáram-fogyasztás és a GDP változásának eltérése (electricity approach);
- a pénzforgalmi indikátorok és a GDP változásának eltérése (transaction approach);

- a pénzmennyiség és a GDP változásának eltérése (currency demand approach – CDA);

Tárgyszavak: nem megfigyelt gazdaság (NOE), MIMIC-eljárás, árnyékgazdaság, informális gazdaság, becslési eljárás, nemzetközi összehasonlítás, Nemzetközi Valutaalap (IMF), 1991–2015

NÁDUDVARI ZOLTÁN

23/2019

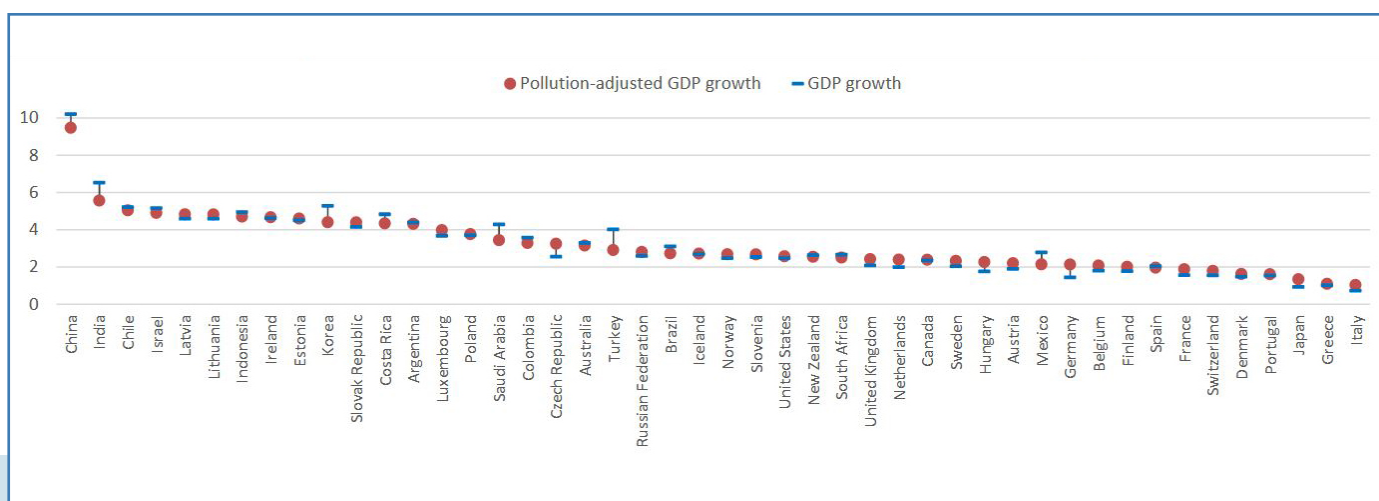
A teljes tényezőtermelékenység kiigazítása a környezeti tényezőkkel: módszertan és empirikus eredmények az OECD és a G20 országaira

Miguel Cárdenas Rodríguez – Ivan Haščič – Martin Souchier: Environmentally Adjusted Multifactor Productivity: Methodology and Empirical Results for OECD and G20 Countries
OECD Green Growth Papers, 2018. 2. sz. 1–76. p.

DOI: [10.1787/fdd40cbd-en](https://doi.org/10.1787/fdd40cbd-en)

Az OECD- és a G20-országok 1991 és 2013 közötti GDP-mutatósorozatának kiigazítása figyelembe veszi a környezetvédelem társadalmi költségeit is. Az elszámolás adatainak forrása a környezeti szatellitszámla, és az ott becsült költség, kár, veszteség csökkenti a nemzetgazdaságban rendelkezésre álló jövedelmet. A levegőt terhelő káros kibocsátások társadalmi ráfordításai országonként eltérő hatásúak a GDP növekedésének átlagos ütemére. (1. ábra)

A GDP átlagos évi növekedését kiigazító környezeti ráfordítás pozitív előjelű az Európai Gazda-

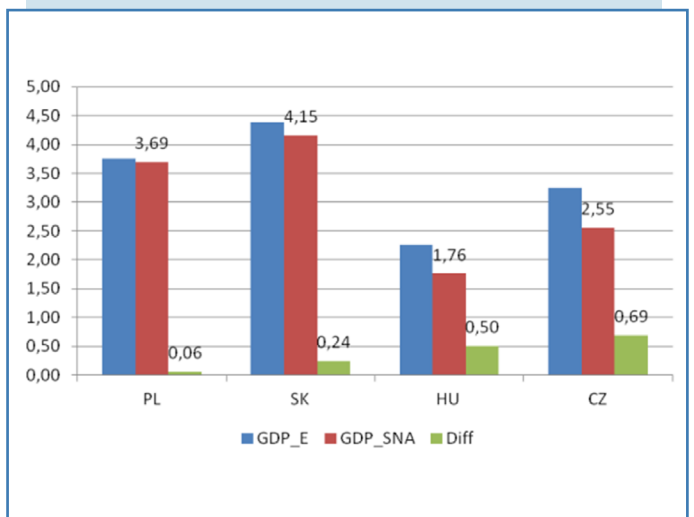
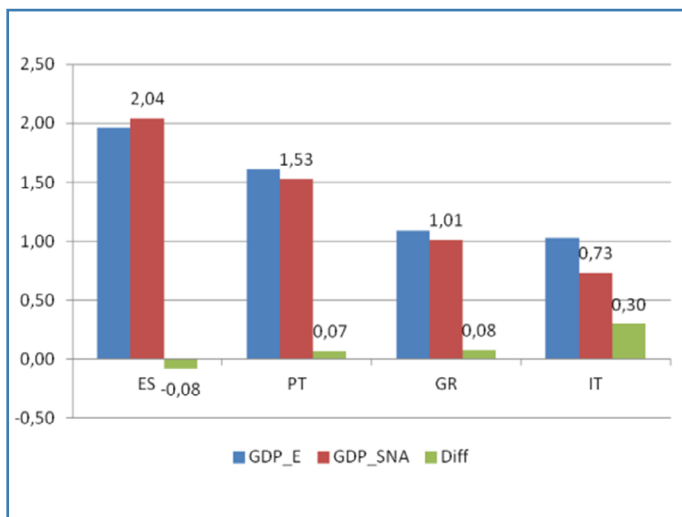
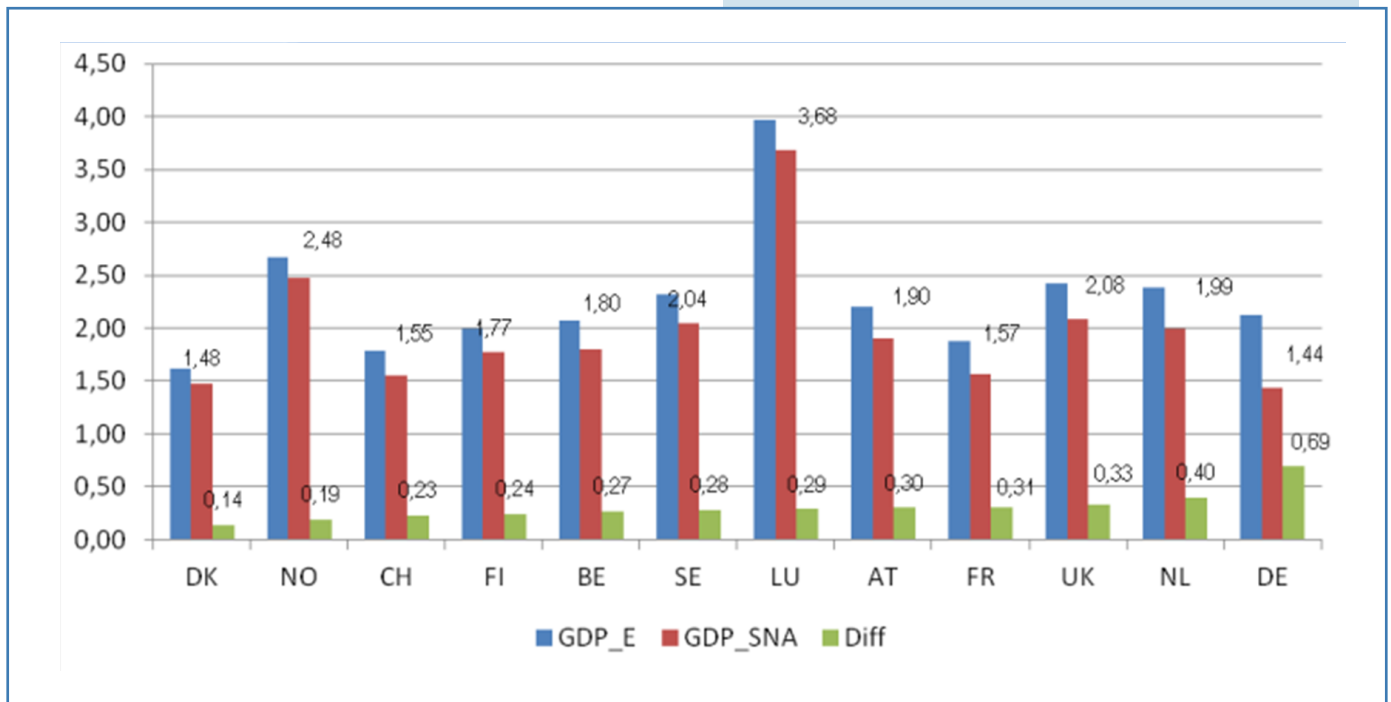
1. ábra: A GDP átlagos évi növekedési üteme és a légszennyezés* ráfordításai miatti kiigazítása országok szerint, 1991–2013, százalék/év (előző időszak = 100)

*Az országok rangsora a GDP-növekedés átlagos évi üteme szerint. Az indexsor kiigazításának tényezői a levegőtisztaság társadalmi ráfordításai a négy üvegházhatású gázra (CO₂, CH₄, N₂O), továbbá

a kibocsátott fontosabb káros anyagokra (PM₁₀, CO, NMVOC, SOX, NOX) vonatkozó értékadatokkal.

A módszertant ismerteti Bóday Pál – Szilágyi Gábor: A környezeti számlák szerepe a fenntarthatóság mérésében. *Statisztikai Szemle*, 2013. 8–9. sz. 870–889. p.

Elérhető: http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2013/2013_08-09/2013_08-09_870.pdf.

sági Térség legtöbb országában. A nemzeti számlák (SNA) szerint elszámolt kibocsátás egységére jutó környezeti költség csökkenő tendenciájú, nőtt a tiszta technológiák aránya, illetve javult az energiahatékonyság a termelésben, szállításban. (2. ábra)

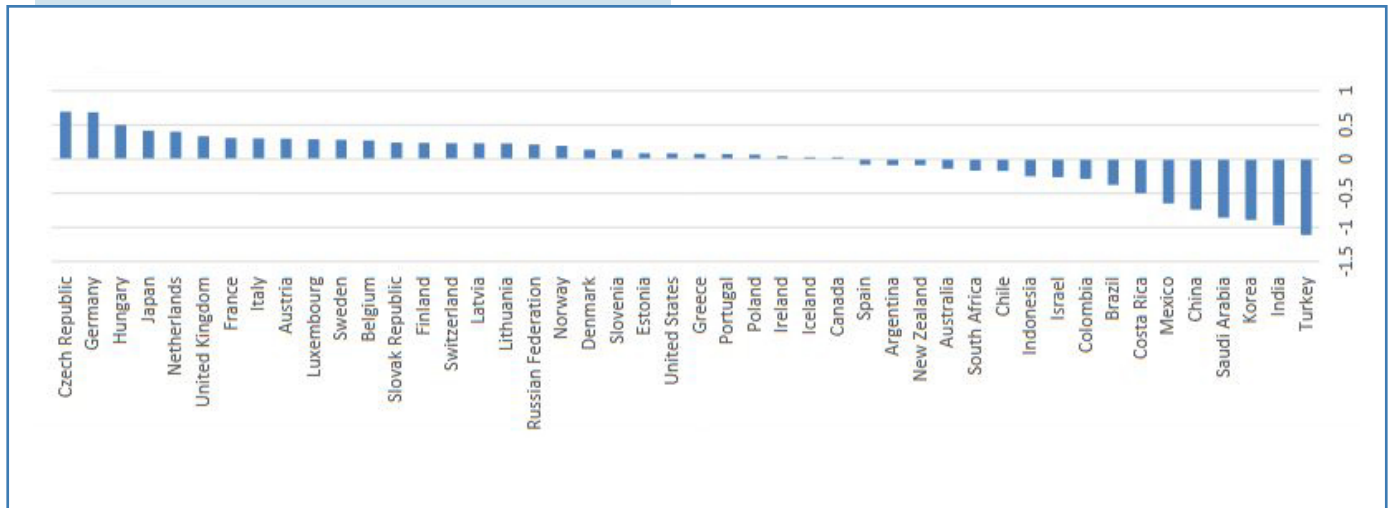
A károsanyag-kibocsátás csökkent például a cseh, német, magyar, japán, holland, brit, francia, olasz és osztrák gazdaságban, ezért pozitív a GDP kiigazítása (adjustment of GDP growth for pollution abatement). A kínai, a szaúd-arábiai, a dél-koreai, az indiai, a török és más feltörekvő gazdaságok környezetterhelése növekedett, itt negatív a GDP-indexek kiigazítása. (3. ábra)

A megnövelt anyag- és energiafelhasználás a gazdasági növekedés lényeges inputtényezője. A fenntartható fejlődés feltétele a környezeti erőforrások kímélése, amit segít a kitermelt ásványok és

2. ábra: GDP átlagos évi növekedési üteme a nemzeti számlák (GDP_SNA) elszámolásaiban és a környezeti tényezőkkel kiigazítva (GDP_E, Diff)* térségek szerint, 1991–2013, százalék/év (előző időszak = 100)

*Az ismertető készítette a diagramokat a tanulmány táblázati adataival. A felső ábra a fejlett észak- és nyugat-európai, a bal alsó ábra a dél-európai, a jobb alsó ábra a közép-kelet-európai országok rangsora, a GDP átlagos évi változása két (SNA és E) indikátora közötti különbség („Diff”) szerint.

3. ábra: GDP átlagos évi növekedési ütemének a légszennyezés miatti kiigazítása* országok szerint, 1991–2013, százalékpont (előző időszak = 100)

*Az országok rangsora a légszennyezés elhárítása (pollution abatement – air emissions) miatti előjeles kiigazítás mértéke szerint. A megfigyelt terhelések az 1. ábra megfigyélése szerint.

energiahordozók hatékony felhasználása a termelési folyamatokban. A bővülő energiafelhasználás a viszonylag nagy ásványvagyonnal rendelkező (például orosz, szaúd-arábiai, chilei) nemzetgazdaságok növekedéséhez járul hozzá a legnagyobb mértékben. (4. ábra)

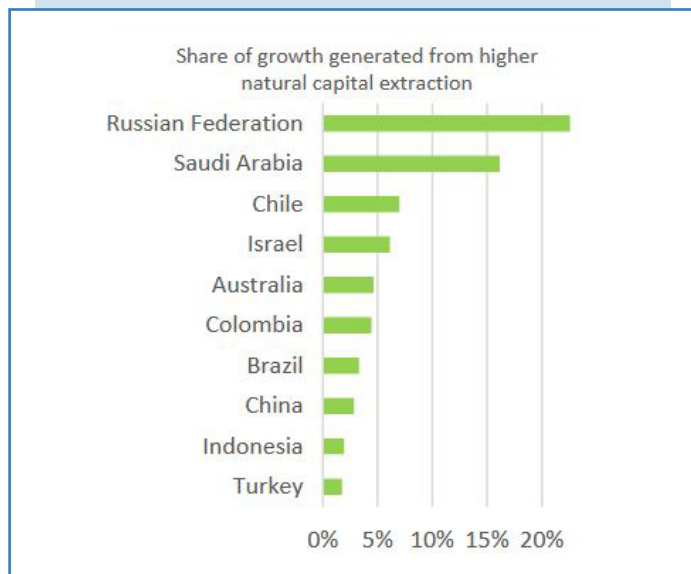
A szerzők elemzik a kiigazított teljes tényezőtermelékenység (Environmentally Adjusted Multi-factor Productivity – EAMFP) hozzájárulását a környezeti elszámolásokkal kiigazított GDP alakulásához. (5. ábra)

A nagy feltörekvő gazdaságok gazdasági növekedése a környezeti ráfordításokkal kiigazítva is gyorsabb, mint az OECD-országoké. A kiigazított termelékenység (EAMFP) indikátorát a gazdasági ciklusok is alakították mindkét térségben, főként ahol és amikor visszaesett a környezetet kímélő zöld technológiák eszközfejlesztése. (6. ábra)

A teljes tényezőtermelékenység (EAMFP) javulása a kiigazított GDP növekedésének lényeges tényezője, mivel az eszköz (K), illetve a munka (L) mennyisége korlátozottan növelhető. (7. ábra)

A teljes tényezőtermelékenység méri a nem megfigyelt (maradék) termelési tényezők együttes változásait, és azok viszonylag nagy részesedésűek a kiigazított GDP átlagos évi növekedésében. (8. ábra)

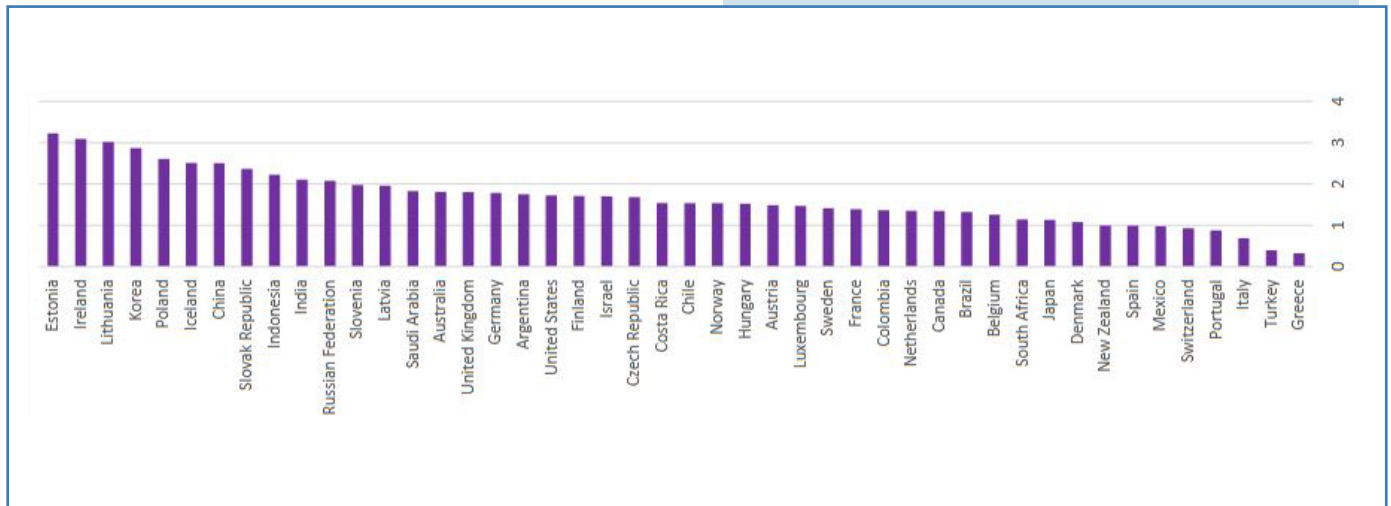
A standard termelékenységi mutató kiigazítása (EAMFP) mérhetővé teszi a termelési inputok változó hatékonyságú felhasználását, a környezetvédelem ráfordításait is figyelembe véve. Ez az indikátor azonban jellemző a környezet minőségére. A változási folyamatok eltérő üteme (relative decoupling) esetén nőhet a légszennyezés vagy a természet károsításának mértéke annak ellenére, hogy az input egységére jutó termelés növekedése gyorsabb, mint a megfigyelt termelőágazatok környezeti kiadásának változása.

4. ábra: A természeti erőforrások növekvő kitermelésének részesedése a GDP átlagos növekedési ütemében* országok szerint, 1991–2013, index (a termelés inputjai = 100)

*Az országok rangsora a természeti erőforrások növekvő kitermeléséből eredő gazdasági növekedés részesedése (share of natural capital – subsoil assets relative to other sources of growth) alapján.

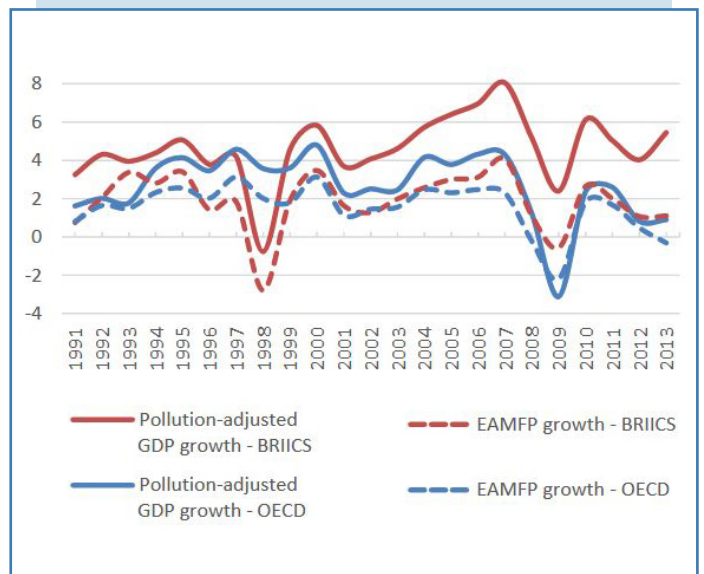

5. ábra: A kiigazított teljes tényezőtermelékenység (EAMFP) alakulása országok szerint, 1991–2013, százalék/év (előző időszak = 100)

*Az ágazati szintű termelékenység-számítás a KLEMS-tényezők alakulását tartalmazza: a tőke (K), a munka (L), az energia (E), az anyag (M) és a szolgáltatás (S) felhasználásainak változásait.

A tanulmány számításai a fontosabb környezeti hatások megfigyelt tényezőire, azok értékadataira összpontosítottak. A kiigazítás módszertana összesen nyolcféle légszennyezőt és üvegházhatású gázt (air pollutants, greenhouse gases) vesz figyelembe, továbbá a kitermelt fosszilis energiahordozók, ásványi nyersanyagok (fossil fuels and minerals) tizennégy kategóriáját. Az indexsorozatok kiigazítása ezért a termelés környezeti terheléseinek csak egy részét érvényesítheti. Nem érhető el konzisztens nemzeti adatok a környezet használatának lényeges eseteire, amilyen például a földhasználat, a talaj, az ivóvíz, az erdők, a halak és vadak stb. káros változása, azok társadalmi költsége.

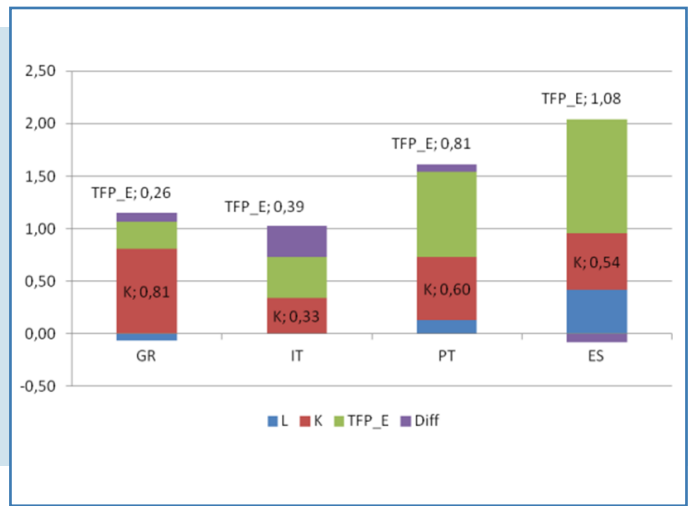
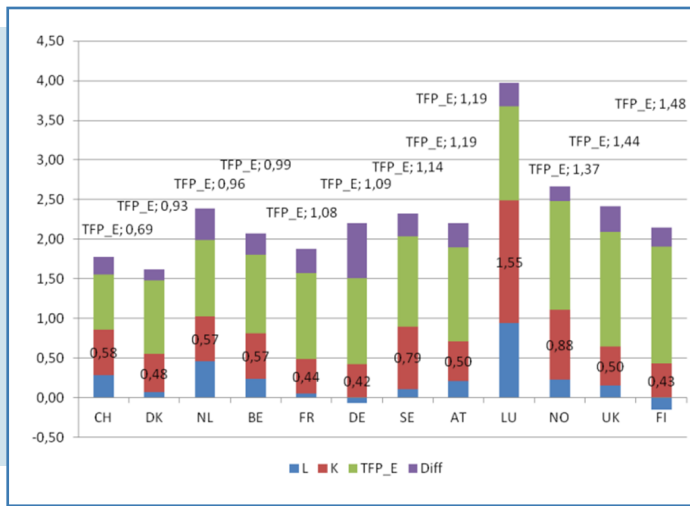
Kevésbé megoldott a környezeti károk, veszteségek értékelése az OECD-országokban. Az értékadatok elszámolása a termelők felmért költségeit veheti figyelembe. Emiatt az ismertett kiigazítási módszer nem fejezi ki a környezeti terhelések tényleges és várható társadalmi ráfordításait. A termelékenység (EAMFP) elemzése azonban, ha jelenleg csak részlegesen is, érzékeltetik, hogy milyen a kapcsolat a nemzetgazdaságok növekedése és a környezet megfigyelt fontosabb terhelései között. Áttekinthető a természeti erőforrások használata és a GDP keletkezése közötti szoros összefüggés.

6. ábra: A környezeti hatással kiigazított GDP és teljes tényezőtermelékenység (EAMFP) alakulása térségek* szerint, 1991–2013, százalék (előző időszak = 100)

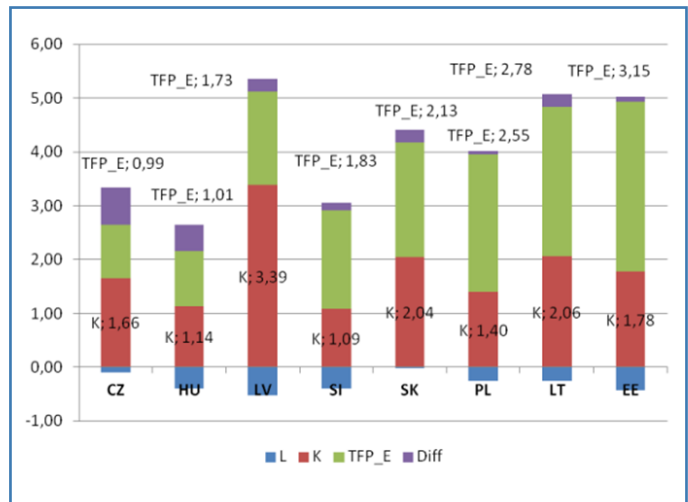
*A BRIICS az angol megnevezésekből rövidítve Brazília, Oroszország, India. Indonézia, Kína és Dél-Afrika feltörekvő gazdasága együtt.

Tárgyszavak: gazdasági növekedés, termelési tényezők, természeti tőke, környezetvédelmi kiadás, GDP-index kiigazítása, kiigazított termelékenység (TFP), nemzetközi összehasonlítás, OECD, G20, 1991–2013

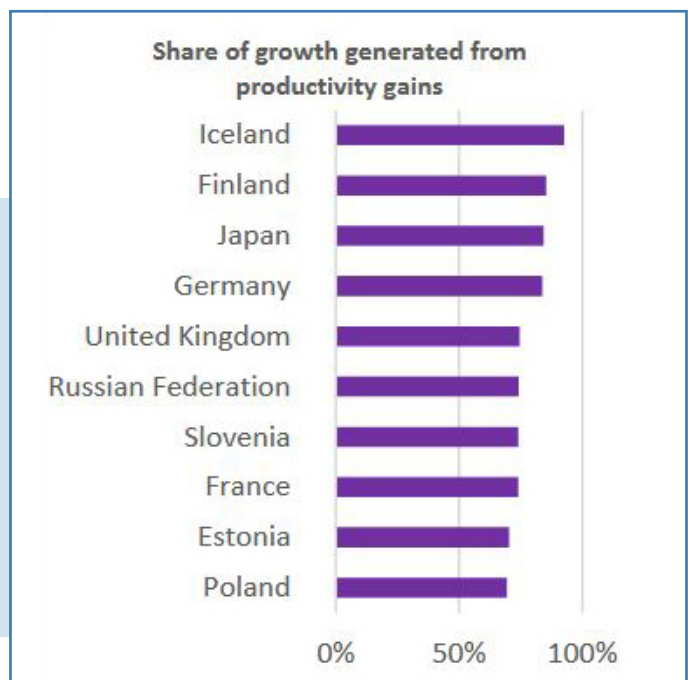
7. ábra: A termelési tényezők* hozzájárulása a kiigazított GDP átlagos évi növekedéséhez térségek szerint, 1991–2013, százalék/év (előző időszak = 100)

*Az ismertető készítette a diagramokat a tanulmány táblázati adataival. A felső ábra a fejlett észak- és nyugat-európai, a bal alsó ábra a dél-európai, a jobb alsó ábra a közép-kelet-európai országok rangsora, a kiigazított teljes tényezőtermelékenység (TFP_E) hozzájárulásának mértéke szerint, százalékpontban. További termelési tényező a munka (L) és az eszköz (K) növekménye, illetve a kiigazítás (Diff) a környezeti költség változásának elszámolásával.

8. ábra: A kiigazított teljes tényezőtermelékenység (EAMFP)* részesedése a gazdasági növekedés átlagos éves ütemében országok szerint, 1991–2013, index

*A rangsor alapja a termelékenység azon részének értékaránya a környezeti hatással kiigazított GDP elszámolásában, amely nem magyarázható az input megfigyelt tényezőinek (KLEMS) változásával.

A multinacionális vállalatcsoport termelése és a szolgáltatások globális kereskedelme

Andrea Andrenelli Charles Cadestini – Koen De Backeri – Sébastien Miroudoti Davide Rigoi – Ming Yei: Multinational production and trade in services

OECD Trade Policy Papers, 2018. 212. sz. 1–50. p.

DOI: [10.1787/16ec6b55-en](https://doi.org/10.1787/16ec6b55-en)

A kibocsátott szolgáltatás bruttó értéke együtt tartalmazza a hozzáadott értéket, valamint a termelés inputjait a közreműködő országok, gazdasági ágazatok teljesítményeivel. (1. ábra)

A fogadó ország megfigyelt ágazataiba beáramló külföldi közvetlen beruházás (Foreign Direct Investment – FDI) állománya összefügg a multinacionális vállalatcsoportok belföldi jelenlétével, de a szolgáltatásaik kibocsátása, valamint hozzáadott értéke más termelési tényezőktől is függ. Ilyen például a leányvállalat alaptőkéjében levő belföldi résztulajdon aránya, a termelés inputjának és munkamennyiségének alakulása, összetétele stb.

A szolgáltatás hozzáadott értéke alkalmasabb a teljesítmények nemzetközi összehasonlítására, kiszűri a beszerzett inputot a kibocsátás halmozott értékéből. A globális GDP 2014. évi értékének mintegy 71%-át a szolgáltatótevékenységgel állították elő, ez az arány a külföldi leányvállalatok globális hozzáadott értékének átlagosan 58%-a. (2. ábra)

A külföldi érdekeltségű leányvállalatok a kibocsátott szolgáltatások 2014. évi értékének mintegy 83%-át belföldön értékesítették, az összes bruttó érték 8000 milliárd USD. (3. ábra)

A feldolgozóipari és a szolgáltatóágazatok bruttó kibocsátása külföldről beszerzett közbenső terméket is tartalmaz. Az OECD adatbázisának mutatósorozata kiszűri az importált input kettős elszámolásait a tevékenységek és az export hozzáadott értékének számításával. (4. ábra)

A szerzők ismertetik a külföldi leányvállalatok külkereskedelmi adatainak elszámolására előírt

módszertant.¹ Az OECD AMNE (Activities of Multinational Enterprises) adatbázisa² a fogadó országok szerint tartalmazza a multinacionális vállalatcsoportok (MNE) külföldi és belföldi termelőtevékenységének konzisztens mutatósorozatait. A mutatósorozatok megkülönböztetik a csoport irányítóját (parent) és a külföldi leányvállalatokat (host). A szolgáltatás részesedése egymástól eltérő földrajzi térségek szerint, a globális értéklánc vertikális kapcsolatainak megfelelően. (5. ábra)

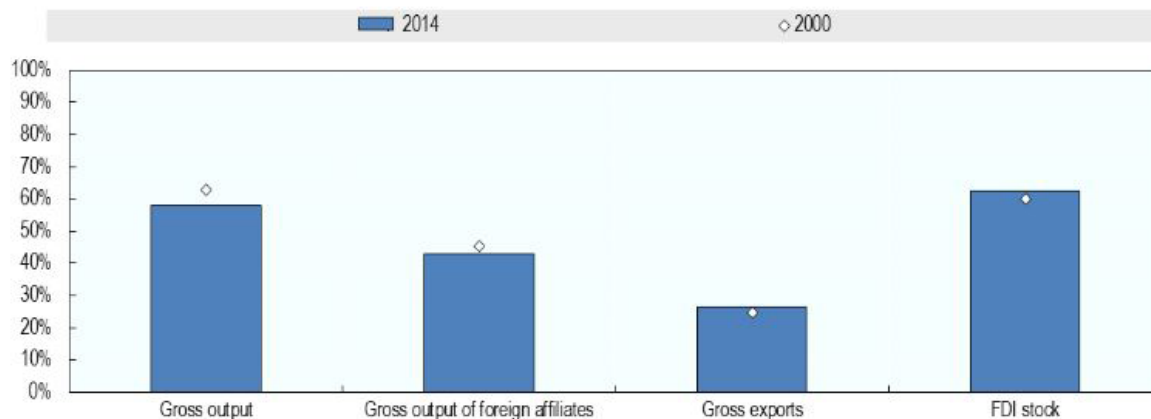
Az OECD adatbázisa nem tartalmazza a csoport nem jogi személyiségű képviselőjét, fiókját, valamint a csak „postafiók” jellegű (fizikai jelenlét nélküli) vagyongazdálkodó tevékenységeket. A külföldi leányvállalatok 2000. és 2014. évi kibocsátásának mintegy 49%-a szolgáltatás. Ez az értékarány nagyobb az észak-amerikai és az európai országok összes kibocsátásában és külföldi leányvállalatai körében, mint a feltörekvő országok átlaga. Az ázsiai arány 2014-ben kisebb, mint 2000-ben, ezt a kínai gazdaság szolgáltatásainak változása okozza. (6. ábra)

A megfigyelt tizenhat OECD-ország³ vállalatai szolgáltatásainak 2014. évi hozzáadott értéke (VA) a szektor összes hozzáadott értékének több mint négyötöde. (7. ábra)

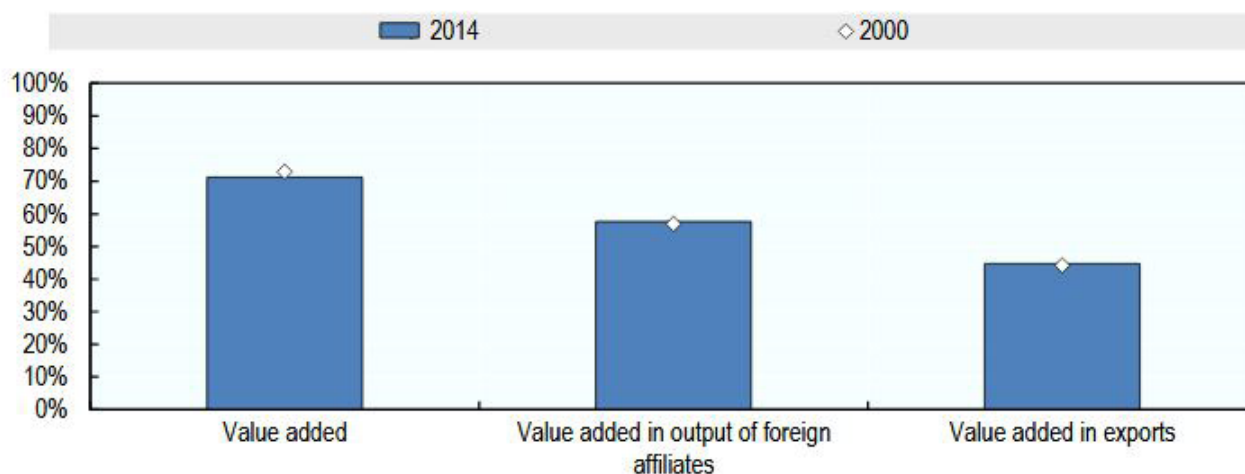
¹ Forrás: Definition of Services Trade and Modes of Supply. Mode 3: Commercial presence. Elérhető: https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/cbt_course_e/c1s3p1_e.htm.

² Forrás: The analytical AMNE database – Multinational enterprises and global value chains. Elérhető: <http://www.oecd.org/industry/ind/analytical-amne-database.htm>.

³ A megfigyelt országok jele: AT, BE, DE, FI, FR, HU, IT, LT, LU, LV, NL, PL, PT, SE, UK, US.

Source: Analytical AMNE database for gross output, gross output of foreign affiliates and gross exports; UNCTAD FDI/MNE database for the stock of FDI.

1. ábra: A szolgáltatások globális bruttó értékének átlagos arányai,* 2000, 2014, százalék (az ágazati értékadat összesen = 100)
*A szolgáltatás részesedései az ágazatok összes kibocsátásában, ebből a külföldi irányítású leányvállalatok bruttó kibocsátásában (43%), a globális export bruttó értékében (27%), a külföldi közvetlen beruházások (FDI) év végi állományában 2014-ben. A 2000. évi értékarányok adatponttal jelölve.

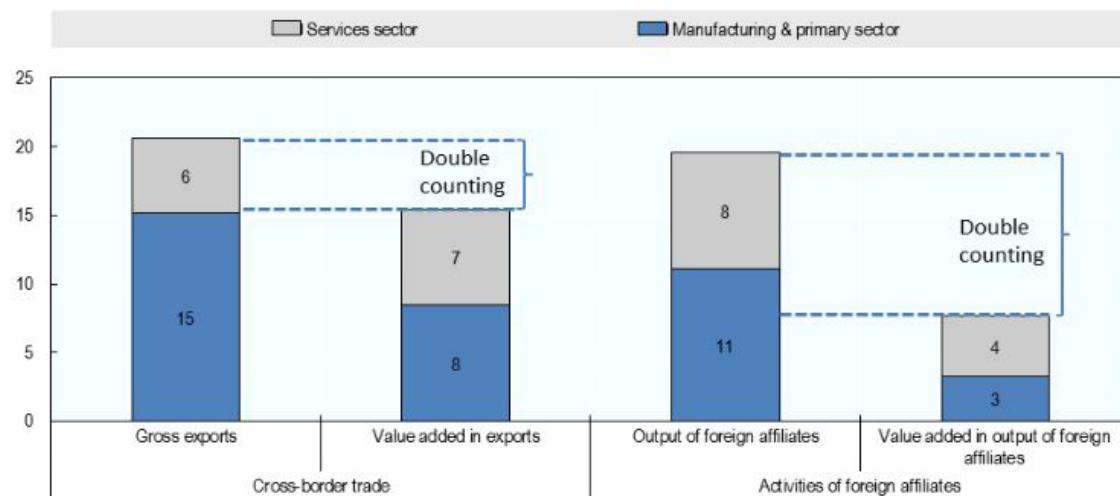
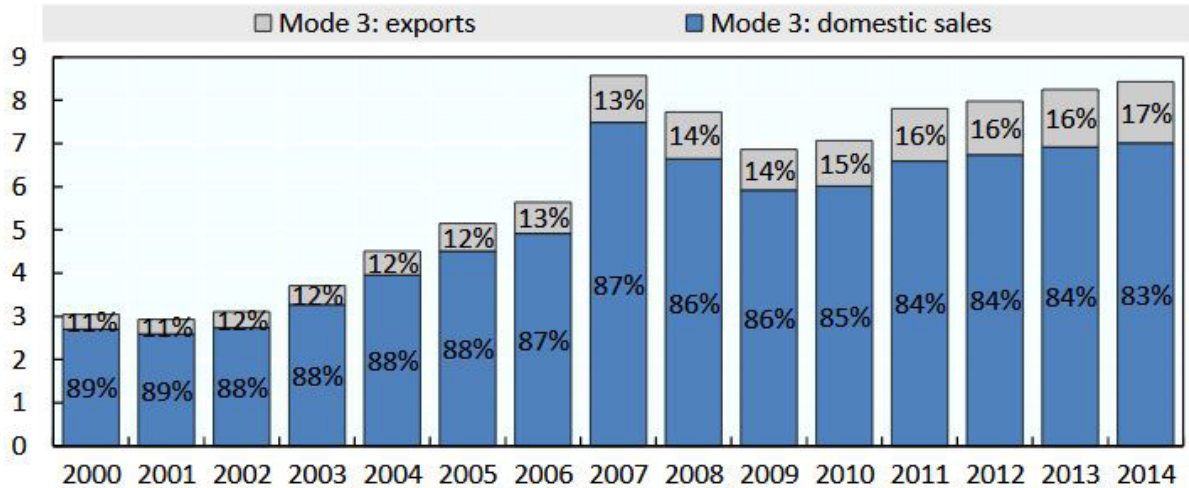
2. ábra: A szolgáltatás hozzáadott értékének átlagos arányai* a világ országaiban, 2000, 2014, százalék (az ágazati értékadat összesen = 100)
*A szolgáltatás részesedése az ágazatok összes hozzáadott értékében, ebből a külföldi érdekeltségű beföldi leányvállalatok körében, a globális export hozzáadott értékében.

A szolgáltatások részesedése a világ országai összes vállalatának hozzáadott értékében (VA) ennél kisebb, átlagosan 71%. (8. ábra)

A külföldi leányvállalatok szolgáltatásainak bruttó értéke, valamint azok hozzáadott értéke a szolgáltatások határt átlépő exportjának értékadataihoz viszonyítható. A nemzetközi rangsorban Japán (JPN) és Finnország leányvállalatai szolgáltatásainak rátája a legnagyobb. A külföldi leányvállalatok szolgáltatásainak aránya Kínában a legkisebb a 2014. évi exporthoz mérten. (9. ábra)

Az exporthoz mért értékarány rangsora összefügg a külföldi leányvállalatot fogadó országban a szolgáltatásokra alkalmazott jogszabályokkal, hatósági eljárásokkal, korlátozásokkal.⁴ (10. ábra)

⁴ Forrás: OECD Services Trade Restrictiveness Index (STRI). Az OECD 2014-től publikált szolgáltatás-kereskedelem korlátozás indexe elérhető: <http://www.oecd.org/tad/services-trade/services-trade-restrictiveness-index.htm>.

Tárgyszavak: külföldi irányítású leányvállalat, multinacionális vállalatcsoport (MNE), OECD AMNE adatbázis, export bruttó értéke, szolgáltatás hozzáadott értéke, szolgáltatás-kereskedelm korlátozás index (STRI), 2000–2014

NÁDUDVARI ZOLTÁN

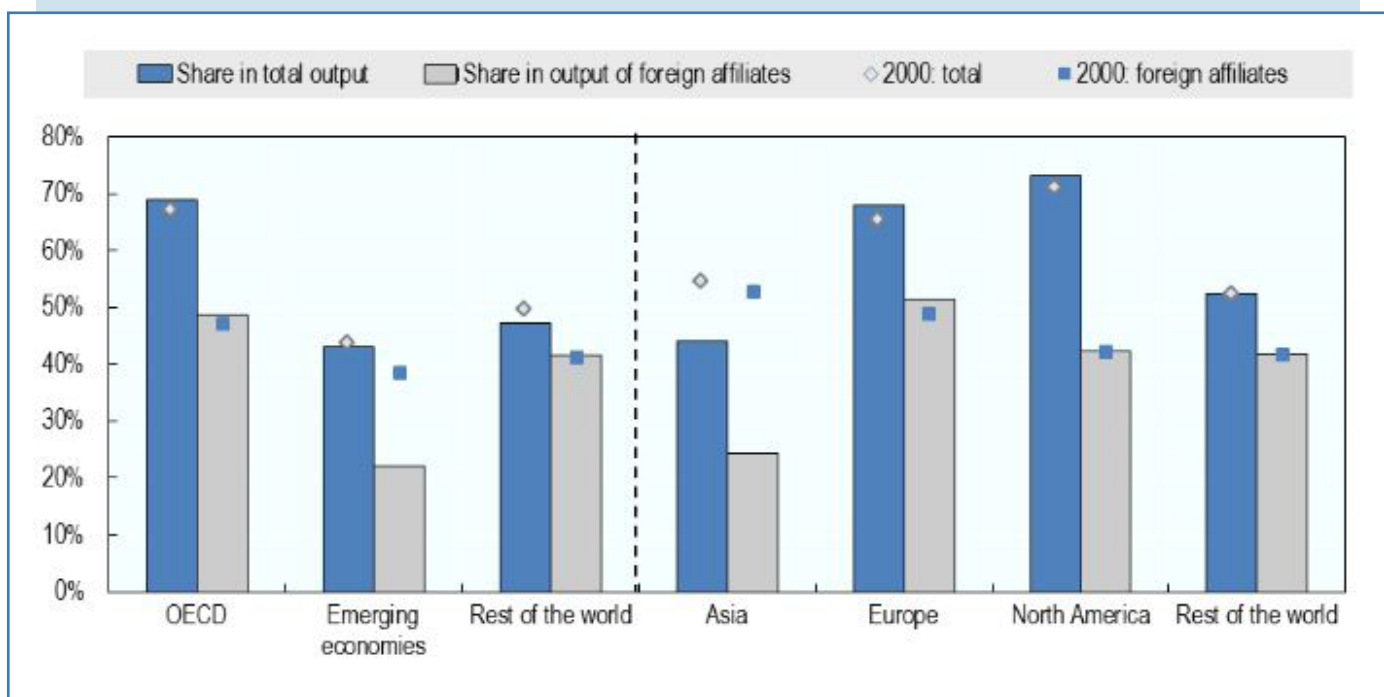
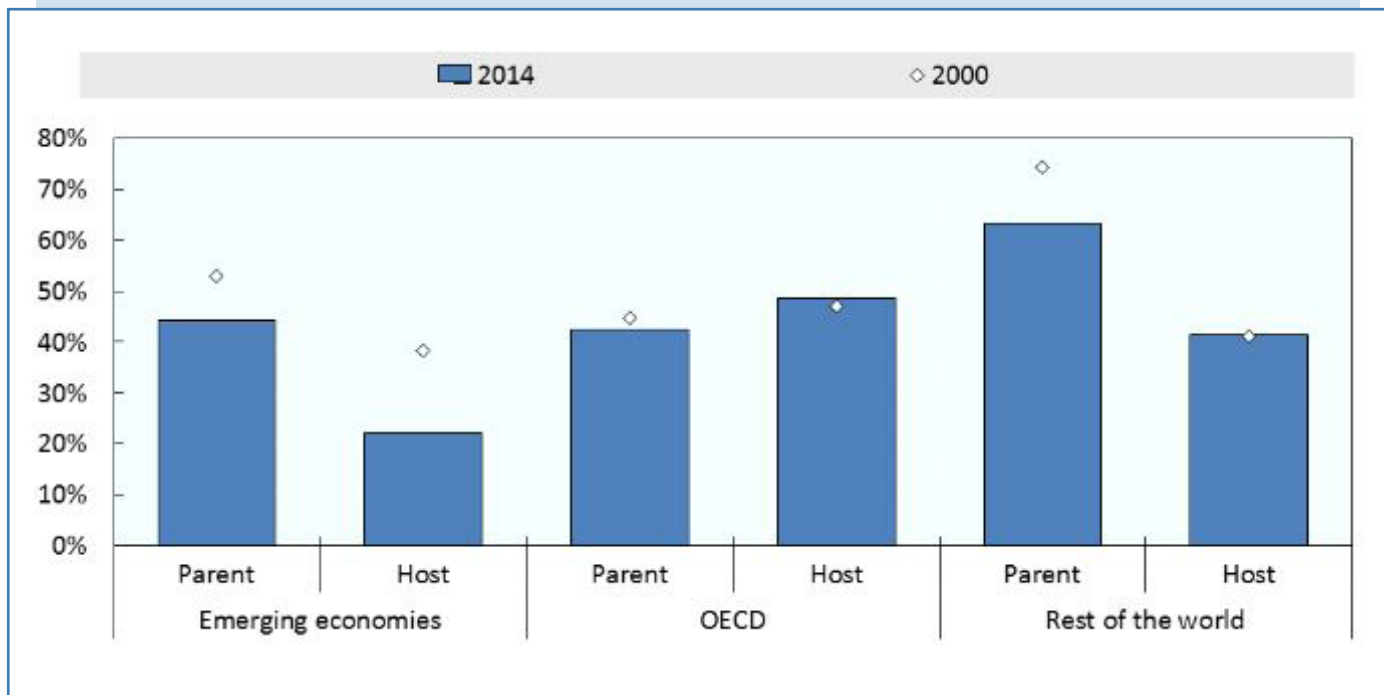
3. ábra: A külföldi leányvállalatok szolgáltatásainak bruttó kibocsátása rendeltetés* szerint, 2000–2014, 1000 milliárd USD folyó áron és százalékos megoszlás

*A külföldi leányvállalatok által kibocsátott szolgáltatás bruttó értékének megoszlása az export és a belföldi értékesítés között.

4. ábra: A szolgáltatás bruttó exportja és hozzáadott értéke, a külföldi leányvállalatok bruttó kibocsátása és hozzáadott értéke a termelőágazat és az irányító* szerint, 2014, 1000 milliárd USD folyó áron

*Eltérés a szolgáltató-, illetve ipari ágazatok szolgáltatás-exportjának bruttó értéke és hozzáadott értéke között az összes külkereskedelmi adatban (bal oldalon, az ábra felső részén), eltérés a külföldi leányvállalatok szolgáltatásainak bruttó kibocsátása és hozzáadott értéke között (jobb oldalon, az ábra felső részén).

5. ábra: A szolgáltatás aránya a kibocsátás értékében földrajzi térségek és irányítási funkció * szerint, 2000, 2014, százalék (kibocsátás = 100)

*A szolgáltatások átlagos részesedése a feltörekvő és az OECD-országok, valamint a többi nemzetgazdaság (RoW) anyavállalatai (parent) és külföldi leányvállalatai (host) kibocsátásának értékében.

6. ábra: A szolgáltatás átlagos aránya a kibocsátás értékében és ebből a külföldi leányvállalatok körében földrajzi térség* szerint, 2000, 2014, százalék (kibocsátás = 100)

*A szolgáltatások átlagos részesedése az OECD- és a feltörekvő országok, valamint a többi nemzetgazdaság (RoW) összes ágazatában (total), ebből a külföldi leányvállalatok körében a fogadó ország fejlettségi szintje szerint.

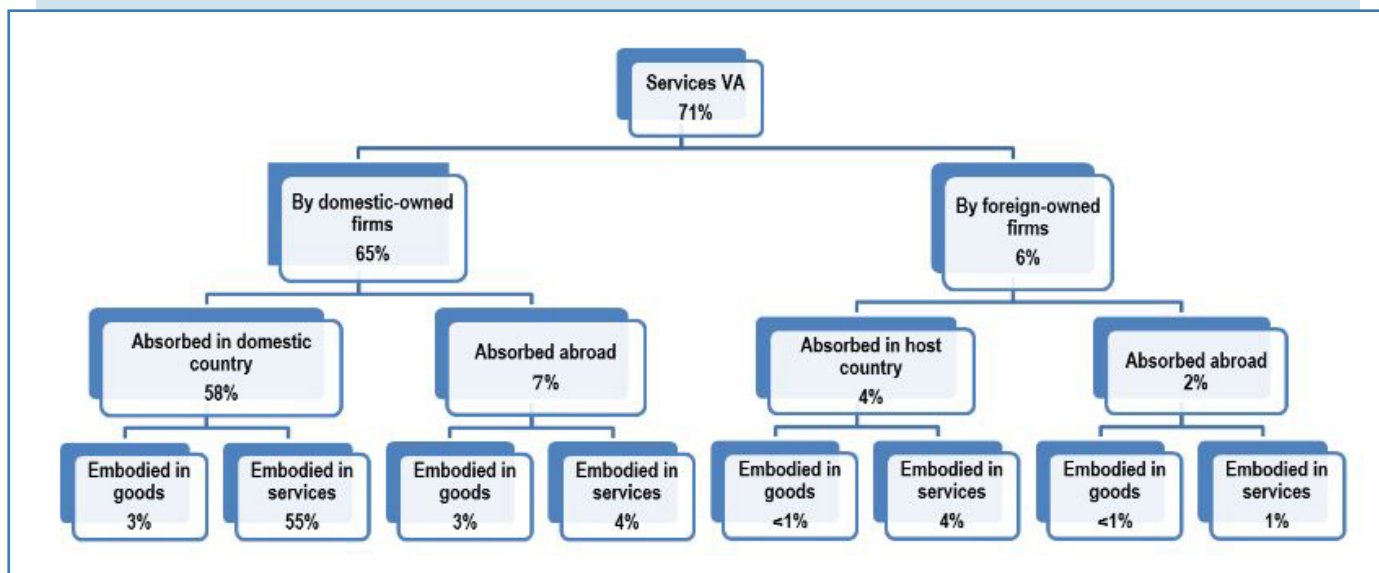
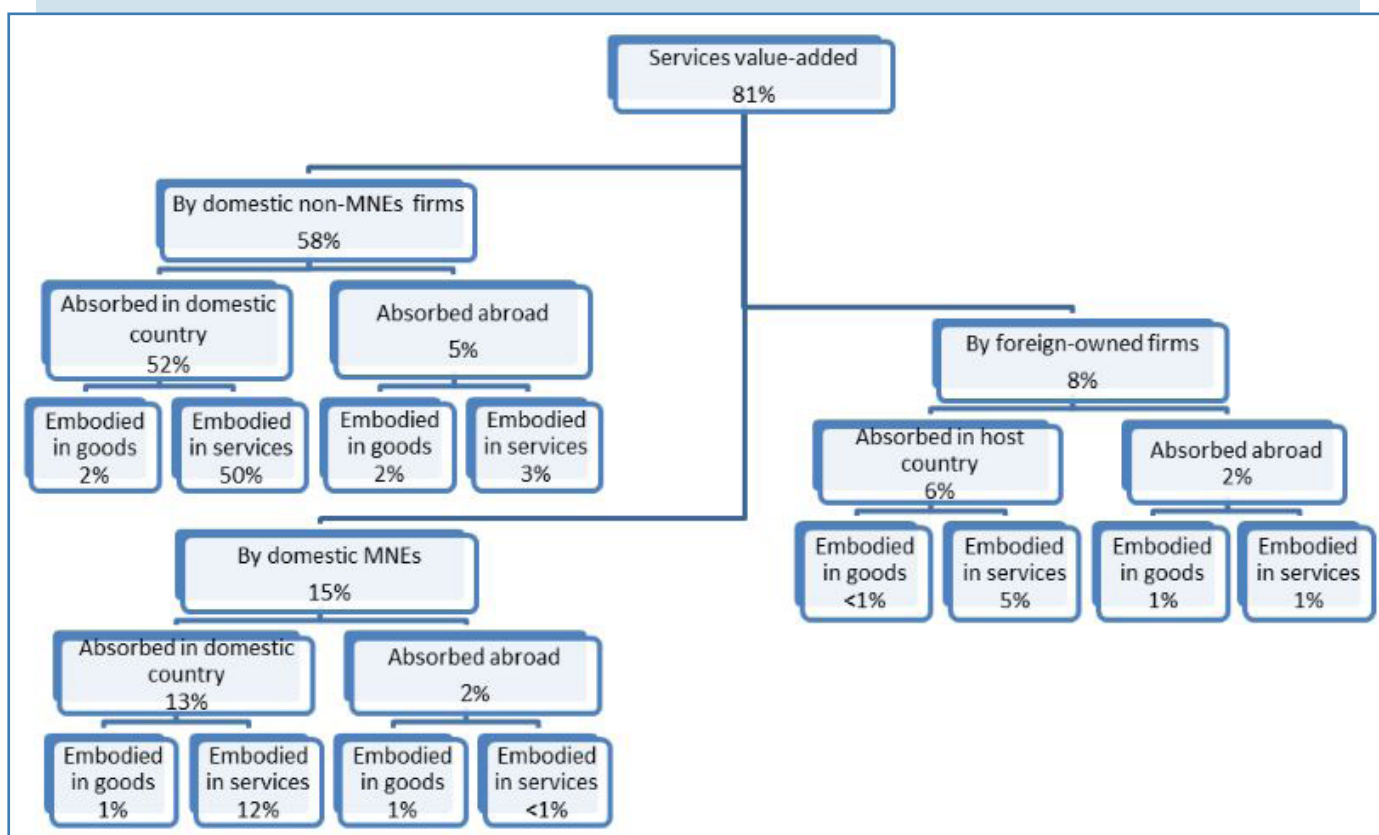

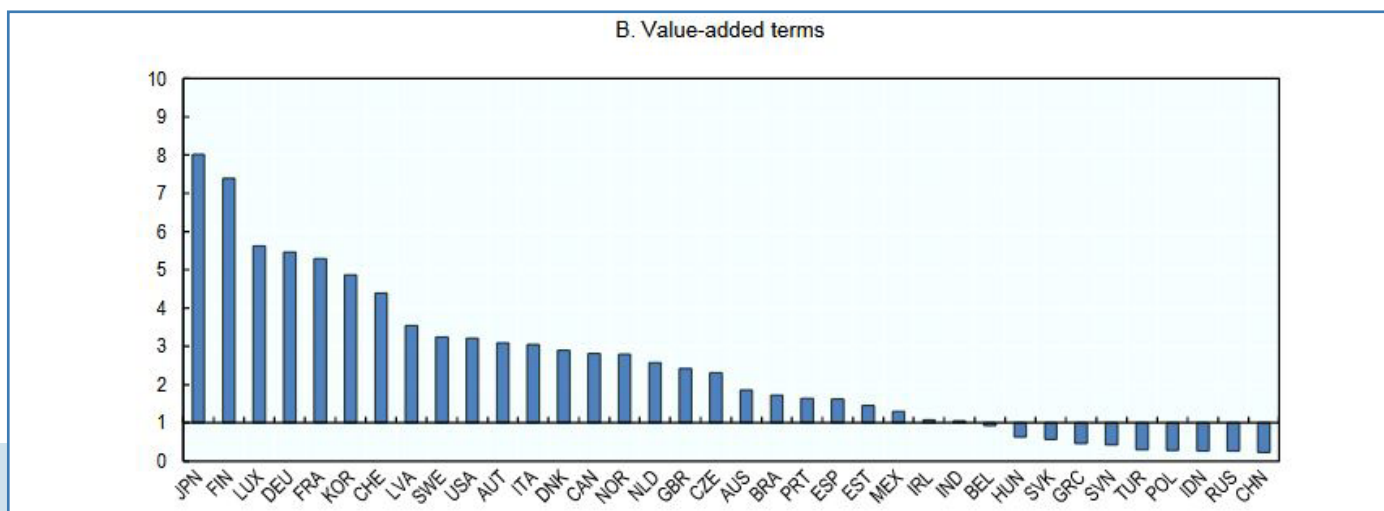
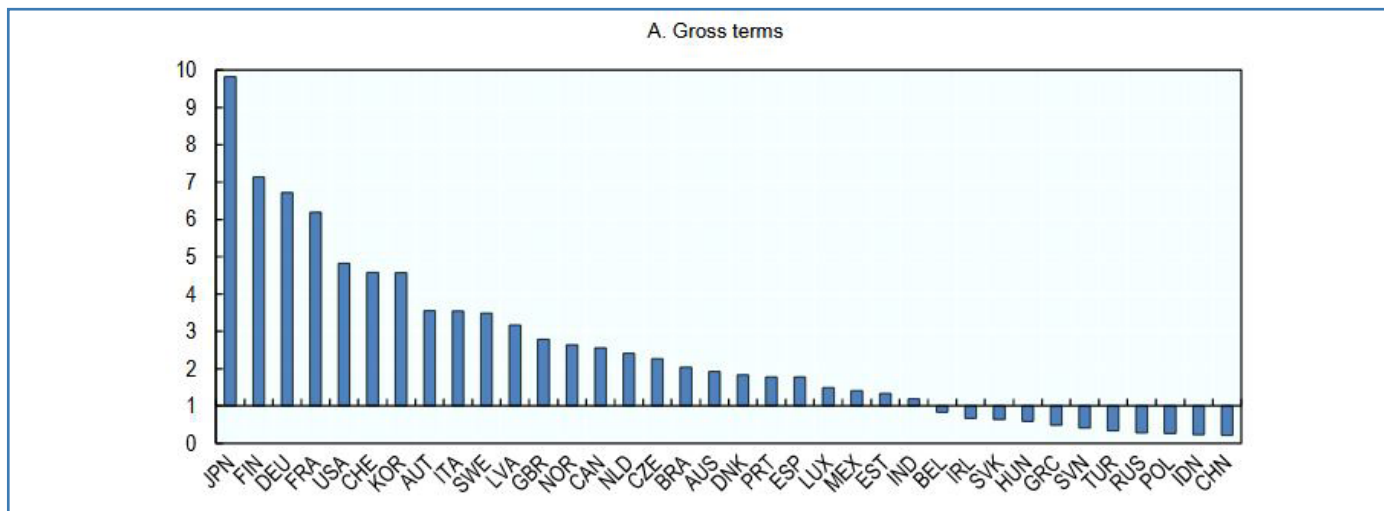
7. ábra: A szolgáltatás átlagos aránya a vállalati szektor irányítási formája, az értékesítési irány és a felhasználási mód* szerint az OECD megfigyelt országaiban, 2014, százalék (GDP = 100)

*A három irányítási forma: hazai nem MNE és MNE (bal oldalon), illetve külföldi irányítású leányvállalat (jobb oldalon). E szintek értékesítési irányai: belföld és külföld. A szolgáltatás rendeltetése a legelső szinten: termék vagy szolgáltatás része.

8. ábra: A szolgáltatás átlagos aránya a vállalati szektor irányítási formája, az értékesítési irány és a felhasználási mód* szerint a világ országaiban, 2014, százalék (GDP = 100)

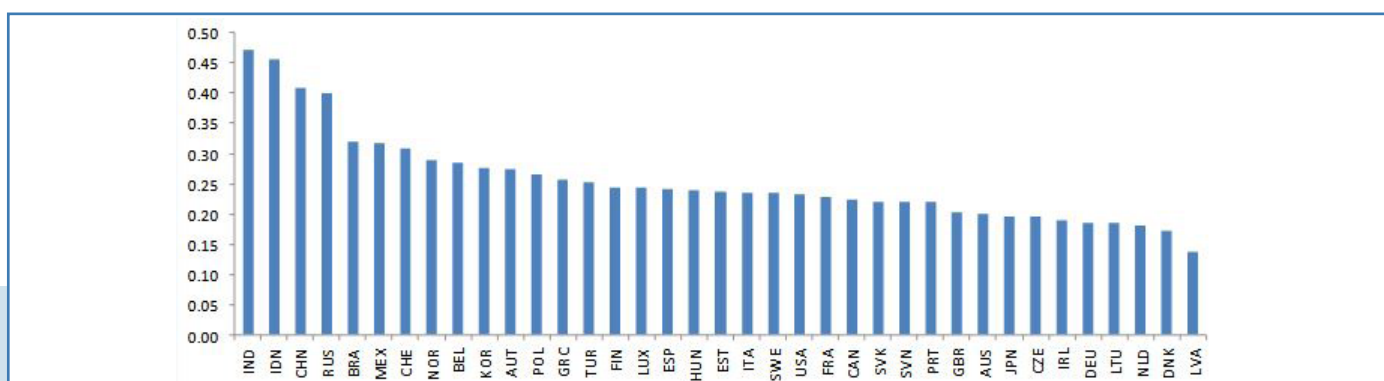
*A két irányítási forma: belföldi és külföldi irányítású vállalat. E szintek értékesítési irányai: belföld és külföld. A szolgáltatás rendeltetése a legelső szinten: termék vagy szolgáltatás része.

9. ábra: A külföldi leányvállalatok szolgáltatótevékenységének aránya az export bruttó értékéhez (felül, A) és hozzáadott értékéhez (alul, B) mérten országok* szerint, 2014, index (szolgáltatásexport folyó áron = 1,00)

*A megfigyelt országok szabványos hárombetűs (ISO) azonosítással a szolgáltatások értékarányának rangsora szerint. Az egységnél kisebb index esetén (a vonal alatt) a szolgáltatás hagyományos exportjának értéke nagyobb, mint a külföldi leányvállalatok szolgáltatásáé a fogadó országban.

10. ábra: A szolgáltatás-kereskedelemlimitálásának indexrangsora a külföldi leányvállalat fogadó országa* szerint, 2014, index (az OECD STRI módszertana szerint)

*A megfigyelt országok szabványos hárombetűs (ISO) azonosítással az OECD STRI indexrangsora szerint. Az európai indexek (DE, LT, NL, DK, LV) a legkisebbek, az ázsiai (IN, ID, CN), a dél-amerikai (BR, MX) és az oroszországi (RU) korlátozások a legszigorúbbak.

25/2019

Az utazás és a turizmus globális gazdasági hatása, 2018

Christian Schulz: *Travel & Tourism Economic Impact 2018*

London, 2018, World Travel & Tourism Council. 1–20. p.

URL: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/world2018.pdf>

A globális idegenforgalom elszámolásának alapja a turizmus szatellit számlák¹ módszertana, konzisztens mutatókkal. Az utazás és turizmus (Travel & Tourism – T&T) tevékenységeinek felmért nemzeti közvetlen és becsült közvetett, valamint indukált teljesítménye összemérhető más országok standard gazdasági indikátoraival (1. ábra)

Az ágazatok közvetlen T&T tevékenységei átlagosan 3,2%-kal járulnak hozzá a 2017. évi globális GDP-hez. A globális teljesítménymutató 2018. évi reálértéke 4,0%-kal nagyobb az előző évinél. (2. ábra)

Az ágazatok közvetlen T&T tevékenységeihez tartozó munkahelyek becsült száma mintegy 119 ezer a világ országaiban, ez az összes foglalkoztatott 3,8%-a. (3. ábra)

A T&T tevékenységei a 2017. évi globális GDP mintegy 10,4%-át adták. A közvetlen, a közvetett és az indukált T&T-munkahelyek globális száma 2017-ben összesen több mint 313 millió, ez az összes foglalkoztatott 9,9%-a, a 2018. évi létszám az előző évinél 3,0%-kal nagyobb. (4. ábra)

A globális T&T megfigyelései szerint a turisták globális 2017. évi száma több mint 1400 millió fő. A külföldi turisták költése növekvő tendenciájú, az

erre jutó exportteljesítmény 2017-ben közel 1500 milliárd USD – a globális kivitel mintegy 6,5%-a.

A költségek 2018. évi becsült reálértéke 3,9%-kal nagyobb az előző évinél. A turisták költségeinek 2028-as várható értéke összesen 2300 milliárd USD, ez elérheti a globális export 6,9%-át. (5. ábra)

A T&T-tevékenységek eszközfejlesztéseinek értéke 2017-ben közel 900 milliárd USD, ez megfelel a nemzetgazdasági beruházások 4,5%-ának, a 2028. évi arány várhatóan 5,1% (1400 milliárd USD). (6. ábra)

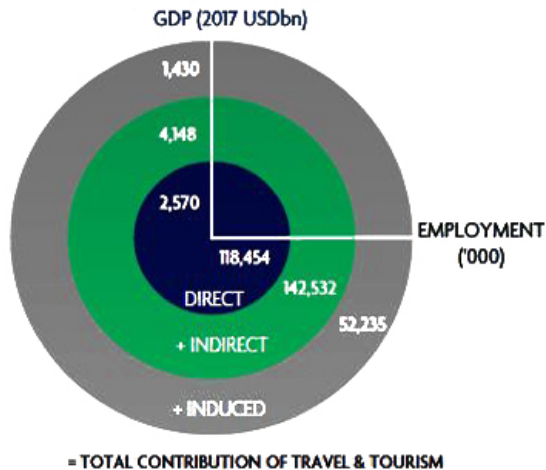
Az elemzés függelékének táblázatai tartalmazzák a turizmus szatellit számláinak globális adatsorait, ezen belül a T&T-tevékenységek közvetlen és összes belföldi kiadását tárgyévek szerint. A tanulmány a nemzetközi módszertan szerinti kategóriákkal és számítási összefüggésekkel tartalmazza a tényleges, illetve 2018. évi becsült felhasználásokban a kormányzati szektor turisztikai kiadásait.

Tárgyszavak: turizmus szatellit számlák, World Travel & Tourism Council (WTTTC), foglalkoztatás, ágazati hozzáadott érték, külföldiek költése, 2017, 2018, 2028

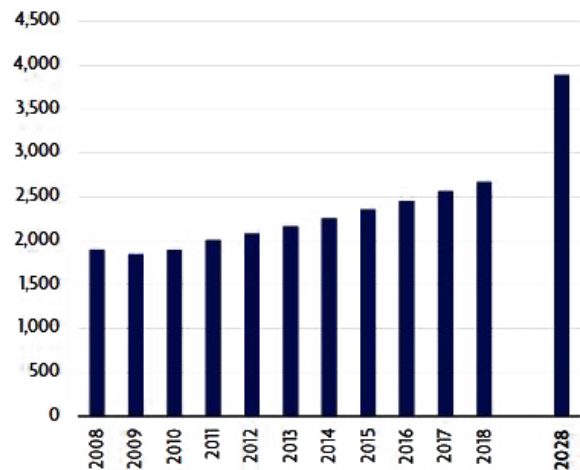
NÁDUDVARI ZOLTÁN

¹ Módszertani leírás (Tourism Satellite Accounting methodology) korábbi forrása: *Magyarország turizmus szatellit számlái (első eredmények) 2004*. Budapest, 2006, Központi Statisztikai Hivatal. 1–48. p. Elérhető: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/turizmszatt/turizmszatt04.pdf>. Az új módszertan forrása 2010 után: *Turizmus Szatellit Számlák, 2015–2016*, Elérhető: <https://www.ksh.hu/katalogus/#/kiadvanyok/tema/turizmus-vendeglatas>

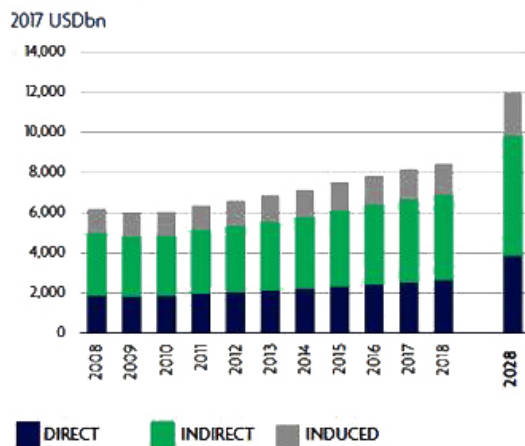
BREAKDOWN OF TRAVEL & TOURISM'S TOTAL CONTRIBUTION TO GDP AND EMPLOYMENT 2017

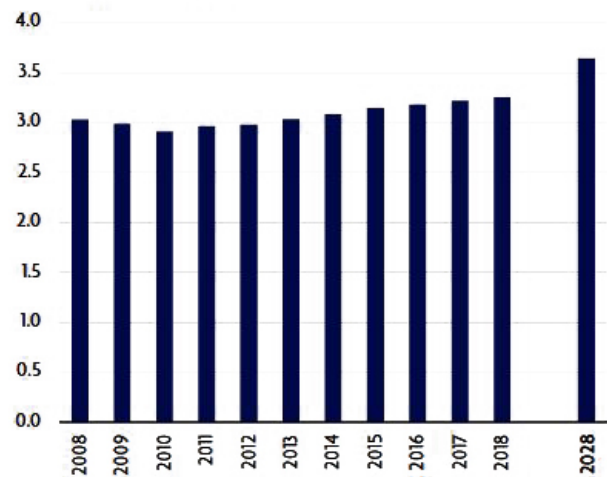
CONSTANT 2017 USDBN

TOTAL CONTRIBUTION OF TRAVEL & TOURISM TO GDP

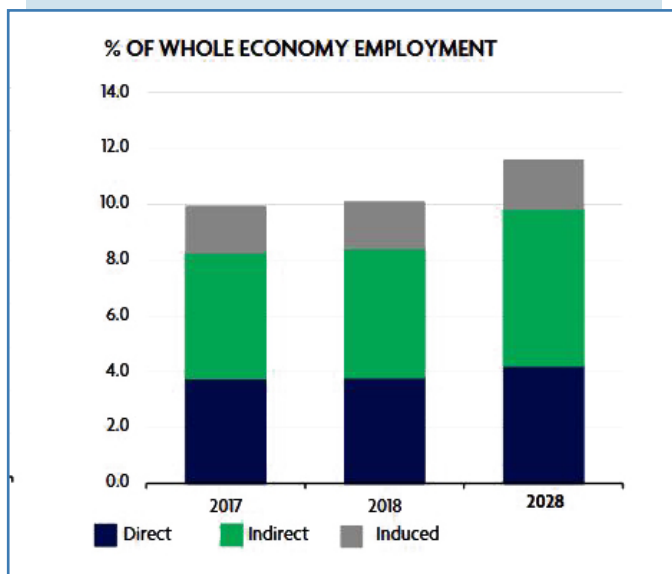
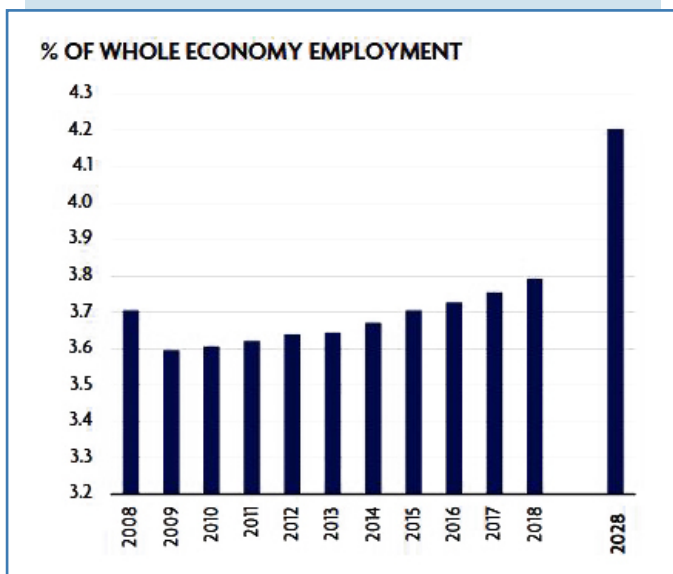
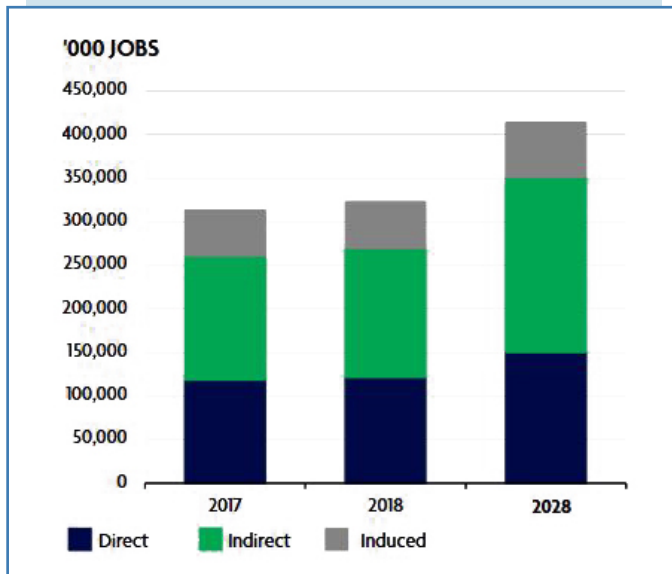
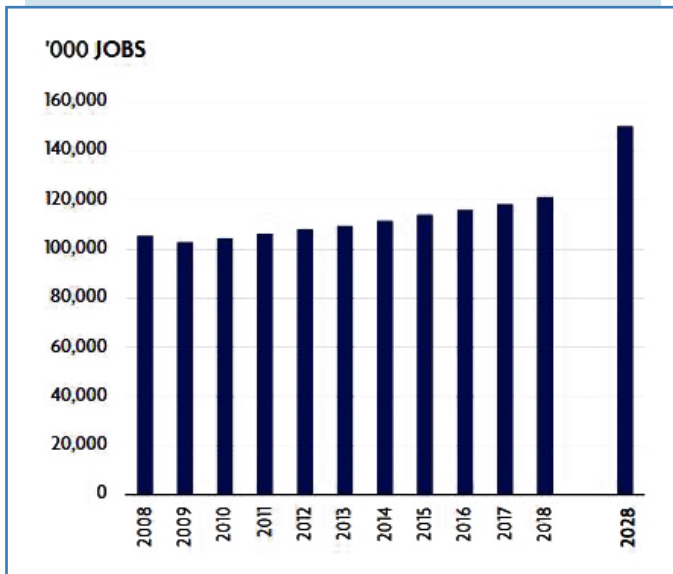
% OF WHOLE ECONOMY GDP

1. ábra: Az utazás és turizmus (T&T) fontosabb 2017. évi globális gazdasági hatásai* (bal oldali ábra), a T&T-tevékenység közvetlen, közvetett és indukált hozzáadott értéke** (jobb oldali ábra, 2008–2018, 2028, milliárd USD, 2017. évi áron és árfolyamon)

*A három globális hatás (kifelé haladva) közvetlen, közvetett, indukált, az X tengelyen a foglalkoztatottak száma (1000 fő), az Y tengelyen a tevékenységek hozzáadott értéke (milliárd USD);** a 2028. évi értékadat előrejelzés.

2. ábra: Az utazás és turizmus (T&T) közvetlen globális hozzáadott értéke (bal oldali ábra, 2008–2018, 2028, milliárd USD, 2017. évi áron és árfolyamon); a közvetlen T&T-tevékenységek aránya a globális GDP-ben (jobb oldali ábra, 2008–2018, 2028, százalék, GDP = 100)

3. ábra: Az utazás és turizmus (T&T) közvetlen foglalkoztatási hatása (bal oldali ábra, 2008–2018, 2028, 1000 fő); a közvetlen T&T tevékenységek hozzájárulása a munkahelyek globális számához (jobb oldali ábra, 2008–2018, 2028, százalék, összes foglalkoztatott = 100)

4. ábra: Az utazás és turizmus (T&T) foglalkoztatási hatásai (bal oldali ábra, 2017, 2018, 2028, 1000 fő); azok* hozzájárulása a munkahelyek globális számához (jobb oldali ábra, 2017, 2018, 2028, százalék, összes foglalkoztatott = 100)

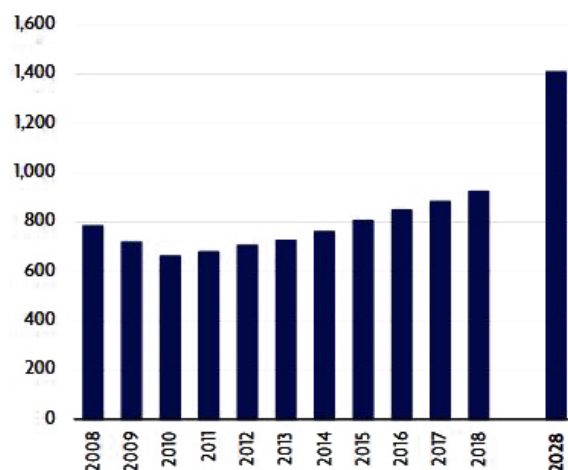
*A három globális foglalkoztatási hatás: közvetlen, közvetett és indukált. Az indukált gazdasági hatáshoz tartoznak a T&T közvetlen és közvetett tevékenységeiben részt vevők beszerzései, például termék és szolgáltatás felhasználása. A 2028. évi adat előrejelzés.

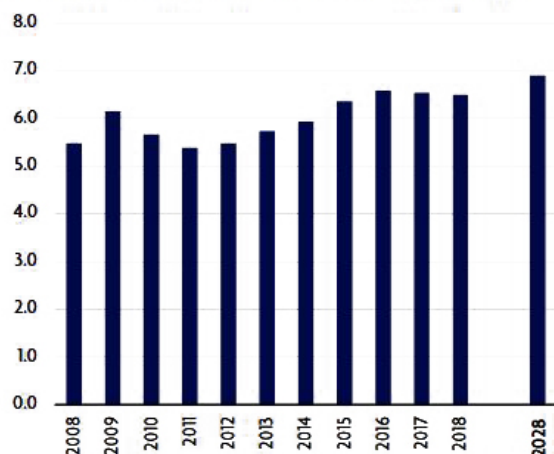
CONSTANT 2017 USDBN

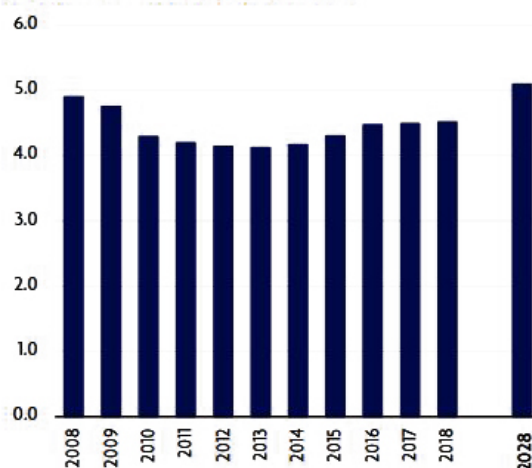
CONSTANT 2017 USDBN

FOREIGN VISITOR EXPORTS AS % OF TOTAL EXPORTS

% OF WHOLE ECONOMY INVESTMENT

5. ábra: Az utazás és turizmus (T&T) beutazásainak száma* (bal oldali ábra, millió utas) és a külföldi turisták költségeinek értéke (bal oldali ábra, 2008–2018, 2028, milliárd USD, 2017. évi áron és árfolyamon); a beutazó külföldiek vásárlásának részesedése a globális export értékében (jobb oldali ábra, 2008–2018, 2028, százalék, összes export = 100)

*A beutazások száma grafikon (jobb skála), a külföldi turisták költsége (export) diagram (jobb skála). A 2028. évi adat előrejelzés.

6. ábra: Eszközfejlesztések globális beruházási költségei az utazás és turizmus (T&T) tevékenységeihez (bal oldali ábra, 2008–2018, 2028, milliárd USD, 2017. évi áron és árfolyamon); részesedésük a nemzetgazdasági beruházás globális értékében (jobb oldali ábra, százalék, összes beruházás = 100)

26/2019

Szellem a palackban: infláció, globalizáció és verseny

Dan Andrews – Peter Gal – William Witheridge: A genie in a bottle: Inflation, globalisation, and competition

OECD Economics Department Working Papers, 2018. 1462. sz. 1–39. p.

DOI: [10.1787/deda7e54-en](https://doi.org/10.1787/deda7e54-en)

A megfigyelt országok termelői árindexei összefüggnek azzal a tartós tendenciával, hogy az exportált termék, szolgáltatás növekvő arányban tartalmaz külföldi hozzáadott értéket is a globális értékláncok (global value chains – GVC) révén. (1. ábra)

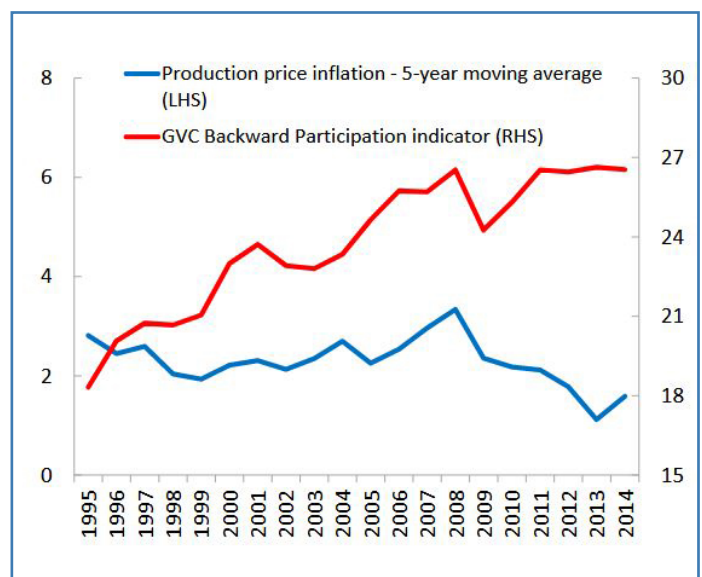
A „visszatekintő” GVC aránya nőtt a megfigyelt országok exportjának értékében.

A termelői árakat csökkenti, ahol a GVC beszállítóinak bérszintje alacsonyabb, mint a megrendelő országában a globális termelési lánc irányítójánál (principal). (2. ábra)

A GVC-beszállítók egyik csoportjába a „magas”, a másikba az „alacsony” bérszintű¹ térségek tartoznak, változó megoszlással. (3. ábra)

A GVC több ágazatban élénkítette a versenyt a külföldi (például ázsiai, közép-kelet-európai) termelésből származó hozzáadott érték és az ennél drágább belföldi (például nyugat-európai, amerikai egyesült államokbeli) beszállítók kínálata között. A munkatermelékenység és a reálbér is nőtt a verseny hatására.

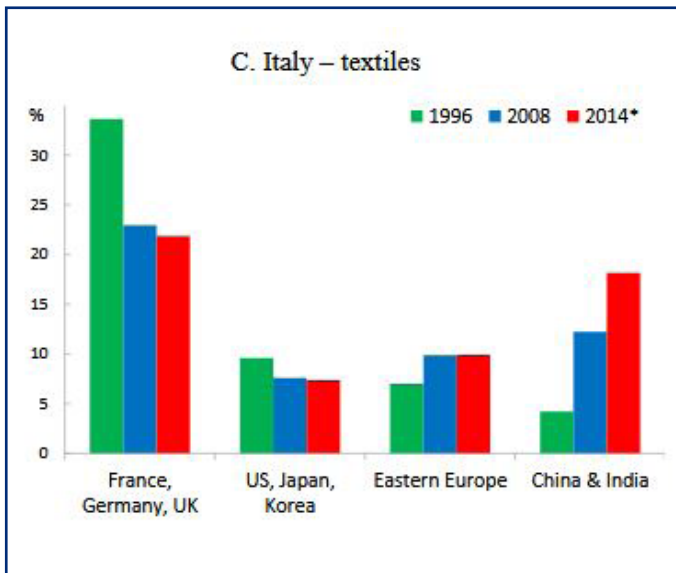
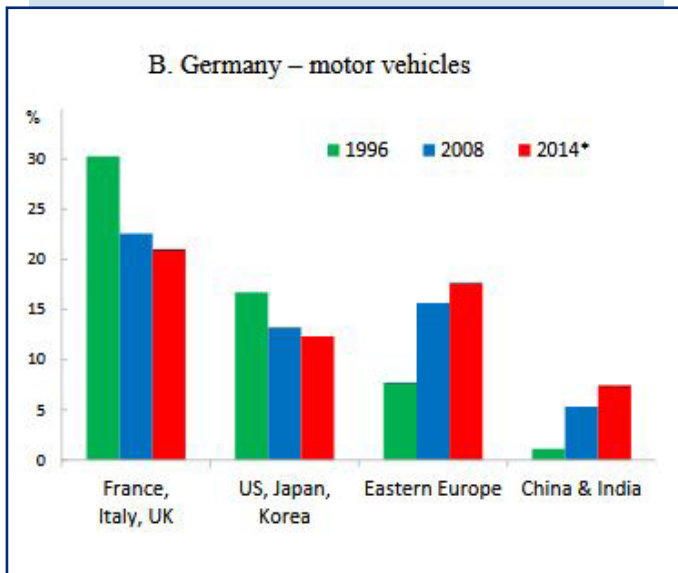
Többnyire csökkent a termelés egységköltsége (unit labour costs) a megrendelő országokban. A GVC irányító cégeinek (principal) átlagos működési eredménye nagyobb az üzleti szolgáltató ágazatokban, mint a terméket kibocsátó feldolgozóipari ágazatokban. A beszállító külföldi partnerek növekvő hozzáadott értéke is hozzájárult a szolgáltató vállalatok nagyobb jövedelmezőségéhez.

1. ábra: A GVC „visszatekintő” részvételi indexe* (jobb oldali skála) és a termelőiár-változás mozgó átlaga (bal oldali skála), 1995–2014, százalék (előző év = 100)

*A felső grafikon a GVC megrendelő országának exportjában kiszállított külföldi hozzáadott érték százalékos aránya (Backward Participation indicator), az alsó grafikon a termelői ár változásának öt éves mozgó átlaga.

¹ A „magas” bérszintű térségek: az Európai Unió 2004 előtti tizenöt tagállama, + AU, CA, JP, NZ, NO, CH, US, a TiVA-adatbázis módszertana szerint, a többi ország „alacsony” bérszintű.

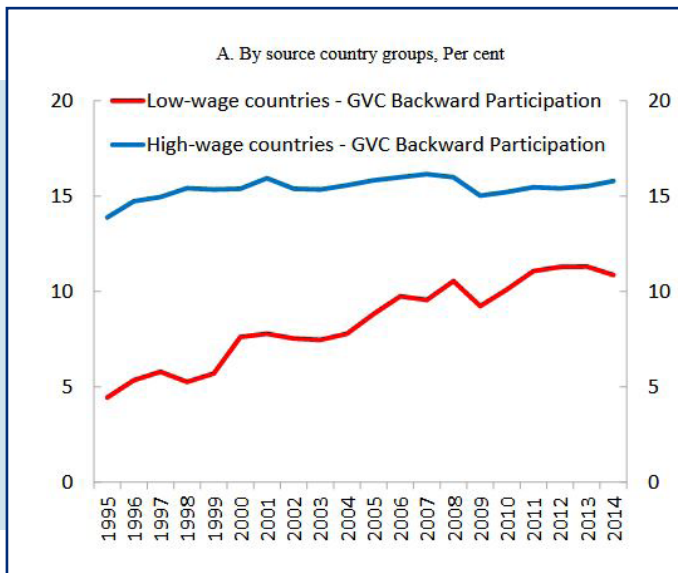
2. ábra: A németországi járműgyártás (bal oldali ábra) és az olaszországi textilipar (jobb oldali ábra) „visszatekintő” GVC-indikátora a beszállító térségek* szerint, 1996, 2008, 2014, százalék (ágazati termékek bruttó exportja = 100)

*Az ágazat exportjában kiszállított külföldi hozzáadott érték százalékos aránya az Európai Unió három tagállama, a nem európai fejlett (US, JP, KR), a kelet-európai és az ázsiai (CN, IN) országok hozzáadott értékével a három tárgyévben.

A megfigyelt megrendelő országok termelői árának alakulása összefügg a GVC részvételi arányának növekedésével. A GVC külföldi beszállítóinak térségek és ágazatok szerinti összetétele is befolyásolta az árszintek csökkenésének átlagos évi ütemét.

A megfigyelt nemzetgazdaságok termelőiár-indexe átlagosan évi 0,15 százalékponttal csökkent 1996 és 2008 között a GVC hatására. Németországban például az árszint átlagos csökkenése évi 0,25 százalékpont, a német járműiparban mérsékeltebb (évi 0,2 százalékpont), ahol a GVC 2008. évi részvételi aránya az 1996. évinek a másfélszerese. A német távközlési ágazatok termelői árai 1996 és 2008 között átlagosan évi 0,6 százalékponttal csökkentek, a GVC 2008. évi részvételi aránya itt az 1996. évinek a háromszorosa.

A GVC elősegítette mind a megrendelő, mind a beszállító ország nem pénzügyi vállalatai meglévő termelőeszközeinek jobb kihasználását, csökkent

3. ábra: A „visszatekintő” GVC indikátora a beszállító térségek bérszintje* szerint, 1995–2014, százaléklék (bruttó export = 100)

*A megfigyelt országok exportjában kiszállított külföldi hozzáadott érték százalékos arányainak nem súlyozott átlaga a TiVA módszertana szerinti „magas” (felső) és „alacsony” (alsó) bérszintű térségek beszállításából.

a teljesítmények tartaléka (output gap, slack). A külföldi, olcsóbb beszállító üzemek kapacitáskihasználása növekvő tendenciájú a gazdasági válság előtti időszakban, ösztönözve a belföldi foglalkoztatást, reálbért és termelékenységet javító eszközfejlesztéseket. A termelőiár-index a portugáliai (PRT), a németországi (DEU) és a chilei (CHE) gazdaságban csökkent erőteljesen a gazdasági válságot is tartalmazó 1996 és 2014 közötti időszakban.

A GVC nem gyorsította eddig a termelői ár növekedését, azonban a belföldi fogyasztói árindexek alakulása nem csupán a globális értéklánc hatásaitól függ. A szerzők (mint palackba zárt szellemet) említik azt a kockázatot, hogy a monopohelyzetű termelők törekvése a nemzetközi verseny korlátozása. A kapcsolt leányvállalatok

profittervezése, valamint a gazdaságpolitika és a monetáris szabályozás (itt nem vizsgált) korlátozó előírásai befolyásolják az árszintet a globális értékláncban, különösen a szolgáltató tevékenységek körében. Adatsorok igazolják például a technológiai ágazatok (például az infokommunikációs technológia, az IKT-szolgáltatások) profitjának átlagosnál gyorsabb növekedését. Itt a szerzők a nem piaci transzferárakat, valamint a növekvő piaci erőt (rising market power) említik.

Tárgyszavak: globális értéklánc, külföldi hozzáadott érték exportja, infláció, nemzeti bérszint, indikátorok, 1995–2014

NÁDUDVARI ZOLTÁN

27/2019

A szociális ellátás reformja a foglalkoztatás és az egyenlő lehetőségek érdekében Finnországban

Jon Pareliussen – Hyunjeong Hwang: Benefit reform for employment and equal opportunity in Finland

OECD Economics Department Working Papers, 2018. 1467. sz. 1–39. p.

DOI: [10.1787/26e12903-en](https://doi.org/10.1787/26e12903-en)

A globális gazdasági válság időszakában csökkent a foglalkoztatási ráta az OECD-országokban. A részmunkaidőben foglalkoztatottak számaránya növekvő tendenciájú.

A finnországi férfiak 2016. évi foglalkoztatási rátája alacsonyabb, a nőké magasabb az OECD átlagos számarányánál. (1. ábra)

Finnország 2016. évi foglalkoztatási rátája kisebb, mint a többi észak-európai ország átlagos mutatója, ezen belül mindkét nem 60–64 éveseknek az eltérései a legnagyobbak.

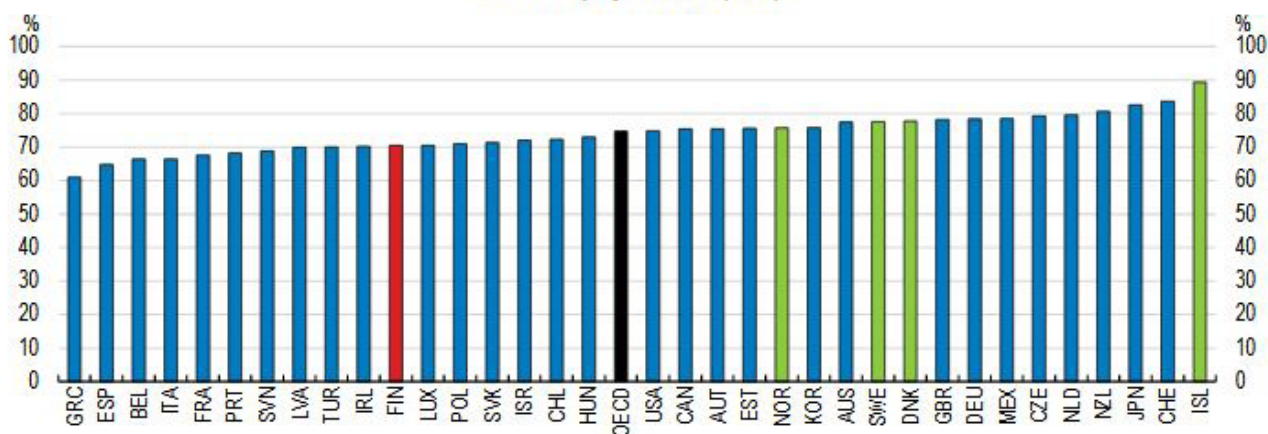
A harminc évnél fiatalabb korcsoportok foglalkoztatási rátája eltérő ütemben közelít a maximá-

lis szinthez a férfiak és a nők képzettségi szintjei szerint. Ez a finnországi ráta csökkenő tendenciájú az 54. életév után, a törvényes nyugdíjkorhatárhoz közeledve. (2. ábra)

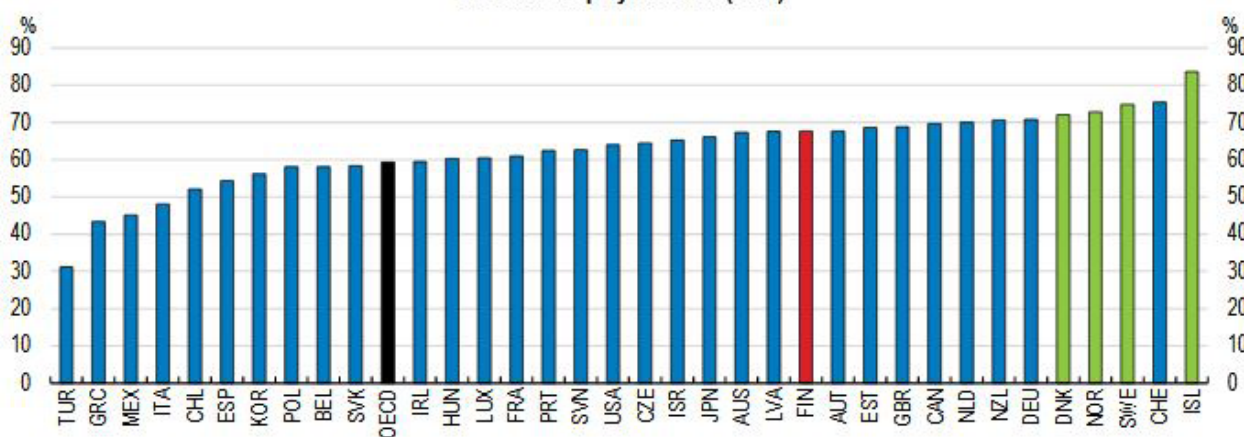
Finnország jelenlegi munkanélküli-ellátásának, valamint a kapott szociális járadékoknak a százalékos értékaránya összefügg a jogosultak heti munkamennyiségével.

A munkaerőpiac ösztönzőinek hatására a várható 2019. évi munkanélküliségi ráta legfeljebb 5%, a foglalkoztatási ráta mintegy 72% Finnországban. A jelenlegi finnországi rendszer reformja három alapvető célt követ:

A. Male employment rate (2016)¹

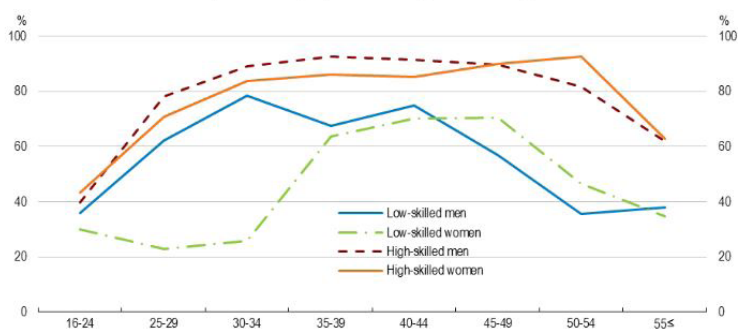
B. Female employment rate (2016)¹

1. ábra: A foglalkoztatási ráta alakulása nemek és térségek* szerint, 2016, százalék (összes aktívkorú = 100)

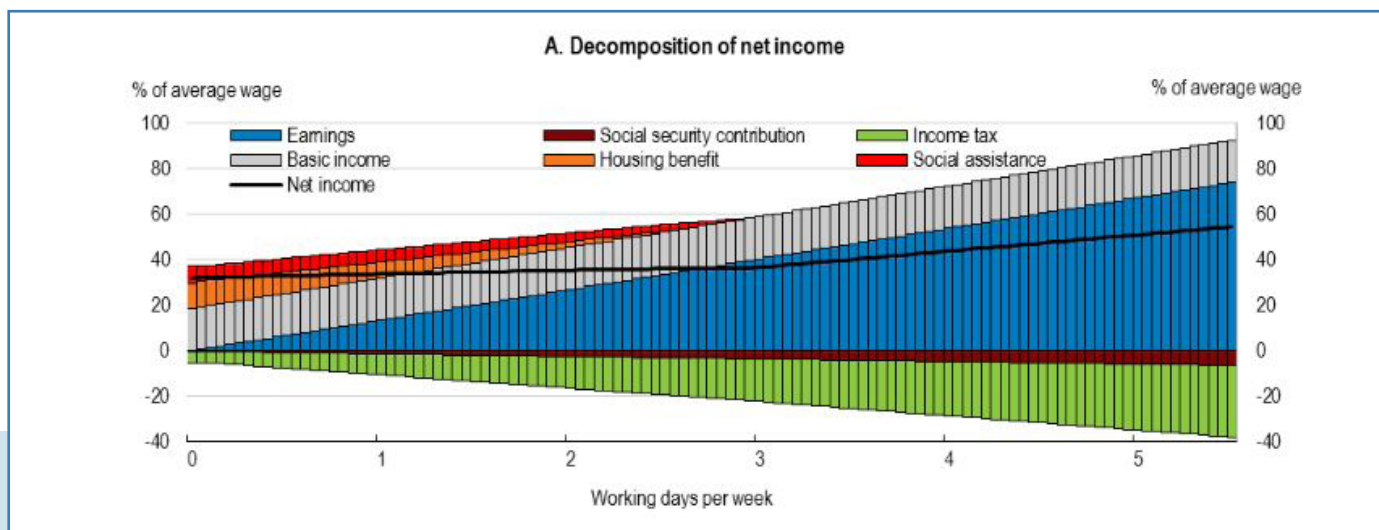
*A férfiak (felül) és a nők (alul) százalékos foglalkoztatási rátája, az országok hárombetűs szabványos jelével.

- erősíti a munkavállalás ösztönzését,
- fenntartja a szociális védelem szintjét és
- igazodik a gazdaság rendelkezésére álló fedezetekhez, részben a kormányzati költségvetésnek, részben a háztartások biztosítási befizetéseinek a forrásaival.

2. ábra: A foglalkoztatási ráta alakulása nemek és képzettségi szintek* szerint Finnországban, 2012, százalék (összes aktívkorú = 100)

*A Programme for the International Assessment of Adult Competencies (PIAAC) indexe szerint alacsony képzettségű (low skilled) férfiak és nők szintje legfeljebb 2, a magasabb PIAAC-indexűek (high skilled) szintje legalább 3. A felnőttek képességeinek minősítése. Elérhető: <http://www.oecd.org/skills/piaac/publications.htm>.

3. ábra: A szociális ellátás reformjának hatása a jogosultak nettó jövedelmének értékarányára a heti munkaidő és összetevők* szerint Finnországban, százalék, (átlagbér = 100)

*A kapott ellátás és járadék aránya összefügg a heti munkanapok számával

(X tengely). A munkajövedelmet (alul) kiegészíti a jogosultak alapjövedelme (a mértéke nem változik), a pénzbeni juttatás (felül) továbbá a lakhatási támogatás, csökkentve a jövedelemadóval (alul) és a társadalombiztosítási járulékkal (felül).

A finnországi reform módosítja a járadékosok, illetve ellátottak nettó jövedelmének korábbi szerkezetét, a heti munkaidővel összefüggésben. (3. ábra)

Az ellátórendszerek finnországi reformja figyelembe veszi a jövőben várható gyökeres munkaügyi változást, ahogy a digitális munkahelyek növekvő része már nem tartozik a formális munkaviszony kategóriájába, több lehet a szabadfoglalkozású, az egyéni vállalkozó. Várható, hogy nagyobb termelékenységű intelligens eszköz (például robot) végzi a jelenlegi rutinműveletek egyre nagyobb részét.

Becslés készült az automatizálás várható foglalkoztatási hatásaira a dolgozó képességei és a munkavégzés bonyolultsága alapján meghatározott két fokozattal.

Tárgyszavak: foglalkoztatási ráta, munkanélküliségi ráta, szociális ellátás, nettó jövedelem, OECD országok, nemzetközi összehasonlítás, Finnország, 1990–2016

NÁDUDVARI ZOLTÁN

28/2019

Az adat gazdasági fogalma, sajátosságai, kihívásai, kulcsjelentőségű technológiák a jövő adatpiacain

Yuri Demchenko Wouter Los – Cees de Laat: Data as Economic Goods: Definitions, Properties, Challenges, Enabling Technologies for Future Data Markets
ICT Discoveries, Special Issue, 2018. 2. sz. 1 – 10. p.

URL: <https://www.itu.int/en/journal/002/Documents/ITU2018-12.pdf>

A digitális adatvagyon piacképesé vált, elsősorban az ún. FAIR (Findable – Accessible – Interoperable – Reusable) elv szerinti jellemzőkkel: a felhasználók a keresett adatot megtalálhatják, elérhetik, interoperábilis jelleggel kezelhetik, ismételten használhatják. A piaci szereplők az adatárak adásvétele során értékelik a kínált információt.¹

A piaci kínálatot és keresletet az adatforrás, az információ minőségének és felhasználásának jellemzői alakítják. Az európai adatpiac (European Data Market) teljes becsült értéke 2016-ban mintegy 300 (2013-ban 247) milliárd EUR, ez az európai GDP közel 2%-a. Ez a térségi piac 2020-ban a GDP 2,5%-a, mintegy 430 milliárd EUR értékű lehet az előrejelzés alapváltozata (baseline scenario) szerint.

A hivatkozott STREAM (sovereign, trusted, reusable, exchangeable, actionable, measurable) modell kifejezi a forgalomképes adat értékelésének fontosabb követelményeit. Az angol betűszó utal a digitális adat értékesítésének fontosabb feltételeire, hogy szuverén, megbízható, ismételten felhasználható, forgalmazható, műveletvégzésre alkalmas és mérhető.

Az értékelés ajánlott eljárása összefügg az értékesítésre kínált digitális adat tulajdonviszonyával (data ownership), minőségével (data quality), gazdasági értékével (data value), integritásával (integrity), hitelesíthetőségével (auditability) és (ahol ez lényeges) a személyes adatok védelmével (privacy).

Az informatikai ágazatok globális élvonala (például Amazon Web Services – AWS, Microsoft Azure, Google Cloud Platform, IBM, Facebook stb.) sikerrel alkalmazza az üzleti célhoz választott „adatvezérelt technológiákat” (data-driven technologies), azok sokféle egyéni fejlesztés eredményei. Európa adatpiaca is gyorsan fejlődik, főként a nyitott információ (open data) térhódítása révén. Nyitott adatok érhetőek el az internetes közösségi oldalakon, a kormányzat és a település digitális szolgáltatásaiban.

A legnagyobb közösségi oldalakat üzemeltetők (például Facebook, Twitter, Instagram) meghatározó

¹ A digitális adattal közvetett információ akkor értékes, ha a befogadó számára lényeges, meghatározható a jelentése, feltehetően hasznosítható. A nem értelmezhető, érdektelen adatok gazdasági értéke nem meghatározható a fogadó fél számára.

részesedést szereztek az adatforgalom globális piacán. Az adatvagyon gazdasági jelentőségét felismerő, itt említett piacvezető informatikai szolgáltatók fontosabb jellemzői:

1. kiépítették a big data feldolgozásának és tárolásának globális hálózatait, képesek hatékony (programozott) elemzésekre a tartalomszolgáltatás folyamataiban;
2. kiépítették és hatékonyan működtetik a közvetlen globális piactereiket, keresettek azok (díjköteles) szolgáltatásai;
3. termékeik és szolgáltatásaik globális kínálata kiterjedt felhasználói körre alapozott.

Az adatpiac gyorsabb fejlődését fékezi, hogy például az infrastruktúra nem kellően felkészült még a megnövekedett adatforgalomra. Akadály az is, hogy hiányosak a jogi és adatvédelmi előírások Európában.

Az adatvagyon piaci műveleteinek hatalmas potenciálja akkor lesz jobban hasznosítható a jövedelem termelésében, ha válaszolnak a következő fontosabb globális kihívásokra:

- Nem ismert tudományos fogalmi meghatározás, célzott kutatás az adatok tulajdonviszonyaira és gazdasági ügyleteire. A jövő nemzetgazdaságában az adat fontosabb lesz, mint a kőolaj.
- Az adatok szuverén jellegéből, tulajdonlásából eredően nincs még elfogadott vízió és modell az adatok (globális) kereskedelmére.
- Az adatok új piaci modelljei még kidolgozatlanok. Szükséges az ilyen modellek alkalmazása is.
- A személyes elektronikus adatok védelme (ePrivacy) új megközelítést igényel a jövő technológiáinak megfelelő szabályozással.²
- Alig alakult ki, illetve teljesen hiányzik a koordináció a piaci ágazatok és a tudományos intézmények között a globális adatpiac fejlesztése érdekében.

² Az európai általános adatvédelmi rendeletet (General Data Protection Regulation – GDPR) 2016-ban fogadták el. Forrás: Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet). Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679&from=EN>.

A Horizont 2020 (H2020) program egyik kiemelt területe az európai nyitott tudományos információk (European Open Science Cloud – EOSC) nemzetközi kutatási projektje. Ennek eredménye az adatkezelés egyeztetésének testülete (Data Management Body of Knowledge – DMBOK) és ajánlott európai modellje (Data Management Maturity model – CMMI).

Az adat gazdasági jelentőségét növeli a dolgok internetes adatforgalmának (Internet of Things – IoT) térhódítása és a hálózatok digitális információinak másodlagos hasznosíthatósága. Korunk piackutatási gyakorlata mind több személyes adatot vesz át a világháló információiból. A globális archívumok már jelenleg is eladásra kínálnak rugalmasan böngészhető, elérhető és mérhető értékű adattartalmakat. A felhalmozott földtudományi adatok értékesíthetők például a kőolaj- és gázkitermelés vállalatainak.

Az említett alkalmazási példák arra is utalnak, hogy a birtokolt digitális adat másolása és megosztása másokkal az eredeti állományt nem csökkenti, nem módosítja. Kevésbé rendezett viszont a szerzői és más jog által védett és letöltött adat másodlagos terjesztésével, megosztásával összefüggő szabályozás. Kockázatos lehet, hogy illetéktelenek is elérhetnek érzékeny személyes adatot.

A piaci kapcsolatok feltétele, hogy a potenciális felhasználó tájékoztatást kapjon az adat tartalmának hasznosságáról, értékéről. A felek közötti gazdasági elszámolás során az adat tulajdonosa, illetve terjesztője pénzben kifejezett értéket közöl a kínált digitális tartalomra. Még nem alakult ki azonban bevált gyakorlati modell (data pricing and cost models) az adattartalom értékelésére, ez további kutatásokat igényel.³

Az adat gazdasági értékelésének további tényezője az informatikai infrastruktúra használatának díja. Ez függ a digitális adat kezelésének, elemzésének, tárolásának (data storage & data processing facility) szolgáltatásaitól, az informatika globális infrastruktúrája használatának üzleti feltételeitől.

A szerzők áttekintik a modern adatpiac technológiai hátterét, kiemelve az architektúra és az adatpiac fontosabb jellemzőit a következők szerint:

- a szolgáltatás felkészült a big data kezelésére;⁴
- adatfelhőre alapozott, rugalmasan alkalmazható;
- a felhasználó van a középpontban;
- intelligens, automatizált az adatkezelés és a felhasználók elérése;
- folyamatos az eszközök és a programok korszerűsítése;
- kellően biztonságos, megbízható az adatforgalom és az alkalmazott algoritmus;
- interaktív az együttműködés a felhasználóval.

A piaci szereplők előnyben részesítik az auditált rendszereket. Elvárható, hogy átláthatók és igazoltak legyenek a felhasználás gazdasági feltételei, biztonsági kockázatai. A digitális adat értékesítésének kezdeti feltétele a kellően biztonságos technikai infrastruktúra, amelyet jogalappal, megbízhatóan működtetnek.

A piaci közvetítés (brokerage) vállalkozásainak feladata többek között a digitális adatok katalógizálása, a felhasználó regisztrálása, a hatékony böngészés feltételeinek szolgáltatása. Az adatkezelő rendezi és szűri a digitális adatokat, megfelelő minőségbiztosítással. Mindez elismert hozzáadott értéként befolyásolja a digitális adat szolgáltatásáért fizetett árat. A szerzők ismertetik az adatkatalógusok, valamint a műveleti protokoll jellemzőit.

Tárgyszavak: adatvagyon, adat adásvétele, BIG DATA, szellemi tulajdon, gazdasági értékelés, infra-struktúra, közösségi oldal, kulcsjelentőségű technológia (KET)

NÁDUDVARI ZOLTÁN

³ Elvben ismertek az adattartalom értékelésének „törvényei”. Forrás: Daniel Moody – Peter Walsh: *Measuring the Value of Information: An Asset Valuation Approach*. Proc. of 7th European Conference on Information Systems – ECIS '99, Copenhagen (Denmark), June 24-26, 1999. 1–17. p. Elérhető: <http://www.info.deis.unical.it/zumpano/2004-2005/PSI/lezione2/ValueOfInformation.pdf>.

⁴ A big data az angol „V” kezdőbetűkkel jellemezve (volume, velocity, variety, addressing data variability, veracity, value) nagy mennyiségű, nagy sebességű, változatos tartalmú és forrású, igazolt, nagy értékű digitális adatok halmaza.

ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEK

29/2019

A jóllét jövője: az OECD 6. világfóruma

6th OECD World Forum: The Future of Well-Being

URL: <http://www.oecd.org/statistics/6wf.htm>

2018. november 27-e és 29-e között, a dél-koreai Incschonban hatodik alkalommal rendezett Statisztika, tudás és politika címmel nemzetközi konferenciát a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD). A 2004 óta statisztikusok, politikusok, különböző területek tudományos kutató részvételével megtartott tanácskozássorozat célja az adatokon alapuló szakpolitikák körvonalainak megteremtése, a befogadó és fenntartható gazdasági növekedés és jóllét kérdéseinek közép-pontba állítása.

A világban napjainkban egyszerre érvényesül a kapcsolatteremtési módok megsokszorozódása és a szétdaraboltság. Virágzanak az online hálózatok, amelyek nemcsak közel hozzák egymáshoz az embereket, de politikai polarizálódással, álhírekkel, embercsoportok közötti bizalmatlansággal is járnak. Ténykérdés az egyenlőtlenségek növekedése, ami a jóllét dimenzióinak bővülését eredményezi. A kormányok az éghajlatváltozás, a tömeges migráció okozta halaszthatatlan feladatokkal birkóznak, igyekeznek valóra váltani az ENSZ fenntartható fejlődésről megfogalmazott céljait, márpedig e tennivalók elengedhetetlen feltétele a nemzetközi együttműködés.

A vendéglátók nevében a konferenciát Kim Dong-yeon, a Koreai Köztársaság gazdasági és pénzügyminisztere, miniszterelnök üdvözölte, leszögezve, hogy hazájában a közvélemény két-féle statisztika megjelenését várja izgatottan: a havi foglalkoztatottsági adatokat, valamint a jövedelemeloszlásra vonatkozó, negyedévente közzétett számokat. Kitért rá, hogy az országot a jelentékeny gazdasági növekedés mellett a növekvő egyenlőtlenség jellemzi: az OECD Jobb élet indexének rangsorán a 2012. évi 24. helyről öt évvel később öt hellyel lejjebbre került. A kialakult hely-

zetben az ország kormánya gazdaságpolitikai váltás mellett döntött, amelynek filozófiája összhangban áll az OECD Jobb élet kezdeményezésével, s célja az innovatív növekedés kialakítása.

A tanácskozást Anguel Gurría (Mexikó), az OECD főtitkára nyitotta meg. Emlékeztetett rá, milyen szerepet játszott a szervezet az első ilyen tanácskozás óta a bruttó hazai termék (GDP) mutatóján túlmutató jelenségek, összefoglalóan: a jóllét értelmezése és mérése terén. Az elképzelés megvalósulásai közül kiemelte egyebek közt az ENSZ fenntartható fejlődést szolgáló célegyüttesét (SDG). Ismertette a tanácskozás három kiemelt témáját. Az első a digitalizálódás – miközben a folyamat előnyei vitathatatlanok, jelentős kockázatokkal is terhes. Az OECD adatai szerint a 15 évesek korosztályának átlagosan minden negyedik tagja hétfégenként több mint hat órát tölt internetezéssel, és minden tizedik nyilatkozott úgy, hogy volt már áldozata cybermegfélemlítésnek. A jelenség kétségkívül hatással van a jóllét általános szintjére.

A kormányzási módok jellege és átalakítási iránya alkotta az eszmecsere másik témakörét. Gurría felhívta a figyelmet, hogy az OECD tagállamaiban a polgároknak csupán 43%-a bíz a kormányában. A bizalom építése nemcsak az elhanyagolt régiók támogatását igényli, hanem a jóllét olyan, kevésbé mért dimenzióinak feltárását is, mint az emberi méltóság, elismertség, tisztelet. A szervezet ennek érdekében hozta a létre a Trustlab elnevezésű projektjét. A szociológiai felmérések mellett pszichológiai kísérleteket is végző laboratóriumtól azt várják, hogy segít feltárni a bizalmat meghatározó összetevőket, s ezzel új szempontokat, használható eszközöket ad a kormányoknak ahhoz, hogy mérlegeljék, miként erősíthető meg a „társadalmi szerződés” a globalizáció és a digitalizálódás korában.

A harmadik kérdéskört az üzleti életnek, ezen belül is a magánszektornak a jóllét jövőjében játszott szerepe képviselte. A főtitkár szerint a felelős vállalati magatartás eddig elért szintje nem elegendő a jövő megalapozásához. Az alkalmazottakra, a beszállítókra, a fogyasztókra és a környezetre egyaránt figyelmet fordító vállalati stratégiák érvényesítésére az OECD több kezdeményezést tett, s Gurría felidézte annak a platformnak a 2018. november eleji megalakítását, amely a Vállalatok a befogadó növekedésért elnevezést kapta. A konferencián magyar részről Andor László (Corvinus Egyetem) vett részt, aki eb-

ben a témakörben volt felkért hozzászóló. (Ugyancsak ennek a szekciónak a része Michal Shinwel és Efrat Shamir tanulmánya az NSF jelenlegi számában, 11/2019: Measuring the impact of businesses on people's well-being and sustainability. Taking stock of existing frameworks and initiatives. *OECD Statistics Working Paper*, 2018. 8. sz. 1–38. p.).

TÁRGYSZAVAK: jóllét, befogadó növekedés, nemzetközi konferencia, OECD

HOLKA LÁSZLÓ

30/2019

A big data forrásaiból származó adatok megválogatási módszereinek áttekintése

Maciej Beręsewicz – Risto Lehtonen – Fernando Reis – Loredana Di Consiglio – Martin Karlberg: An overview of methods for treating selectivity in big data sources
Luxembourg, 2018, Publications Office of the European Union. 1–111. p.

DOI: [10.2785/312232](https://doi.org/10.2785/312232)

A big data a hivatalos statisztika adatforrásai közé lépett elő. Az Eurostat igyekszik feltárni az innen származó adatokban rejlő lehetőségeket. Előbb 2013-ban megszületett a big data hivatalos statisztikában való alkalmazásának kereteit kijelölő Scheveningen Memorandum,¹ egy évre rá a big data-ra vonatkozó akcióterv és útvonalajánlás.² Ezeket követte a jogi, etikai és kommunikációs tanulmányok mellett a 2016 és 2018 közötti, ESSnet Big Data elnevezésű projekt, amely az Európai Statisztikai Rendszeren (European Statistical

System, ESS) keretein belül 22 résztvevővel azon fáradozott, hogy beépítse az újszerű forrást a hivatalos statisztikai adatgyűjtései közé, és amelynek 2018 novemberében megkezdődött második szakasza 28 partner bevonásával 2020 végéig tart majd. Mindezt további próbavizsgálatok egészítik ki.

Mivel a big data alatt a szerzők az interneten feltűnő, rendkívüli részletezettségű, szenzorokkal automatikus úton vagy információtechnológiai módszerekkel megragadható „digitális lábnyomokat” értenek, amelyek jellemzően nem statisztikai célból jönnek létre, azt a feladatot tűzték maguk elé, hogy felhasználásukat elősegítendő tisztázzák szelektivitásukat. A nem véletlenszerű kiválasztás a szelektivitás torzulásait eredményezi. Kezelésükben a tanulmány javaslata szerint a beleegyezéses (vagy feliratkozásos, opt-in) felvételekkel való rokon-

¹ https://ec.europa.eu/eurostat/cros/system/files/SCHEVENINGEN_MEMORANDUM%20Final%20version.pdf

² https://ec.europa.eu/eurostat/cros/system/files/ESSC%20doc%202022_8_2014_EN_Final%20with%20ESSC%20opinion.pdf

sága miatt azokhoz hasonlóan érdemes eljárni. A szelektivitás általános fogalmát a kiválasztási hibák okaival határolják le, közöttük az „önkiválasztásra” (az egyének döntésére, hogy használják-e az adott eszközöket); az adatok leőhelyét jelentő elektronikus eszközök tulajdonosainak döntéseire (ami az üzletpolitika, a technikai ellátottság függvénye); végül a technológiai korlátokra. A lehetséges források (mobilhálózati adatok, Twitter, Google Trends, Wikipedia) áttekintését követően a torzulások kiszűrésében vagy legalábbis korlátozásában alkalmazható, tanácsosnak tartott módszerek kitérnek mind a statisztikai egységek szintjére, mind a domainek, azaz a létrejövő statisztikák szintjére.

A szerzők felfogása szerint a big data felhasználásában adódó problémák kulcsát az adatfelvételek módszertanára vonatkozó irodalom adja. A big data szelektivitásában alkalmazhatónak tart-

ják a paraadatoknak a felvételek adminisztratív jellemzőinek leírásánál bővebb koncepciójában: a big data ezek ennek megfelelően a háttér-adatként, kiegészítő információként értelmezett paraadatokként kezelendők, míg az adatelőállítás mechanizmusa az önkiválasztási folyamatot követi. S míg a paraadatok forrásonként változóak, adat-specifikusak lehetnek, addig a felhalmozott paraadatok felhasználhatók az önkiválasztási hibák nyomon követésében.

TÁRGYSZAVAK: adatforrások, szelekció, big data, Eurostat

HOLKA LÁSZLÓ

